

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ
ІМЕНІ АКАДЕМІКА В. ЛАЗАРЯНА

Університетська бібліотека: нова сфера інформаційної взаємодії

МОНОГРАФІЯ

ЗА ЗАГАЛЬНОЮ РЕДАКЦІЄЮ Д-РА ІСТОРИЧНИХ НАУК В. О. ІЛЬГАНАСВОЇ
ТА КАНД. НАУК ІЗ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ Т. О. КОЛЕСНИКОВОЇ

ДНІПРОПЕТРОВСЬК
2016

УДК 027.7-048.35:316.77
ББК [78.3:74.58]:60.56

Авторський колектив:

Грабар Н. Г. (розд. I, п. 3); Ільганаєва В. О. (розд. I, п. 1); Кислюк Л. В. (розд. IV, п. 1);
Кобелев О. М. (розд. II, п. 1); Колесникова Т. О. (розд. I, п. 2, розд. II, п. 2);
Лесюк О. В. (розд. II, п. 3); Мямліна А. В. (розд. III, п. 1);
Нефедова О. Н. (розд. III, п. 2), Побіженко В. В. (розд. II, п. 1);
Ржевцева Н. Л. (розд. II, п. 4); Шелестова А. М. (розд. IV, п. 2).

Рецензенти:

д-р наук із соціальних комунікацій, проф. *Г. В. Шемаєва* (ХДАК),
д-р філос. наук, проф. *В. Є. Громов* (НГУ)

Рекомендовано до друку вченою радою
Дніпропетровського національного університету
залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна
(*протокол № 8 від 28.03.14*)

УДК 027.7-048.35:316.77

Університетська бібліотека: нова сфера інформаційної взаємодії [Текст]: монографія / за ред. В. О. Ільганаєвої, Т. О. Колесникової; Дніпропетр. нац. ун-т залізн. трансп. ім. акад. В. Лазаряна. – Дніпропетровськ, 2016. – 202 с.

ISBN 978-966-8471-67-4

У монографії проаналізовано теоретичні та практичні питання сучасних трансформаційних процесів у галузі бібліотечно-інформаційної справи; численні факти експериментування бібліотек ВНЗ із можливостями новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, що дозволяють не тільки створювати якісно новий освітньо-науковий простір, але й забезпечують генерацію, вилучення, підготовку і транспортування інформації та знань.

Для теоретиків і практиків бібліотечно-інформаційної справи, аспірантів і студентів фахових спеціальностей.

Іл. 1. Табл. 11. Бібліогр.: 230 назв.

© В. О. Ільганаєва, Т. О. Колесникова
та ін., 2016

© Дніпропетр. нац. ун-т залізн. трансп.
ім. акад. В. Лазаряна, оригінал-
макет, 2016

ISBN 978-966-8471-67-4

THE MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

DNIPROPETROVSK NATIONAL UNIVERSITY
OF RAILWAY TRANSPORT
NAMED AFTER ACADEMITIAN V. LAZARYAN

University library: the new field of information interaction

MONOGRAF

UNDER THE GENERAL EDITORSHIP OF DOCTOR OF HISTORICAL SCIENCE
V. O. ILHANAIEVA AND PH.D. OF SOCIAL COMMUNICATIONS
T. O. KOLESNYKOVA

DNIPROPETROVSK
2015

The monograph presents the analysis of theoretical and practical issues of modern transformation processes in the field of library and information services. The numerous facts of University libraries experimentation are analyzed with the possibilities of modern information and communication technologies, they allow to create not only a qualitatively new educational and scientific space, but also provide the generation, extraction, preparation and transportation of information and knowledge.

The monograph's materials prove that the main element of the communication relations system in University is the Library, which by its nature is purely communication structure, which comprises of all communication forms of social interaction in their historical integrity.

In general, the monograph of authors is original work, which may be useful for theorists and practitioners of library and information services, graduate and undergraduate students.

ПЕРЕДМОВА

Інформатизація комунікаційної діяльності, розвиток якої протягом кінця XX–початку XXI ст. призвів до інтеграції всіх існуючих засобів трансляції суспільної інформації, стала найважливішим фактором значних трансформаційних змін в бібліотеках сфери вищої освіти. Нові моделі розвитку й вдосконалення книгозбірні, засновані на нелінійній комунікації, головною метою мають передбачення активної участі бібліотеки в підвищенні якості освітнього та науково-дослідницького процесів у ВНЗ на основі вдосконалення системи їх інформаційної підтримки та розширення власних інформаційно-інтелектуальних активів.

Численні факти експериментування з новими можливостями, які надають ІІТ університетським бібліотекам України й світу та які дозволяють створювати не тільки якісно новий освітньо-науковий простір, але й забезпечують генерацію, вилучення, підготовку і транспортування інформації та знань, потребують детального дослідження та обговорення. Тому поява колективної монографії «Університетська бібліотека: нова сфера інформаційної взаємодії» (за редакцією В. О. Ільганаєвої та Т. О. Колесникової), авторами якої є працівники наукових бібліотек сфери вищої освіти та викладачі-бібліотекознавці, є актуальною та надзвичайно важливою подією.

Матеріали для даного наукового видання було відібрано під час проведення II-ї Міжнародної науково-практичної конференції «Бібліотека вищої школи на новому етапі розвитку соціальних комунікацій», яка відбулась 24–25 жовтня 2013 р. в Дніпропетровському національному університеті залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна. Можливо, книга не в повному обсязі розкриває весь спектр нових форм інформаційної взаємодії в бібліотеках ВНЗ. Проте в ній, як у мініатюрі, відображено головні

тематичні напрями й підходи у розгляді та вирішенні практичних задач в умовах масштабних трансформаційних змін в бібліотеках.

Монографія колективу авторів містить тематичні підрозділи, в яких розкриваються здобутки та новації в бібліотеках сфери вищої освіти України, узагальнюються та обґрунтовуються на теоретико-практичному рівні сучасні процеси, що відбуваються в провідних університетських бібліотеках. Надзвичайно важливою є постановка проблеми щодо реалізації стратегій розвитку в умовах єдиного комунікаційного простору, де Університет і Бібліотека постають як цілісна комунікаційна структура суспільства. Автори монографії доводять, що бібліотека активно формує нове науково-освітнє інформаційне середовище ВНЗ, котре інтегрується в національний і світовий інформаційний простір. При цьому саме співробітники наукових бібліотек є пропагандистами, ініціаторами та організаторами впровадження цифрових ініціатив в своїх університетах і академіях.

Серед нових напрямів інформаційної взаємодії розглянуто, наприклад: відповідальність бібліотек за поширення результатів науково-дослідницької діяльності вчених університету в просторі віртуальних комунікацій; розширення педагогічної практики бібліотекарів у напрямку формування інформаційної культури спільноти ВНЗ; реструктурування бібліотек і створення в них спеціалізованих інформаційно-аналітичних підрозділів як одного із засобів оптимізації діяльності та їх адаптування до нової соціально-комунікативної реальності тощо.

Монографія складається з окремих робіт, що представляють єдину структуру та певну послідовність у розкритті актуальної проблематики: бібліотека в системі соціальних комунікацій (Ільганаєва В. О., Грабар Н. Г., Колесникова Т. О.), інтелектуальні технології в бібліотечно-інформаційній сфері (Кобелєв О. М., Побіженко В. В., Колесникова Т. О., Лесюк О. В., Ржевцева Н. Л.), актуальні питання бібліотечного менеджменту (Мямлина А. В., Нефедова О. Н.), забезпечення роботи функціональних підсистем університетської бібліотеки (Кислюк Л. В., Шелестова А. М.).

Матеріали монографії доводять, що головним елементом системи комунікаційних відносин Університету є Бібліотека, яка за своєю природою є суто комунікаційною структурою, котра концентрує

в собі всі комунікаційні форми соціальної взаємодії в їх історичній цілісності.

В цілому монографія колективу авторів є оригінальним твором, який може бути корисним для теоретиків і практиків бібліотечно-інформаційної справи, аспірантів і студентів фахових ВНЗ.

*Г. В. Шемаєва,
д-р наук із соціальних комунікацій,
проф. кафедри бібліотекознавства та соціальних комунікацій
Харківської державної академії культури*

Бібліотека в системі соціальних комунікацій

1.1. Бібліотека та університет: взаємодія у формуванні комунікаційних стратегій

Чому саме Бібліотеку та Університет обрано для розгляду заявленої теми? Відповідь виходить із тези, що Бібліотека та Університет є найстарішими з інституалізованих соціально-комунікаційних структур, відповідальних за збереження, генерування та поширення соціальної інформації й знань. Попри всі відмінності свого історичного розвитку, ці дві інституції завжди були поряд у виконанні своїх соціальних функцій, незважаючи також на зміни рейтингу уваги суспільства до них. У наш час вони є головними агентами соціо-культурного розвитку цивілізації. Ні в якому разі не зменшуючи вагомості та роль інших соціальних структур або суб'єктів соціальної дії, дамо певні пояснення умов зростання ролі Університету, як узагальненого образу вищого навчального закладу, та Бібліотеки, як його невід'ємного елементу.

Формування стратегій розвитку будь-якого суспільного об'єкту, перш за все, передбачає бачення усієї сукупності соціокультурних факторів функціонування в їх зовнішньому та внутрішньому проявах. Крім того, стратегії розвитку постають, як моделі реагування на зміни соціокультурного середовища та адаптації учасників соціальної дії до нових умов, що слід враховувати при розгляді подальшої перспективи. На це скеровує парадигма бачення історико-культурних процесів як глобальних за формою, так і інтегральних за характером, де причина і наслідки зосереджені в єдиному суб'єкті соціальної активності – Людстві [1; 2].

Глобалізація є наслідком еволюції, і стан життя в глобальному суспільстві передбачає новий стан суспільної свідомості. Усвідомлене возз'єднання (в протигагу роз'єднанню) має стати початком

розвитку Людства як єдиного цілого, як єдиного суб'єкта соціальної активності. У цьому, швидше за все, і полягає світоглядний переворот. Інформація та знання є лише паливом для подолання роз'єднаності на рівні соціального організму – системної організації суспільства, яке наближається до свого завершення. Глобалізація та інтеграція виступають механізмами перетворення глобального світу. Із цього моменту вже не просто діяльність, що заснована на праці, способах і засобах праці й капіталу індустріальної економіки, а діяльність, заснована на інформації та знаннях, тобто результатах пізнавальної діяльності, займає перші позиції в структурі історичного процесу. Наука стала продуктивною силою, а її перетворені форми у вигляді зростаючих потоків документів та інформації, зайняли головне місце в концептуалізації історії.

Сучасна системна криза з позицій глобальності всього, що відбувається, й інтегральності всіх задіяних елементів, суб'єктів соціальної активності, розкриває нам необхідність формування нової парадигми та дискурсу міркувань, в основі яких вбачається пошук загальних підстав, взаємозв'язку, взаємообумовленості й взаємозалежності речей загального світу життєдіяльності людства.

Рушійною силою суспільного розвитку завжди були потреби людини із забезпечення своїх біологічних та соціальних потреб, що формувалися в процесі становлення суспільства як «природи другого порядку». Потреби людини або груп людей виходять із природного бажання середовищного комфорту та досягнення стану особистого задоволення. Центральне місце в системі сучасних соціальних потреб займають влада та гроші [3]. Між соціальними групами, що представляють ці інтереси, точаться основні суперечності сучасності, впливаючи на загальний стан соціальної свідомості, які відбуваються в моделях поведінки головних гравців суспільних подій.

1. Соціально-культурні процеси в глобальному суспільстві, їх історико-культурна реконструкція в системах буття людини довгий час формувалися під впливом факторів праці, знарядь і засобів виробництва, відношень суб'єктів до знарядь праці та форм власності. Вони створили необхідне підґрунтя для виявлення уявлень про соціальний геном [4]. Елементами соціального геному можна вважати потреби, мету, структурну організацію діяльності, функції, технології, управління, методи та системи управління в соціальній сфері.

Всі ці елементи входять до механізму суспільного розвитку та визначаються системою зв'язків між суб'єктами соціальної дії. При цьому:

- мета постає ідеальною моделлю з досягнення середовищного комфорту та особистого задоволення;

- структура набуває форми соціальної організації – системи, форми організації діяльності задля досягнення мети. Форма організації залежить від методів засобів технології здійснення соціальної дії, а також способу організації соціальних відносин між суб'єктами соціальної дії;

- функції відображають змістовне наповнення соціальної дії у відповідності її предмету та його субстанціональних особливостей (матеріальних або ідеальних);

- технології представляють собою спосіб впливу на предмет соціальної дії;

- управління виступає як система впливу на умови здійснення суспільної дії та зв'язки між суб'єктами соціальної дії. Соціальний геном визначає процес розвитку та розгортання природи другого порядку, на відміну від Природи, що дана людині згідно програми буття у Всесвіті.

Увесь цей механізм запускається бажаннями людей у вигляді потреб, інтересів, мотивів і зумовлюється станом суспільної свідомості та використанням суспільного інтелекту на досягнення цілей функціонування й розвитку суспільства. Реалізація геному на індивідуальному рівні супроводжується виникненням протиріч між реалізацією геному іншого індивіду. Подолання протиріч на індивідуальному рівні досягається за умов об'єднання геномів двох або більшої кількості індивідів або етнічних, національних, виробничих, творчих та інших спільнот. Узгодження геномів, по мірі розвитку суспільства, може здійснюватися за різними параметрами, що характеризують стан розвитку елементів геному. Завдяки системній реалізації геному суспільство досягло граничного стану розвитку. Ситуація набула критичних проявів в усіх суспільних підсистемах і виявила обмеженість моделі соціального розвитку у напрямі безмежного задоволення матеріальних потреб.

Визначальним у функціонуванні «природи другого порядку», на етапі сучасного цивілізаційного розвитку, гостро стали питання – заради чого відбувається суспільна діяльність? Який сенс в цій діяльності набуває життя людини? Як можна узгодити протиріччя,

що виникають у глобальному суспільстві, коли механізм суспільного розвитку залежить від всіх і кожного? Як досягти рівноваги в реалізації бажань кожного в ситуації порушення рівноваги в усіх елементах соціального геному та досягненню їх граничних станів?

Інформаційна революція в середині XX століття і подальша медіатизація соціально-комунікаційних відносин вплинули на стан сучасного суспільства, що все частіше сприймається як комунікаційне. Переважно економічні та технічні чинники соціокультурного розвитку змінилися на привалювання інформації та знань як субстанціональних предметів у процесах функціонування та розвитку всіх суспільних підсистем, а також призвели до змін характеру поведінки суб'єктів соціальної дії. В комунікаційній практиці суспільства розширення інтерсенсорних засобів презентації інформації та знань склали підстави формування медіареальності, в якій зв'язки між соціальними системами й учасниками соціальної взаємодії перетворюються на віртуальні та мультимодальні.

Медіареальність постає як рух, потік смислів, як сфера реалізації продуктивної діяльності людини, як простір, де зникає різниця між матеріальним та ідеальним. Медіареальність трансформує саму уяву про картини світу, що закладена в основу соціальної пам'яті в її ментальних та когнітивних формах, що розповсюджені в каналах соціальної комунікації, і підтримується різними носіями соціального геному. Нова соціальна реальність постає як «природа третього порядку» і характеризується в термінах віртуальності та інтерактивності завдяки становленню медіапростору сучасності та його середовищної організації. Досягнення визначеності техносфери, інфосфери, семіосфери, когнітосфери (якщо це й не досягло на сьогодні свого максимального прояву, проте очікується у близькій перспективі) в структурі медіапростору веде до необхідності усвідомлення системної зв'язаності та зміни їх ролі у забезпеченні функціонування медіапростору як нової реальності.

Межі цієї реальності розмиті: все є якби роз'єднаним, і всі є одним. З одного боку, суспільство перетворилося в систему, яка «комунікує», з іншого – спостерігається посилення й поглиблення ізоляції людей. Потрібен пошук нової загальної основи для всіх мешканців планети, щоб перебувати у злагоді в єдиній структурі.

Комунікаційний простір слід розглядати в єдності форм соціальної взаємодії, до яких ми відносимо контакт, спілкування, комунікацію.

У загальному вигляді контакт означає підключення до загальної мережі взаємодії з використанням усіх можливих засобів зв'язку; спілкування передбачає встановлення зв'язків над перешкодами та проблемами різного масштабу; комунікація передбачає досягнення комунікаційної єдності, тобто взаєморозуміння на основі збігу ментально-когнітивних структур і досягнення єдності дій у відповідності із загальною або загальними цілями. Складаються умови для подолання когнітивного дисонансу, як хворобливого стану суспільства. Умовою його виникнення є ситуація, коли у людини переконання розходяться з його діями [5]. При цьому людина відчуває потребу в подоланні когнітивного дисонансу, або має змінити свої переконання, свої дії [там же, с. 171]. У масштабі всього суспільстві це означає змінити і те, і інше.

Стан сучасного суспільства характеризується наростанням людського виміру соціальних і природних процесів, які досягли максимальної точки протилежності. Спосіб буття культури, що склався, прийшов до протиріччям когнітивного (ноосферного) стану медіасфери з ментальною різноманітністю діючих у ньому суб'єктів. Цілком закономірно формування тенденцій усвідомлення ролі людини в русі цивілізації, зміні технократичного мислення на гуманітарне [6]. І не випадково сучасна наука звертається до суті нооцентризму, як до вектору духовного розвитку людства та становлення суспільства нового типу. В його основі вже закладена мережа зв'язків, що також відповідає закономірним процесам реалізації соціального геному в усіх його рисах.

Мережева організація суспільства робить всі його елементи більш чуттєвими до станів суб'єктів, що контактують, спілкуються та комунікують, пропонуючи свої погляди, думки, бажання. Суспільство функціонує на основі мережі та різних форм її організації – Інтернет, соціальні мережі, ресурсні бази даних, пошукові машини, веб-сервіси тощо. Тим не менш, мережа виступає лише як безліч суб'єктів, що знаходяться в з'єднанні за допомогою технічних приладів, але не мають налаштувань для відчуття іншого як себе. Контакти у мережі практично відображають процеси організації поза мережею, але є більш цинічними, відвертими, так як приховані за оболонкою мережевого образу суб'єкта. Це створює безліч проблем соціально-психологічного характеру, що потребують вирішення. Слід також враховувати той факт, що наповнення мережевого комуніка-

ційного простору залежить від людей, які підключаються до нього, «живуть у ньому», утворюють спільноти за особливими правилами існування в ньому. Ще більш актуалізується проблема виховання молоді, враховуючи глобальність мережевого простору; і це у багато разів підвищує відповідальність представників науки і освіти. Слід мати на увазі, що знання є індивідуальними за формою, але за змістом вони є відображенням картин світу у колективній свідомості, фрагментарність якої презентує медіапростір сучасності. Припускаємо, що це й є джерелом конфлікту суспільної свідомості та індивідуального знання, що стає все більш очевидним щодо глобальних процесів життя суспільства, які залишаються неохопленими індивідуальною свідомістю.

Знання завжди пов'язане з пізнанням дійсності через досвід, мислєформи або чуттєво-сигнальну сферу активності суб'єкта. Конкретні його значення й результат виявляються в поведінці, зв'язках і відношеннях, що забезпечують єдність і гармонію, які перебувають у цих зв'язках і відношеннях суб'єктів. У цьому вбачається суть подолання частковості, фрагментарності, причина дезінтеграції в постіндустріальному суспільстві.

Знання, як форма усвідомлення людиною «себе у світі» (а не як результат наукового знання опосередкованого досвідом і відчуттями в межах фізичних можливостей людини і, навіть не як мультиплікація наукового знання та культурної доцільності, стають особливим об'єктом досліджень.

Продуктування знань в наш час набуває не лише значення гуманітарно-технічної проблеми, але й гуманістичного сенсу. Знання – це сукупна реакція на основі даних та інформації, або сигналів і зв'язків на положення, поведінку, суб'єкта у просторі, його позиціонування в реальності. Природне знання проявляється як безперервне, рівноважне пробігання процесу еволюції біологічних систем, виконання програми розвитку природних систем (землі, води, повітря, рослин, тварин, живих організмів, включно людини). В людському суспільстві знання співвідносять із мудрістю, досвідом, освітою, здатністю поглиблюватися у суть речей, що прихована за зовнішніми оболонками інформацій та даних. Знання – це результат синтезу останніх, що долає розрізненість, одиничність джерел, процедур обробки. Знання формується на рівні індивідуальної свідомості людини, але на рівні людства формується спільна свідомість на

основі соціального інтелекту [1; 2]. Соціальне знання пов'язане з синтезом на основі певних норм, процедур, цілісності реакції, єдності, прояв, стійкості до перешкод та зовнішнім впливам когнітивних конструктів. Ментальні розбіжності знання на індивідуальному, груповому рівнях долаються когнітивним синтезом на загально людському рівні [2].

Ознакою того, що суспільство досягло когнітивного рівня функціонування, є становлення, функціонування й розвиток сучасної соціально-комунікаційної системи. Цей рівень проявляється поступово та не зумовлюється становленням науково-освітньої підсистеми, а виникає відповідно до історичного розвитку суспільного інтелекту [7]. Як відзначають автори, для того щоб запрацював соціальний (колективний розум) необхідно, щоб суспільство досягло рівня самоорганізуючої системи. Такий стан може бути реалізований, коли передача суспільно значущої інформації та знання в комунікаційних каналах призводить до змін в суспільних діях комунікантів відповідно до загального (єдиного) бачення картини світу та її фрагментів. Фахівці відмічають зміну вектору освіти на самоосвіту й бачать в цьому паростки нового інституалізаційного процесу в сфері освіти та її інформаційного забезпечення [8]. Ми додамо ще і наявність єдиних комунікаційних стратегій.

В цілому стан сучасної цивілізації характеризується відсутністю зв'язку загального і приватного, накопиченням протиріч між матеріальним світом, що прагне до інтегральності, і соціальною активністю, що зберігає намагання утримати соціально-психологічну (ментальну) різноманітність картини світу (що породжуються цією соціальною активністю та обумовлені розстановкою владних суспільних сил) на рівні приватних (локальних) об'єднань і окремих носіїв соціальної свідомості.

Інтелектуалізація вже стала відзнакою суспільної діяльності в епоху інформаційного суспільства. В останні роки вона виявляється у комунікаційній системі суспільства у вигляді аналітичних форм комунікаційної діяльності, виробництві аналітичних продуктів та послуг на вищому рівні організації комунікаційної діяльності для забезпечення прийняття рішень. Потребу суспільства у вирішенні своїх актуальних завдань, головним із яких є рівновага та стабільність, координація дій планетарного масштабу визначає менеджмент інтелектуального капіталу. Це стосується координації дій по відношенню

до форми комунікаційної, або, виходячи з наших міркувань зв'язаності суб'єктів соціальної дії, до суспільної свідомості.

Таким чином, розглянуті тенденції та риси сучасної соціокультурної ситуації, дозволяють зазначити, що всі існуючі концепції устрою суспільства, перспективи його розвитку пов'язані головним чином зі збереженням «статусу кво» сформованих уявлень про «царство Людини», його досягнень у підкоренні Природи. При цьому, сама людина або істота соціальна виявляється слабкою ланкою історико-еволюційного процесу.

У процесі історико-культурного розвитку суспільства, концепціях і моделях його розгляду переважали соціальні організації та форми соціальних відносин. При цьому, меншою мірою в ці концепції включався суб'єкт соціальної діяльності. Уявлення про природну (фізичну, сигнально-чуттєву) сутність людини були спотворені за рахунок піднесення соціальної частини (відносини спільної діяльності у всіх її проявах).

Цілком закономірним є те, що останнім часом питання управління виходять на рівень глобального суспільства, підкоряючись процесам трансформації постіндустріального світу, де нематеріальні продукти та послуги перебільшують бажання отримання фінансового прибутку, або вуалюють це бажання гуманітарними діями. Соціокультурне підприємництво, як новий соціокультурний феномен, формується в наш час, як інструмент координації змісту й цінностей, що об'єднують людство та презентуються в каналах соціальних комунікацій.

Світ набуває об'єктивності завдяки тому, що він являє собою для спільноти суб'єктів, наділених здатністю діяти та виражати один і той же «однаковий світ». Цим долається й однолінійна раціональність, притаманна окремим парадигмам і дискурсам роз'єднаних суб'єктів соціальної активності в будь-яких її проявах. Якими б не були благі наміри з виправлення світу людей, вони повинні бути зіставлені один із одним та орієнтовані на загальний кінцевий результат – стабільність і рівновагу, загальну безпеку та добробут. До цього бачення ми маємо тільки один шлях – це вирівнювання відносин через налагодження зв'язків в інтегральному цілісному глобальному інтегральному світі. Зближення світогляду можливо через зближення виховання та освіти людей на основі нового змісту. «Менеджмент свідомості» та управління інтелектуальним капіталом визначають

стратегії соціокультурного розвитку суспільства і формування комунікаційних стратегій сучасності.

Ми знаходимося в стані боротьби за вплив на свідомості людей владними елітами та структурами, завуальованими інтересами збереження старих схем організації дійсності, при тому, що ця дійсність майже нам не підвладна [1].

Глобальний медіапростір зробив безмежним в історичному часі та просторі рух смислів і відкрив широкий круг проблем і тенденцій в загальносвітовому устрої суспільного життя. Ці проблеми торкаються не лише «глобального світового порядку» в його політичному та економічному значенні, але і його гуманістичного наповнення. Останнє передбачає виявлення, аналіз та установлення корелятивних зв'язків між суб'єктами соціальної дії як представниками єдиного суб'єкту – людства. Загальнолюдські цілі та цінності, юридичні норми стають субстанціональною частиною будь-яких комунікаційних зв'язків у різних підсистемах суспільства, особливо в освіті. Тільки це може гарантувати необхідне трансформування соціального геному людства [2].

Зміни у зовнішніх умовах функціонування Університету викликають потребу в перегляді конкурентної позиції, структурної організації, системи цінностей, особливостей мотивації та контролю професорсько-викладацького складу та інших фахівців по відношенню до реалізації програм інноваційного розвитку.

Незмінність знань, що передаються в комунікаційному просторі освіти, забезпечує збереження пануючої картини світу, відбиває ментальні та когнітивні стани соціуму, гальмує інтеграційні тенденції розвитку глобального суспільства. З кінця 90-х років XX століття намагання трансформувати освіту за формою й змістом демонструють відсутність принципово нових ідей та завдань навчання. Виявляється відсутність необхідної інтеграції природно-наукового, гуманітарного, творчо-технологічного підходів у моделі освіти, що відповідає стану фрагментарної картини світу на початку XXI століття [8]. Це змушує раз за разом вертатися до постанови та пошуку шляхів вирішення проблеми [9].

2. Бібліотека та Університет є найстарішими соціально-комунікаційними структурами, що поряд із родиною були основними каналами виховання, освіти, транслуючи картини світу, узагальнюючи практичний і пізнавальний досвід людства. Інформаційне суспільство

створило якісно нові умови змін у співвідношенні рушійних сил суспільного розвитку. В наш час вже не стільки труд і капітал, природні ресурси забезпечують сталий розвиток, а інформація та знання відносно гуманістичного прогресу людства стають аргументом у цивілізаційному діалозі.

Новий стан зовнішнього середовища функціонування університету вимагає формування нової поведінки в реалізації суспільно значущих завдань зовнішнього контуру його діяльності. Використання всього комунікаційного потенціалу медіапростору суспільства містить у собі значні рушійні сили.

Відзначимо, що зміни у стратегічному баченні розвитку Бібліотеки та Університету в сучасному медіапросторі, гостроту конкурентної поведінки зазначених суб'єктів соціальної дії, знімає медіапростір, що функціонує на єдиній технологічній основі, підтримує єдиний інформаційно-когнитивний ресурс, використання єдиних комунікаційних платформ. Як вже відзначалося вище, в будь-якій сфері суспільної діяльності нові умови життя вимагають поглиблення взаємодії всіх суб'єктів соціальної дії, тому в єдності Університету та Бібліотеки формуються стратегії створення нового суспільства, закладаються основи картини глобального світу, основи нової суспільної свідомості через виховання та навчання студентської молоді – майбутніх функціонерів, менеджерів, викладачів, а також батьків нових поколінь, що будуть наслідувати їх зразки світу та інтегрувати за їх правилами до суспільного життя.

Виникнення університетів було реалізацією потреби суспільства не лише в концентрації зусиль із обслуговування соціальних, зокрема владних і релігійних структур, але й в трансляції необхідних зразків світогляду, створення системи наслідування попереднього соціального досвіду. Крім того, університети завжди були осередками вільнодумства та місцем зародження інноваційних ідей.

Університети, що продукують знання у процесі перетворення незнання в знання, спираючись на логіку, раціоналізм, прагматизм, позитивізм наукового пізнання, сприяли поглибленню фрагментації Універсуму, де людина завершила своє протиставлення Природі першого порядку, дійшла граничних станів у Природі другого порядку та має адаптуватися до життя у Природі третього порядку. Настав час виявлення дії універсальних законів буття природи, суспільства й людини в єдиній картині світу, що була прогнозована в працях

П. Бурдьє, В. І. Вернадського, Е. Леруа та П. Тейяр де Шардена та яку ще у XVIII столітті описав український філософ Г. С. Сковорода.

Соціально-комунікаційна природа університетів опосередкована формами, технологіями, цілями, змістом комунікаційних відносин, що поширюються в суспільстві. Іншими словами, університети завжди були зразками інформаційної культури суспільства, які склалися на кожному історичному етапі. Комунікаційній функції генетично притаманні університету. Реалізація цих функцій традиційно здійснювалася через реалізацію освітніх програм, встановлення наукових контактів та організацію міжуніверситетської взаємодії (на організаційному та індивідуальному рівнях), створення колективних форм апробації освітньо-професійних програм і результатів науково-дослідної діяльності, видавництво наукових праць і журналів. Така комунікаційна практика тривала довгий час фактично без особливих трансформацій. поки суспільство не вступило в постіндустріальну епоху та стадію інформатизації й медіатизації суспільних відносин через мультимізацію всіх притаманних людині засобів сприйняття й відтворення інформації та знань. Із цього часу університети були змушені активно включитися в систему суспільних відносин, що раніше були опосередковані виробництвом інформаційних продуктів і послуг зовнішніх комунікаційних структур. Крім того, вони повинні засвоїти нові комунікативні практики сучасності. Перш за все, це практики зв'язків із громадськістю, реклами, мережеві медіа-практики.

Комунікаційні функції університету отримали значного розвитку за рахунок їх диверсифікації та змістовного наповнення. Всі вони в структурному та змістовному планах спрямовуються на формування загального (єдиного) через подолання обмеженості індивідуального (окремого). Але це не означає, що використання нових технологій, медіа-ресурсів, комунікаційного потенціалу освіти веде до уніфікації творчого особистого потенціалу кожної людини.

Можна додати, що нова ситуація потребувала проведення необхідного визначення, структурування та розподілення цих функцій. Перш за все, слід розрізняти комунікативні функції університету, до яких відносяться функції реалізації призначення діяльності університетів в суспільстві: наукові дослідження, фундаментальна освіта та професійно-кваліфікаційна підготовка кадрів для різних галузей, підготовка наукових кадрів, оприлюднення

результатів і стратегій вдосконалення освіти. В цьому контексті комунікативною функцією університету залишається підтримка науково-педагогічної преси, в тому числі в електронному вигляді. Новою комунікативною функцією є презентація університету в соціально-комунікаційному просторі суспільства. Ці функції складають зовнішній контур комунікаційної діяльності університету, яка представлена у вигляді елементів комунікаційного процесу. До цих елементів відноситься генерація інформації, її цільова та змістовна обробка у відповідності до потреб учасників освітнього процесу, оформлення у вигляді інформаційного продукту, готового до споживання в процесі науково-освітньої діяльності університету, а також його зв'язків в освітній та іншими підсистемами суспільства, налагодження зворотних зв'язків із учасниками комунікаційного процесу на різних рівнях його організації. Комунікативні функції реалізуються за допомогою організаційних структур університету: адміністративно-управлінських, наукових, навчальних, методичних, різних творчих об'єднань професорсько-викладацького складу та студентів.

Таким чином, у зовнішньому контурі комунікаційної практики університету в нових умовах з'являються нові функції, до яких відносяться:

1) подолання обмеженості локалізованих педагогічних, освітніх, наукових програм діяльності через інтеграцію до медіа-простору освіти;

2) поєднання ментально-когнітивних картин реальності, що транслиуються в комунікаційних каналах;

3) формування соціальної свідомості на засадах відтворення єдності природно-суспільних законів.

3. Головним елементом системи комунікаційних відносин Університету є Бібліотека, яка за своєю природою є суто комунікаційною структурою, що концентрує у собі всі комунікаційні форми соціальної взаємодії в їх історичній цілісності. Бібліотека відноситься до внутрішнього контуру комунікаційного процесу в університеті та є системоутворюючим центром його медіа-середовища й інтеграції університету до медіа-простору суспільства. Вона презентує увесь досвід суспільної взаємодії, що сформувався протягом суспільної історії та реалізовувався у відповідності до соціально-культурних умов і цивілізаційних станів суспільства. Їх реалізація пов'язана з відтворенням глобального комунікаційного циклу в різних системах

генерації повідомлень, презентації інформації та знань, досягненні порозуміння учасниками комунікаційної взаємодії.

Бібліотека є класичним прикладом розвитку соціально-комунікаційної діяльності, що пройшла етапи трансформації на основі змін функціонального, технологічного, організаційного та субстанціонального складових елементів комунікаційного процесу. Ці етапи представлені в послідовності розгортання комунікаційної діяльності в суспільстві через: документалізацію (процеси номінації, атрибуції, реєстрації, фіксації інформації, її генерування, зібрання, збереження, розповсюдження); актуалізацію (забезпечення доступу, розроблення засобів і стратегій пошуку, конвертації форм, представлення інформації, трансляції по каналах із використанням засобів поширення, структуризація предметно-об'єктних полів інформації); візуалізацію (створення, представлення різного рівня та функціонально-змістовного наповнення зразків реальності) [10].

Бібліотека університету є невід'ємною частиною бібліотечної системи суспільства, діяльність якої базується на певних процедурах і формах організації діяльності, що відповідають рівню розвитку засобів суспільної взаємодії на різних історичних етапах. Соціально-культурний, контекстуальний (змістовний) характер діяльності бібліотеки проявляється у тому, що ідеали та норми, які транслює бібліотека, визначаються картинами світу, рівнем інтеграції технічних, соціальних та природничих наук. У цьому контексті бібліотека безпосередньо залежить від діяльності університету. Але вона має необхідний інформаційно-когнітивний ресурс, який зумовлює для неї певну свободу в обробці й представленні інформації в комунікаційних каналах та інформаційному обслуговуванні користувачів, використовуючи при цьому закономірності розвитку вторинних документально-інформаційних потоків, а також можливості аналітико-синтетичної обробки інформації.

Організаційно-технологічні перетворення бібліотеки в умовах інформаційного суспільства змінили образ бібліотеки, що відповідає рівню її інтеграції до соціально-комунікаційних відносин у суспільстві. Сучасна бібліотека університету є медіатекою, його інтелектуальним центром, що акумулює в собі культуру комунікаційного суспільства початку XXI ст.

Стратегічні комунікаційні об'єкти, суб'єкти та рівні їх розвитку в бібліотечній сфері співпадають із аналогічними елементами універ-

ситету. В реалізації стратегій розвитку в умовах єдиного комунікаційного простору університет і бібліотека постають як цілісна комунікаційна структура суспільства. Цьому сприяють єдиний технологічний базис, зближення функціонального призначення у розкритті когнітивного потенціалу освітньо-виховного та інформаційно-когнітивного ресурсу, структурної єдності навчально-інформаційного процесу й системної організації управління освітньо-комунікаційним простором. У наш час бібліотеки отримали необхідні можливості для виконання функцій змістовної фільтрації інформації в комунікаційних каналах. У найближчий час має зрости їх роль у сфері контролю, корегування та забезпечення адекватних кількісно-якісних параметрів інформаційних і когнітивних продуктів та послуг, а також у сфері екології знань у медіапросторі.

Функціонування бібліотеки університету передбачає також виконання звичайної роботи, призначенням якої є виконання стандартних завдань, що зумовлені станом розвитку бібліотеки відносно до найвищих зразків бібліотечних установ сучасної бібліотечної системи. Досягнення відповідності цим зразкам має стати критерієм оцінки якості освітньо-виховної діяльності всього університету. Концентрація на оптимізацію внутрішньо-бібліотечних процесів змінюється на створення ефективної взаємодії з читачами, партнерами, працівниками університету, іншими суб'єктами комунікаційного простору освіти та суспільства на різних рівнях його організації. Інтеграційні процеси стають визначними в усіх напрямках діяльності університету та його бібліотеки.

Висновки. Комунікаційні стратегії бібліотеки та університету, як його інтегрованої частини, формуються під впливом якісних змін у зовнішньому та внутрішньому контурах функціонування.

В соціокультурній динаміці наука та освіта зайняли провідну роль в засвоєнні нової суспільної реальності. В мережевій структурі інформаційного суспільства формується нова культурна місія університету, особливо з огляду на необхідність вивчення, узагальнення та визначення механізмів адаптації суспільства до нової суспільної реальності. Університети в цих процесах створюють організаційно-функціональну підсистему когнітивного простору нової реальності, а бібліотеки університетів забезпечують взаємодію та порозуміння учасників освітнього простору.

Таким чином, у нових умовах виникає потреба у гармонізації діяльності університету у зовнішньому та внутрішньому контурах комунікаційної діяльності.

Загальною стратегією, що інтегрує комунікаційні намагання університету та бібліотеки як його невід'ємної частини стає адаптація до нової суспільної реальності – медіапростору, який було визначено як природу третього порядку.

Комунікаційні стратегії сучасного Університету у зовнішньому контурі зумовлюються необхідністю вирішення завдань:

- по-перше, досягнення гармонійного поєднання уявлень про природу, суспільство, людину та їх відображення в системах соціальної дії будь-якого призначення;
- по-друге, поглиблення координаційних дій відносно кардинальних змін у формі та змісті суспільної свідомості, що відповідає тенденції посилення інтеграції в науково-освітній сфері;
- по-третє, впровадження «аудиту відповідальності» у реалізації «менеджменту інтелектуального капіталу» та «менеджменту свідомості» як складових комунікаційної діяльності Університету та Бібліотеки.

Стратегічними напрямками комунікаційної діяльності Університету у внутрішньому контурі, тобто через Бібліотеку, стають:

- конвертація, яка розуміється як зміна засобу медіа-діяльності університету та всіх його складових;
- конвергенція – як зміна форми організації, презентації та трансляції інформаційних і когнітивних продуктів діяльності університету;
- консолідація – як зміна предметної форми комунікаційної діяльності від інформаційної до когнітивної.

Список використаних джерел

1. Elbeshausen, H. Cultures of knowledge and expansive learning in a run-away-world / Hans Elbeshausen // Філософія спілкування: філософія, психологія, соціальна комунікація. – 2012. – № 5. – С. 22–29.
2. Ильганаева, В. А. Социально-культурная динамика в социальной истории: трансформационные основания и тенденции / В. А. Ильганаева // Філософія спілкування: філософія, психологія, соціальна комунікація. – 2012. – № 5. – С. 30–36.

3. Перегудов, С. П. Группы интересов в условиях перехода к информационному обществу / С. П. Перегудов // Мировая экономика и международные отношения. – М., 2004. – С. 13–20.
4. Смирнов, П. И. О социологическом моделировании общественной эволюции / П. И. Смирнов // СоцИс. – 2004. – № 8. – С. 12–22.
5. Лоусон, Э. Психология управления преобразованиями / Э. Лоусон, К. Прайс // Новые тенденции в управлении. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2007. – С. 167–181.
6. Хан, В. На пути к целостности / В. Хан // Alma mater. – 1992. – № 2. – С. 3–10.
7. Каныгин, Ю. М. Основы когнитивного обществознания (Информационная теория социальных систем) / Ю. М. Каныгин. – К. : Укр. акад. информатики, 1993. – 236 с.
8. Зборовский, Г. Е. Образование как ресурс информационного общества / Г. Е. Зборовский, Е. А. Шуклина // СоцИС. Социологические исследования : Научный и общественно-политический журнал РАН. – 2005. – № 7. – С. 107–113.
9. Бабич, В. П. Современные проблемы формирования универсального цивилизационного мировоззрения / В. П. Бабич // Філософія спілкування: філософія, психологія, соціальна комунікація. – 2012. – № 5. – С. 16–22.
10. Ильганаева, В. Институализация социально-коммуникационной сферы общества / В. Ильганаева // Освіта регіону. – 2008. – № 1–2. – С. 148–153.

1.2. Еволюція університетських бібліотек: розвиток комунікаційних моделей діяльності

Комунікаційні моделі в діяльності бібліотек розвивалися внаслідок становлення та формування системи соціальних комунікацій (СК) протягом історії людства. З моменту виникнення бібліотеки її соціальне призначення було зумовлене книжково-документальною комунікацією, що була основною до середини ХХ ст. і встановлювала правила формування фонду, організацію читання населення та споживання інформації з використанням документальних носіїв.

В умовах становлення інформаційного суспільства комунікаційні засоби зазнали значних трансформаційних змін, що вплинуло на діяльність бібліотек. Найважливішим фактором у цьому контексті стала інформатизація комунікаційної діяльності, розвиток якої протягом ХХ ст. призвів до інтеграції всіх існуючих засобів трансляції

суспільної інформації завдяки мультимедійній техніці і програмним технологіям.

При достатньому рівні дослідження впливу інформатизації на трансформаційні зміни функціонування книгозбірень взагалі та університетських бібліотек зокрема, комунікаційні моделі їх діяльності лишаються маловивченими. Тому потребують спеціального розгляду питання щодо необхідності узагальнення уявлень про умови розвитку комунікаційних моделей діяльності відповідно до рівня інформатизації всіх бібліотек ВНЗ (університетів, академій, інститутів), розгортання комунікаційних моделей їх поведінки, вдосконалення аналітичних засобів управління функціонуванням бібліотек вищої школи в умовах їх інтеграції до системи соціальних комунікацій.

Численні практики моделювання комунікаційних зв'язків і відносин у лінійних та нелінійних структурних моделях комунікації (Р. Барт, Р. Бреддок, Н. Вінер, Г. Лассуелл, Ю. Лотман, М. Мак-Люен, Ч. Осгуд, Ю. Хабермас, М. Холл, К. Шеннон, У. Шрамм, Р. Якобсон та ін.) набули застосування в бібліотекознавстві та вплинули на відтворення нових комунікаційних моделей діяльності бібліотек.

Розгляд витоків появи та еволюції моделей комунікації доводить, що в сфері діяльності бібліотек найбільш дослідженими є документально-комунікаційні і інформаційно-комунікаційні рівні, які набули висвітлення в працях Є. Генієвої [1], В. Горового, Ю. Гриханова, І. Давидової, В. Ільганаєвої [4; 5; 7], С. Кулешова, Н. Кушнарєнко, Є. Плешкевича [14], М. Слободяника [16], А. Соколова, А. Соляник, Ю. Столярова, І. Тикунової, А. Чачко, Г. Швецової-Водки [19], Г. Шемаєвої [20], О. Шликової та ін. Так, у розумінні документальної комунікації, яка розвивалась у рамках лінійних моделей, найбільш поширеними, за думкою Г. Швецової-Водки, є два підходи [19, с. 38]. Перший передбачає, що передача інформації від комунікатора до споживача здійснюється за допомогою документа, який виконує роль каналу комунікації. Інший підхід розглядає документ не як канал комунікації, а як повідомлення. Каналами передачі документів у даному випадку виступають як бібліотеки, так і інші соціально-комунікаційні інституції (архіви, музеї, органи НТІ тощо). Одностороння направленість дії в рамках лінійних моделей є її відмінною особливістю. Тобто, напрями комунікації обмежені однією площи-

ною і відзначаються послідовністю. Лінійна модель функціонування бібліотеки характеризується традиційними для неї процесами комплектування, обробки, класифікації, збереження та поширення інформації. Лінійність документальної комунікації відповідає загальній моделі соціальної комунікації на рівні писемної культури.

Інформаційно-комунікаційні аспекти функціонування бібліотек України в умовах кооперації та інтеграції діяльності на національному, регіональному та місцевому рівнях досліджувалися Т. Костирко та О. Мар'їною. Моделювання нових комунікаційних зв'язків і відносин в умовах реалізації Російської національної програми підтримки й розвитку читання розглядалося М. Коноваловою [13, с. 38]. Аналізуючи коеволюційні процеси розвитку бібліотеки й системи наукової комунікації, український бібліотекознавець Г. Шемаєва торкнулася питання послідовної зміни моделей функціонування бібліотеки в системі наукової комунікації (лінійна–інтеракційна–інтеграційна–аналітико-когнітивна) [20, с. 155].

Відомий науковець В. Ільганаєва підкреслює, що сучасні соціальні комунікації досягли своєї системно-трансформаційної стадії завдяки мультимедійним технологіям [5; 6], характеризуючись при цьому зміною рівня розвитку зв'язків і предмета соціально-комунікаційної діяльності (від документального та інформаційного рівнів функціонування системи соціальних комунікацій до когнітивного). Відносно бібліотеки така еволюція, на наш погляд, означає, що в бібліотеці як елементі соціальних комунікацій і досить складно організованій системі, здатній до саморегуляції, на сьогодні спостерігається саморозвиток і розгортання потенційних можливостей, які призводять до чергової зміни КМДБ.

Дослідження практик моделювання інформаційно-комунікаційних зв'язків та відносин дозволяють розглядати *комунікаційні моделі діяльності бібліотек* вищої школи як сукупність цілеспрямованих процесів обміну основними комунікаційними засобами (документами, інформацією, знаннями) у відповідних формах, що передаються по комунікаційних каналах, відтворюються у відповідних схемах руху комунікаційних потоків та визначаються певними комунікаційними зв'язками в межах існуючих комунікаційних середовищ (згідно зі станом розвитку бібліотек ВНЗ). При цьому комунікаційна діяльність взагалі є сукупністю окремих комунікаційних дій як

елементарних актів інформаційної взаємодії, що відбуваються без зміни учасників комунікації.

Враховуючи, що за змістовними й системними ознаками та сутнісними функціями бібліотеки ВНЗ належать до типу спеціальних наукових бібліотек [16, с. 98], вважаємо за можливе застосувати передбачені В. Ільганаєвою ще наприкінці 90-х рр. XX ст. та окреслені пізніше Г. Шемаєвою моделі функціонування бібліотек у просторі наукових комунікацій [20] до бібліотек системи вищої освіти.

Обмін інформацією в процесах комунікаційної діяльності бібліотек відбувається з використанням різної кількості елементів комунікації та відзначається розмаїттям напрямів руху повідомлень. Так, *лінійна* за структурою і характером модель комунікації притаманна *документально-комунікаційному рівню* функціонування бібліотеки. В умовах електронних комунікацій спостерігається становлення й розвиток *нелінійних* КМДБ ВНЗ: *інтеракційної* та *інтеграційної*. Ці комунікаційні моделі притаманні відповідно перехідному періоду (*інформаційно-комунікаційний рівень* функціонування бібліотеки) та періоду медіатизації (*когнітивно-комунікаційний рівень*) в процесах інформатизації бібліотек [10].

Говорячи про *період медіатизації*, визначаємо його, в свою чергу, як перспективний етап в процесах інформатизації бібліотек ВНЗ, ознаками якого є системно-інтеграційний стан бібліотечних технологій, інтегровані організаційно-функціональні бібліотечні структури, системно-мережеві засоби бібліотечного обслуговування, поліпредметні методи збереження, подання, поширення інформації та знань в умовах єдиного науково-освітнього комунікаційного простору суспільства. Перехід бібліотек вищої школи до періоду медіатизації в умовах повного автоматизованого циклу діяльності з використанням мультимедійних технологій зумовить, на нашу думку, необхідність подальшого уточнення комунікаційних моделей їх функціонування.

Кожна КМДБ передбачає формування власного *комунікаційного простору* (КП), який ми розглядаємо як складну систему різноманітних інформаційних потоків і комунікаційних зв'язків (соціальних, професійних, ділових, міжособистісних тощо), як-то: користувач–інформаційний ресурс (ІР), користувач–користувач, користувач–створювач ІР, користувач–розповсюджувач ІР, розповсюджувач ІР–розповсюджувач ІР тощо. Ознакою КП виступає комунікаційна взає-

модія між суб'єктами, що здійснюється за допомогою комунікаційних каналів передачі інформації та враховує умови (фізичні, соціальні, психологічні, лінгвістичні тощо), в яких реалізуються комунікаційні процеси.

Нові моделі розвитку й вдосконалення книгозбірні головною метою мають передбачення активної участі бібліотеки в підвищенні якості освітнього та науково-дослідного процесів у ВНЗ на основі вдосконалення системи їх інформаційної підтримки і розширення власних інформаційно-інтелектуальних активів. Висвітлення питань формування нових моделей потребує звернення до праць теоретиків та практиків бібліотечно-інформаційної справи. Наукові та практичні доробки Н. Апшай, М. Бедард, І. Бургер, П. Брофі, В. Дригайла, Т. Єрьоменко, А. Клуговські, О. Лаврик, Д. Льюїса, М. Михалик, Н. Пасмор, Д. Соловяненко, К. Уїтенберг, Я. Шрайберга, Т. Ярошенко та ін. допомагають дослідити розвиток процесів моделювання в умовах розширення бібліотечної діяльності в площині віртуальних комунікацій. В Україні відсутній модельний стандарт бібліотеки закладу вищої освіти, що негативно позначається на якості бібліотечного виробництва та сервісу. На відміну від нашої держави, у зарубіжних країнах не тільки існують, але й періодично оновлюються стандарти у сфері бібліотек вищої школи як нормативні документи, що ґрунтуються на аналізі стратегій внутрішніх і міжбібліотечних комунікацій з метою збільшення вкладу університетських бібліотек у розвиток інституціональних місій і цілей. Так, у США були переглянуті й прийняті в новій редакції «Стандарти для бібліотек у сфері вищої освіти» (2011 р.) з метою максимально чіткого визначення очікувань користувачів та їх якісного задоволення бібліотекою як вклад в інституціональну ефективність (у процеси викладання, навчання, наукові дослідження, а також соціальні, професійні й суспільні процеси університету) [29]. У Росії спостерігається розробка проекту «Модельный стандарт библиотеки высшего образовательного учреждения XXI века» (рос.) [15], інших проектів основних нормативних показників діяльності сучасної бібліотеки ВНЗ з урахуванням її інформатизації й активного використання електронних ІР.

Аналіз тенденцій розвитку комунікаційних моделей доводить, що вони можуть формуватися за різними ознаками, відбиваючи диверсифікацію комунікаційної діяльності в суспільстві, послідовне виникнення різних комунікаційних засобів та знарядь. Ієрархічно

організовані комунікації в бібліотечній сфері в процесі еволюції змінюються на нові моделі, особливістю яких є можливість поєднання лінійного й нелінійного подання інформації та знань. Так, в сучасний період інформатизації характерним для бібліотек сфери вищої освіти України та зарубіжжя є поєднанні лінійних і нелінійних комунікаційних моделей у гібридних бібліотеках вищої школи.

Розглядаючи надалі еволюцію та тенденції розвитку КМДБ (лінійна–інтеракційна–інтеграційна), підкреслимо, що головним фактором зміни в бібліотеках ВНЗ лінійної моделі комунікаційної діяльності на нелінійну стала інформатизація. Особливістю бібліотек закладів вищої освіти є можливість залучення різних комунікаційних моделей на різних рівнях функціонування бібліотек в умовах інформаційного суспільства.

Розглянемо вказані комунікаційні моделі діяльності бібліотек вищих навчальних закладів більш детально.

Лінійна комунікаційна модель діяльності бібліотек. Діяльність класичної бібліотеки, в рамках якої розвивалася родова для неї документальна лінійна комунікація, пов'язана з домінуванням у людській свідомості уявлення про світ як раціональний і осяжний розумом, в якому відбуваються поступальні та лінійні процеси накопичення знань і культурних об'єктів [1]. Згідно з такою розумовою парадигмою місія бібліотеки як «сховища знань» полягала у відборі й збереженні документів «оречевленого» інтелекту, а призначення бібліотекарів усвідомлювалось як допомога у засвоєнні культурного, наукового надбання та класичних праць попередніх поколінь. Відповідно до такої установки в ієрархічно організованих комунікаціях лінійної КМДБ закладу вищої освіти активно розвивалися традиційні процеси комплектування, обробки, класифікації, систематизації, збереження та поширення інформації. Всі інші функції книгозбірні розглядалися як несуттєві та відходили на другий план. Серед професійних стереотипів поведінки бібліотекарів закріпилися монологічні форми мислення, які, будучи комунікаційними бар'єрами, заважали залученню читачів до активної взаємодії в комунікаційному середовищі (з текстами, смислами, іншими читачами та бібліотекарями). Наприклад, незважаючи на те, що книгозбірні ВНЗ завжди були їх освітніми, культурними та духовними центрами, у радянські часи вони залишались інструментами дозованої інформації. Це поз-

началося і на комплектуванні, і на обмеженому доступі до літератури, яка не відповідала радянським стандартам мислення. Окремими прикладами в процесах лінійного подання документальної інформації можна вважати і лінійний пошук бібліографічних описів за алфавітом у класичному каталозі, і друковані інструкції користування картковими каталогами – один крок призводить до наступного. Сучасний пошук бібліографічної інформації та інструкції до онлайн-каталогів університетських бібліотек засновані на багаторівневості описів, гіпертекстуальності, багатовимірності надання інформації.

У той же час окремі процеси лінійної комунікації обов'язково наявні в усіх більш еволюційно розвинених комунікаційних моделях бібліотечної діяльності. Наприклад, передавання документів електронною поштою в інтеракційній КМДБ. При цьому в класичній книгозбірні при домінуванні лінійної за структурою й характером комунікаційної практики передавання документальної інформації бібліотечні процеси спираються на різні форми усної комунікації і діалогу, на групову й міжособистісну взаємодію, на нелінійні інтерактивну або транзакційну базові моделі комунікації. Так, науковці відзначають [5; 17], що будь-який комунікаційний процес неодмінно включає в себе крім конкретної ситуації передавання інформації (документа) від комуніканта до споживача, тобто теперішнього, і набутий досвід (минуле), і деяку проекцію майбутнього. Цей аспект, характерний для транзакційної базової моделі комунікації, може бути відтворений при традиційному вивченні інформаційних потреб користувачів, що було притаманне традиційній лінійній моделі комунікації.

Отже, загальний образ класичної бібліотеки закладу вищої освіти як каналу передачі інформації (документа) від комуніканта до споживача характеризується механістичністю, послідовністю, домінантною односторонньою направленістю дії, тобто лінійністю. Лінійна КМДБ вищої школи може бути охарактеризована як «замкнена» (у межах ВНЗ) модель комунікації без зворотного зв'язку. Застосування комунікаційного процесу, описаного Г. Лассуелом (Комунікатор–Зміст–Засоби комунікації–Аудиторія–Ефект впливу) [3], на сьогодні є свідченням низького статусу бібліотеки вищої школи, її слабого комунікаційного рівня. Але, у той же час, наявність у сучасній бібліотечній структурі ВНЗ окремих підструктур, заснованих на лінійній моделі комунікації (наприклад, бібліотеки рукописів та

стародруків, інших рідкісних і цінних друкованих видань, робота з ними на основі традиційних бібліотечних процесів, що є моментом відтворення етапів еволюції бібліотек), уможлиблює обмежене застосування лінійної комунікації.

Інтеракційна комунікаційна модель діяльності бібліотек. У період першого (модернізації) та середини другого (інновації) етапів інформатизації бібліотек ВНЗ [9; 10] у бібліотеках відбувається перехід від лінійної до першої нелінійної комунікаційної моделі їх діяльності – *інтеракційної*. Інтеракційна КМДБ відображує процес одночасного відправлення та отримання повідомлень комунікаторами за участю включеного в процес посередника, який не є кінцевим адресатом. Бібліотеки сфери вищої освіти поступово відмовляються від монологічних форм мислення, що закріпилися в професіональних стереотипах поведінки й традиційній організації діяльності книгозбірень, заснованих на лінійній комунікації, та розвивають діалогічні відносини в комунікаційному спілкуванні. Відбуваються не тільки зміни в предметності праці, але й змінюються ціннісні орієнтири та норми поведінки в межах бібліотеки, яка по-новому організовує своє комунікаційне середовище.

Так, розглядаючи етичні аспекти публікаційної діяльності університетської бібліотеки, вчені відмічають виникнення протиріччя у встановленому (напрацьованому століттями та закріпленому практикою) стилі спілкування між співробітниками й відвідувачами бібліотеки [4]. Поява комунікаційних бар'єрів в інформаційних потоках і зв'язках типу «створювач ІР–розповсюджувач ІР» потребує адаптації/корегування до змісту та форми спілкування «автор–бібліотекар».

Прикладом нелінійності, діалогічності відносин є також і застосування нових сервісів у ході реалізації концепції «Бібліотека 2.0» з її чіткою орієнтацією на користувача та на його можливу участь в удосконаленні бібліотечних продуктів і послуг. Таке сприяння усуненню бар'єрів комунікації дає можливість студентам, викладачам, науковцям, бібліотекарям взаємодіяти один з одним як у реальному, так і у віртуальному просторах, формуючи нову, розподілену з іншими реальність, та створює в діяльності бібліотеки парадигму «чита-чецентризму». При цьому вбачається рівноправність суб'єктів кому-

нікації, їх пов'язаність як взаємними очікуваннями та установками, так і загальним інтересом до предмета спілкування.

Інтеракційній КМДБ притаманні комп'ютеризація, автоматизація бібліотечно-інформаційних процесів (упровадження в практику роботи АБІС; створення ЕК, процеси поцифрування фондів; створення БД; організація доступу в межах ВНЗ–Інтранет, поступова інтеграція до мережі Інтернет; створення корпоративних мережових бібліотечних проектів та ін.), поступовий вихід на провідні позиції в реалізації альтернативної моделі наукової комунікації (e-science, e-learning, e-research) [7–12; 18; 21–31]. У ній активно формується система різноманітних інформаційних потоків і комунікаційних зв'язків, тобто, власний комунікаційний простір.

Дана інтеракційна КМДБ відповідає локальній комунікаційній моделі бібліотечного обслуговування в межах окремого ВНЗ. Вона може бути охарактеризована як «замкнена» модель комунікації зі зворотним зв'язком. При цьому, виступаючи частиною комунікаційної системи ВНЗ, бібліотека стає в цій системі транслятором інформації, демонструючи елементи мас-медійності. Мета діяльності такої моделі – надання інформації для задоволення конкретних інформаційних запитів, потреб та їх корекція під впливом отриманої інформації й знань. У більшості випадків мета реалізується в рамках роботи локальних звернень до локальних інформаційних підсистем бібліотеки закладу вищої освіти.

У зв'язку з висуванням бібліотек у лідери з організації та розповсюдження ініціатив наукової комунікації в своїх університетах вважаємо необхідним більш детально розглянути феномен росту мас-медійної комунікації в діяльності бібліотеки ВНЗ.

Засвоюючи нові комунікаційні практики сучасності (мережеві медіапрактики, практики зв'язків із громадськістю, рекламу тощо), університетські бібліотеки світу особливу увагу приділяють реалізації інноваційного напрямку «Відповідальність за поширення результатів науково-дослідницької діяльності вчених інституції». Функціонування в даному напрямку передбачає впровадження в практику бібліотечно-інформаційної роботи нової електронної науково-видавничої моделі («бібліотека як видавець/співвидавець електронних наукових публікацій»), а також розвиток інформаційної аналітики та бібліо- і наукометрії. У сферу безпосередньої зацікавленості й відповідальності університетських бібліотек включаються

нові форми роботи з документами та іншими джерелами інформації, активізуються комунікаційні зв'язки «вчений (автор)–бібліотекар», доповнюючи існуючі – «учений (читач)–бібліотекар». На бібліотеці замикається повний цикл циркуляції наукових публікацій, що є свідоцтвом розвитку мас-медійної комунікації.

Так, зарубіжні дослідники пояснюють розвиток мас-медійної діяльності університетських бібліотек не тільки стрімким розвитком інтернет-технологій, але й світовою кризою в науково-видавничій галузі, системною кризою бібліотечної сфери [22; 26; 31]. Ними підкреслюється, що вже наприкінці 1990-х рр. найбільш зацікавленими в змінах на видавничому ринку та, в той же час, найбільш технологічно розвиненою ланкою науки виявились саме бібліотеки університетів. Бібліотеки, глибоко інтегровані в освітні та загально-наукові університетські процеси, активно шукали нові схеми діяльності. Стратегія їх розвитку стала передбачати максимально повну орієнтацію на інформаційні потреби вченого як інформаційного донора та акцептора знань [30].

Зарубіжна наукова університетська спільнота, яка оцінила та визнала провідну роль бібліотек у проведенні інформатизації закладу, стимулювала інвестиції в їх техніко-технологічне переоснащення й кадрове переформатування. Зростання технологічної потужності бібліотек, інтелектуалізація бібліотечної професії, великий досвід мережевої взаємодії змінили філософію бібліотечної діяльності та зробили бібліотеки системостворюючими центрами медіасередовищ університетів, які концентрують у собі всі комунікаційні форми соціальної взаємодії.

І саме бібліотеки взяли на себе вирішення проблеми усунення існуючого дисбалансу в науково-видавничій діяльності та зменшення фінансового тиску при формуванні бібліотечних фондів.

Серед науково-видавничих, архівно-цифрових ініціатив, а також методик забезпечення «золотого» й «зеленого» шляхів онлайнового відкритого доступу до результатів наукових досліджень, представлених і реалізованих іноземними університетськими бібліотеками, розвиваючими партнерські відносини з видавництвами та науковими спільнотами своїх інституцій, відмітимо наступні:

- arXiv.org – бібліотека Корнельського університету, США (із 1991 р.);

- PubMedCentral – Національна медична бібліотека США (із 2000 р.);
- локальні цифрові архіви (репозитарії) інституцій;
- High Wire Press – бібліотечна система Стенфордського університету, США (із 1995 р.);
- Lexicons of Early Modern English – Університет Торонто, Канада (із 2004 р.);
- Project MUSE – Університет Джонса Хопкінса, США (із 1995 р.);
- Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition – Міжнародний бібліотечний альянс (із 1998 р.).

Логічним продовженням ініціатив, які укріплюють роль бібліотек у формуванні нової інформаційно-технологічної інфраструктури науки, стало створення єдиних розподілених інформаційних платформ, котрі забезпечують повний «життєвий цикл» онлайнових документів (від подання видавництву авторських рукописів до просування наукових публікацій в міжнародні бази даних і проведення бібліо- та наукометричних досліджень із використання кожної опублікованої одиниці).

Серед таких платформ – DPubS, ePublishing, Toolkit, HyperJournal, Open Journal Systems (OJS). У ВНЗ України з 2011 р. було започатковано саме використання комплексу OJS як повноцінного науково-видавничого електронного середовища.

Так, бібліотекарі НТБ Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна (ДНУЗТ) є менеджерами, кураторами, координаторами та співвидавцями:

- університетського репозитарію «eaDNURT» (Electronic Archive of the Dnipropetrovsk National University of Railway Transport; <http://eadnurt.diit.edu.ua/>) на платформі DSpace;
- системи сайтів наукових періодичних видань ДНУЗТ (E-journals of DNURT; <http://ejournals.diit.edu.ua/>) на платформі OJS (сьогодні – 6 сайтів, у перспективі – 8);
- двох наукових журналів: «Антропологічні виміри філософських досліджень» (<http://ampr.diit.edu.ua/>) і «Наука та прогрес транспорту» (<http://stp.diit.edu.ua/>) на платформі OJS.

Співробітники НТБ ДНУЗТ, підтримуючи креативну практику провідних університетських бібліотек світу [22; 23; 26–31], реалізують види діяльності з інтеграції наукових публікацій вчених

університету та його періодичних видань до міжнародного інформаційного простору, в т. ч. у наукометричні БД у сфері науково-технічної інформації).

Так, два фахових періодичних видання – «Антропологічні виміри філософських досліджень» і «Наука та прогрес транспорту» – зареєстровані (на 01.01.2014 р.) у міжнародних реєстраційних системах і каталогах (UlrichswebTM Global Serials Directory, OCLC-WorldCat та ін.), наукометричних системах різного рівня (DOAJ, Google Scholar, Polish Scholarly Bibliography, eLIBRARY.ru, CiteFactor, DRJI, Index Copernicus), пошукових службах та метасховищах наукової інформації (DRIVER, BASE, ResearchBib та ін.).

Вважаємо, що дані дії є підтвердженням слів Р. Каленборна, Президента Міжнародної асоціації університетських наукових і технічних бібліотек (IAIUL), який наголошує, що бібліотекарі університетів виявились залученими до розробки нових продуктів і послуг у сфері управління інформацією – інформаційного менеджменту [8].

Конфлікт інтересів «бібліотека–видавництво», який може виникати на початковому етапі реалізації нової електронної науково-видавничої моделі, вирішується чітким розподілом обов'язків, партнерською етикою, корпоративною університетською солідарністю та переосмисленням місії – забезпечити повний спектр бібліотечно-інформаційних продуктів і послуг для представництва університетської науки в інтегрованому світовому науково-інформаційному просторі.

Для іноземних університетських бібліотек в межах інноваційного напрямку «Відповідальність за поширення результатів науково-дослідницької діяльності вчених інституції» можна назвати ще дві ініціативи нової сфери інформаційної взаємодії, вже сьогодні затребуваних науковими спільнотами.

Ще в 2000 р. П. Брофі відзначав, що завданнями, які характеризують діяльність університетської бібліотеки нового формату, є аналіз, обробка і реорганізація первинної інформації для користувача [21].

У 2011 р. іспанські бібліотекарі Н. Робінсон-Гарсія та Д. Торрес-Салинас вводять нове поняття бібліотечної спеціалізації – «вмонтований бібліотекар» (embedded librarian) [27]. Такий бібліотекар «вмонтовується» в роботу великої науково-дослідницької групи та займається упорядкуванням, структуруванням, обробкою, аналізом і реорганізацією первинної (не опублікованої) інформації – лабора-

торних журналів, креслень, звітів, документів про хід дослідження, складанням метаданих для статті тощо. Іншими словами, даний фахівець повинен здійснювати управління даними, моніторинг діяльності науково-дослідницької групи, посередництво в процесі комунікації з журналами та ін.

До кола безпосередньої зацікавленості університетських бібліотек світу починає входити ще один інноваційний напрямок у роботі, пов'язаний із інформаційною аналітикою та наукометричною діяльністю – *альтметрикс* (Altmetrics). Альтметрикс – нове поняття в науковій комунікації, пов'язане з веб-аналітикою, інтернет-маркетингом. Наукометрія будується на даних про індекси цитування статей/авторів та імпакт-факторів наукових видань, які є елементами формальної комунікації. Але на порядку денному вчених – пошукачів світових нагород і грантів – стоїть проблема надання не тільки інформації щодо статей в рецензованих журналах, але й посилянь на результати досліджень у соціальних мережах, сайтах, блогах, інформація про дослідження, набори даних, програмне забезпечення та ін. Вважається, що все це дозволить глибше оцінити інтелектуальний вклад ученого, прослідкувати хід його дослідження.

Розвиток нової сфери інформаційної взаємодії змінив роль бібліотекаря в науковій комунікації закладу вищої освіти. Вчені-бібліотекознавці відмічають [28], що зазвичай бібліотекарі більш обізнані в питаннях розвитку наукової комунікації, ніж професорсько-викладацький склад та адміністрація університету. Саме тому працівники бібліотек намагаються зайняти провідну позицію з впровадження ідеалів сучасної наукової комунікації в практику. А це передбачає, що сучасний бібліотекар повинен стати «рольовою моделлю» для спільноти закладу вищої освіти в реалізації цифрових ініціатив наукової комунікації, на власній практиці використовуючи те, що пропагує (публікація власних статей у періодичних виданнях відкритого доступу, самоархівування статей, розміщення публікацій у власних веб-сайтах, блогах, соціальних мережах тощо). І це є ще одним підтвердженням інтелектуалізації бібліотечної професії [9].

Таким чином, на інформаційно-комунікаційному рівні розвитку бібліотек (інтеракційна КМДБ) у зрівнянні з документально-комунікаційним рівнем (лінійна КМДБ) активізуються інтерсенсорні засоби презентації інформації й знань, збільшується інтенсивність інформаційного обміну. Робота з документально-фіксованою інформацією

активно доповнюється неформальними, недокументованими каналами розповсюдження інформації (соціальні мережі, блоги, скайп-спілкування, телебачення, відеоконференції, рекламна та іміджева діяльність та ін.), котрі забезпечують оперативність, вибірковість, адресність і швидкий зворотній зв'язок. На новий, більш якісний виток виходять наступні форми представлення повідомлень:

- бібліографічна (формальні канали розповсюдження відомостей щодо первинних документів);
- фактографічна (формальні канали розповсюдження ідей, фактів, даних, що видобувані з опублікованих і неопублікованих документів);
- фактологічна (канали розповсюдження ідей, фактів, даних, отриманих шляхом логічної обробки опублікованих і неопублікованих документів).

У цілому інтеракційна КМДБ, незважаючи на розвиток віртуальних і мультимодальних зв'язків між учасниками соціальної взаємодії, відповідає локальній комунікаційній моделі бібліотечного обслуговування в межах окремого ВНЗ. Вона може бути охарактеризована як «замкнена» модель комунікації зі зворотнім зв'язком. Мета діяльності такої моделі – надання інформації для задоволення конкретних інформаційних запитів та їх можлива корекція під впливом отриманої інформації й знань. У більшості випадків мета реалізується в рамках роботи локальних звернень до локальних інформаційних підсистем бібліотеки вищої школи.

При цьому, виступаючи частиною комунікаційної системи ВНЗ, бібліотека стає транслятором інформації щодо всіх інновацій (освітніх і наукових, педагогічних і суспільних), демонструє розвиток мас-медійної комунікації. У комунікаційному просторі бібліотеки відбувається формування висхідних, зростаючих потоків інформації щодо багатоаспектної діяльності університету. Це рівень формування мас-комунікаційних систем, відносин окремих ВНЗ в системі освіти та науки в цілому. Таким чином, мас-медійна комунікація сприяє інтеграції закладу вищої освіти в систему державного управління освіти та науки України. Це вбачається в поступовому виході інтеракційної КМДБ на рівень задоволення суспільних потреб. Перехід на віртуальне інформування (режим повідомлення, реклама, оголошення, розсилка новин, представництво, створення навігації та ін.), власна публікаційна діяльність, реалізація моделі «Бібліотека–

видавець/співвидавець електронних наукових праць» є свідченням розширення діапазону взаємодії бібліотек з навчально-педагогічною, науковою, студентською спільнотами, що дозволяє розглядати бібліотеку як предмет інформаційного менеджменту в системі ВНЗ. У той же час, це – приклади все більш зростаючої ролі мас-медійної комунікації в роботі інтеракційної КМДБ.

Слід підкреслити, що в умовах залежності бібліотек від зовнішньої інформації їх статус в університеті може змінюватися. При цьому існує закономірність: чим вище залежність від зовнішньої інформації, тим нижчим є статус бібліотеки.

Інтеграційна комунікаційна модель діяльності бібліотек. Наприкінці другого (інновації) етапу інформатизації провідні бібліотеки ВНЗ України активно створюють підґрунтя для переходу до третього (трансформації) етапу, заснованому на *інтеграційній* комунікаційній моделі бібліотечної діяльності. Згідно дослідженням науковців [2], активне експериментування з новими можливостями, наданими інформаційними технологіями нового покоління, та їх якісне впровадження призведуть до фундаментального змінення самої природи бібліотеки як соціального інституту. Безумовно, це передбачає впровадження нової КМДБ, що відповідає когнітивно-комунікаційному рівню бібліотечної діяльності. Із нашої точки зору, вона буде інтеграційною, ризоматичною за характером.

Перше десятиріччя XXI ст. стало періодом змінення критеріїв затребуваності бібліотеки університетськими спільнотами, широкого застосування новітніх технологій в бібліотечно-інформаційних процесах і створення в бібліотеках умов доступу користувачів до електронних інформаційних ресурсів.

Інноваційні бібліотеки ряду університетів України (ДНУЗТ, Києво-Могилянської академії, Київської, Львівської та Харківської політехнік, Донецького, Одеського та Харківського національних університетів, Севастопольського та Тернопільського національних технічних університетів тощо) демонструють яскраві приклади інтелектуалізації професійної діяльності, засвідчують щодо готовності розвитку когнітивно-комунікаційного рівня бібліотечного функціонування [9; 10].

Зусилля фахівців спрямовані на удосконалення бібліографічних сервісів та пошукових засобів, формування електронних бібліотек,

інституціональних репозитаріїв (ROAR – 46 бібліотек ВНЗ України), публікаційно-видавничу та електронно-архівну діяльність, розширення педагогічної практики в напрямку формування інформаційної культури та вміння реалізовувати різні пошукові стратегії (від студента й вченого до бібліотекаря), організацію доступу до повних текстів, допомоги вченим в упорядкуванні первинних дослідницьких даних і створенні метаданих, розвиток інформаційної аналітики й проведення науково- та бібліометричних досліджень тощо.

Саме таким чином реалізуються основні напрями комунікаційної діяльності бібліотек в умовах поліпредметності та поліканальності комунікаційних зв'язків, притаманних інформатизації:

- формування внутрішнього комунікаційного середовища, яке вбиратиме внутрішні інформаційні потоки й зв'язки, що утворилися в процесі взаємодії комунікантів на основі використання інформаційних ресурсів, технологій і каналів комунікації;

- інтеграція до зовнішнього комунікаційного середовища, яким виступає єдиний інформаційний освітньо-науковий Інтернет-простір (регіональний, національний, міжнародний).

Компаративний аналіз основних тенденцій розвитку бібліотек вищої школи США та провідних бібліотек ВНЗ України в умовах поліпредметності і поліканальності комунікаційних зв'язків доводить їх ідентичність по багатьох напрямках [2; 11; 12; 18; 25; 26; 31]. Незважаючи на відставання в процесах інформатизації українських книгозбірень від американських, виявлена їх загальна риса – формування нового освітньо-наукового інформаційно-комунікаційного середовища ВНЗ, яке інтегрується у національний і світовий інформаційний простір.

Це проявляється насамперед у розробці засобів інтеграції гетерогенних інформаційних електронних середовищ на власних комплексних технологічних платформах (бібліотечних порталах). Для забезпечення інтенсивної циркуляції науково-освітніх інформаційних потоків портал бібліотеки закладу вищої освіти повинен інтегрувати джерела інформації на багатьох рівнях. Науковці визначають наступні рівні такої інтеграції: інтегрована аутентифікація, інтегрований пошуковий апарат порталу, інтегрований навігаційний апарат, інтеграція на програмному рівні, інтеграція засобів інформаційного моніторингу [18, с. 6].

Таким чином, в інтеграційній КМДБ буде складений інтегрований програмний інструментарій для супроводження технологічних процесів. Дані обставини та реалізація концепцій розвитку електронних університетів, орієнтованих на здійснення освітніх і наукових процесів у цифровому середовищі, дозволяють розглядати бібліотеки ВНЗ як інтегровані освітньо-наукові інформаційні платформи. Це зумовлює також необхідність посилення процесів кооперації й координації та виникнення різних інтеграційних об'єднань як у рамках бібліотечної спільноти, так і бібліотек із різними соціально-комунікаційними структурами. При цьому управління комунікаційною діяльністю бібліотек у нових умовах відбувається на рівні зовнішнього контуру їх комунікаційного простору. Тому поява інтеграційної комунікаційної моделі діяльності бібліотеки закладу вищої освіти є цілком логічною та необхідною. Її ризоматичний характер виявляється в тому, що вона поєднує в собі попередні моделі комунікації в різному вигляді й обсязі, представляючи собою потік комунікацій, в якому кожний окремий акт комунікації має не один, а множину можливих напрямків і виходів (результатів). Тобто, ризоматичний характер інтеграційної КМДБ засвідчує щодо взаємодоповнюваності, взаємозамінюваності, взаємочередуванні та трансформаційному потенціалі комунікаційних засобів соціальної взаємодії [5, с. 212].

У зв'язку з цим можна відзначити, що перспективна інтеграційна КМДБ ВНЗ (когнітивно-комунікаційний рівень) періоду медіатизації як повного автоматизованого циклу бібліотечного виробництва й сервісу буде наслідком поєднання лінійної (документально-комунікаційний рівень) моделі та інтеракційної (інформаційно-комунікаційний рівень) моделі періоду переходу на автоматизовані технології.

Основою інтеграційної КМДБ із характерною альтернативністю комунікаційних впливів і реакцій на них виступають процеси медіатизації в бібліотеках вищих закладів освіти, пов'язані з мультимедійністю ресурсів, кооперацією та координацією на умовах узгодженості взаємозв'язків між учасниками інтеграційного комунікаційного процесу. При цьому процес безпосередньої соціальної взаємодії («користувач–створювач ІР», «створювач ІР–розповсюджувач ІР», «користувач–розповсюджувач ІР» та ін.), одночасність

передачі та отримання соціальної інформації уможлиблює моніторинг реакцій відправника й отримувача повідомлень.

Можливість функціонування інтеграційної КМДБ у системі інформаційних комунікацій ВНЗ ґрунтується на врахуванні сучасних тенденцій: різкого зростання застосування інтелектуальних технологій у діяльності бібліотеки та інтелектуалізації бібліотечної професії; посилення інтеграційних процесів, заснованих на соціальному партнерстві, яке, з когнітивної точки зору, є розподіленим процесом мислення, що узгоджує моделі майбутнього бібліотечно-інформаційного виробництва й сервісу.

Період медіатизації (*когнітивно-комунікаційний рівень*) в процесах інформатизації бібліотек ВНЗ передбачає як визначальну ідеологему розвитку бібліотеки та умову її існування засвоєння інтегрованого технологічного циклу обробки документальних масивів (від бібліографування до екстракції нових знань зі сховищ даних), їх створення і видання (наприклад, електронних наукових видань), збереження й надання їх користувачам. Можна передбачити, що такі складні змістовні зміни діяльності в майбутньому стануть поштовхом до функціональних і структурних трансформацій та подальшої зміни моделей комунікації.

Таким чином, еволюційний перехід від родової лінійної КМДБ до інтеракційної, а потім до інтеграційної, та від діяльності зі збереження, опису, структурування, виробництва й доступу до інформаційних ресурсів на рівень усвідомлення себе як інституції, відповідальної за відбір і обґрунтований аналіз потоків знань навколо користувача-дослідника (науковця, викладача, студента), є цілком логічним, передбаченим і стає реальним в умовах інтеграції в системі соціальних комунікацій суспільства.

Для того, щоб вийти на модель нового типу, бібліотекам потрібно забезпечити всі аспекти комунікаційної єдності. Визначені та описані нами КМДБ ВНЗ потребують відповідного рівня їх аналітичного супроводження та характеристики стану комунікаційного середовища, в якому функціонує кожна окрема бібліотека.

На основі проведеного дослідження з визначення тенденцій розвитку КМДБ ВНЗ України в умовах інформатизації та їх інтеграції до єдиного комунікаційного простору інформаційного суспільства можемо зробити наступні **висновки**:

– комунікаційні моделі діяльності бібліотек ВНЗ визначаються нами як сукупність цілеспрямованих процесів обміну основними комунікаційними засобами (документами, інформацією, знаннями) у відповідних формах, що передаються по комунікаційних каналах, відтворюються у відповідних схемах руху комунікаційних потоків та визначаються певними комунікаційними зв'язками в межах існуючих комунікаційних середовищ (згідно зі станом розвитку бібліотек ВНЗ);

– кожна КМДБ передбачає формування власного комунікаційного простору (КП), який ми розглядаємо як систему різноманітних інформаційних потоків і комунікаційних зв'язків (соціальних, професійних, ділових, міжособистісних тощо), як-то: користувач–інформаційний ресурс (ІР), користувач–користувач, користувач–створювач ІР, користувач–розповсюджувач ІР, розповсюджувач ІР–розповсюджувач ІР тощо. Ознакою КП виступає комунікаційна взаємодія між суб'єктами, що здійснюється за допомогою комунікаційних каналів передачі інформації та враховує умови (фізичні, соціальні, психологічні, лінгвістичні тощо), в яких реалізуються комунікаційні процеси;

– протягом еволюції обмін інформацією в процесах комунікаційної діяльності бібліотек відбувається з використанням різної кількості елементів комунікації, відзначається розмаїттям напрямів руху повідомлень та існуванням різних КМДБ: *лінійної* (документально-комунікаційний рівень функціонування бібліотеки), *нелінійної інтеракційної* (інформаційно-комунікаційний рівень функціонування бібліотеки) та *нелінійної інтеграційної* (когнітивно-комунікаційний рівень функціонування бібліотеки);

– головним фактором зміни в бібліотеках ВНЗ лінійної структурної моделі комунікації на нелінійну стала інформатизація. Так, початковий період інформатизації бібліотек ВНЗ (етап модернізації) ознаменувався першими кроками в напрямі переходу від лінійної КМДБ до інтеракційної. Інтеракційна КМДБ ВНЗ отримала найбільший розвиток у період інформатизації перехідного періоду (етап інновацій). Перспективна для бібліотек вищої школи України інтеграційна КМДБ буде характеризувати інформатизацію періоду медіатизації (етап трансформації);

– інтеграційна КМДБ ВНЗ (когнітивно-комунікаційний рівень) періоду медіатизації як повного автоматизованого циклу бібліотечного виробництва й сервісу є наслідком поєднання лінійної

(документально-комунікаційний рівень) моделі та інтеракційної (інформаційно-комунікаційний рівень) моделі періоду переходу на автоматизовані технології;

– особливістю бібліотек закладів вищої освіти є можливість залучення різних комунікаційних моделей на різних рівнях функціонування бібліотек в умовах інформаційного суспільства. Застосування КМДБ, що мають нелінійний характер, збільшує можливість якісних змін при безперервному замінюванні параметрів функціонування бібліотек ВНЗ та інформаційного простору освіти й науки;

– сучасне паралельне існування документального й інформаційного комунікаційних рівнів діяльності бібліотек ВНЗ України та інтенсивний розвиток, в той же час, когнітивно-комунікаційного рівня на базі мультимедійних технологій дозволяють стверджувати, що в перспективі ми рухаємося від інтеракційної до інтеграційної КМДБ;

– основними напрямками комунікаційної діяльності бібліотек ВНЗ в умовах інформатизації є:

1) формування внутрішнього комунікаційного середовища як системи, що вбиратиме внутрішні інформаційні потоки і зв'язки, створені в процесі взаємодії комунікантів на основі використання інформаційних ресурсів, технологій і каналів комунікації;

2) інтеграція до зовнішнього комунікаційного середовища, яким виступає єдиний інформаційний освітньо-науковий Інтернет-простір (регіональний, національний, міжнародний).

На сучасному етапі еволюції для університетських бібліотек, сприяючих гармонізації комунікаційної діяльності ВНЗ, характерні: конвертація – зміна способу медіареальності; конвергенція – зміна форми організації, презентації й трансляції інформації; консолідація – зміна предметної форми комунікаційної діяльності.

Список використаних джерел

1. Гениева, Е. Ю. Библиотека как центр межкультурной коммуникации : монография / Е. Ю. Гениева. – М. : РОССПЭН, 2008. – 208 с.
2. Еременко, Т. В. Информатизация вузовских библиотек в России и США: сравнительный анализ : монография. – М. : Пашков дом, 2003. – 297 с.
3. Жукова, Я. Модели массовой коммуникации [Електронний ресурс] / Я. Жукова, Ю. Ширков. – Режим доступа : http://www.advance-mr.ru/articles/zhukova/mc_model/mcmodels.htm.

4. Иванова, А. Ю. Этические аспекты публикационной деятельности вузовской библиотеки // Библиотековедение. – 2012. – № 6. – С. 112–117.
5. Ильганаева, В. А. Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) : словарь-справочник / В. А. Ильганаева. – Х. : КП «Городская типография», 2009. – 392 с.
6. Ильганаева, В. О. Соціальні комунікації: сфера практичної діяльності й об'єкт теоретизації / В. О. Ильганаева // Соціальні комунікації в стратегіях формування суспільства знань : матеріали міжнар. наук. конф., 26–27 лют. 2009 р. – Ч. 1. – Х. : ХДАК, 2009. – С. 8–10.
7. Ильганаева, В. О. Формування комунікаційних стратегій сучасного університету // Библиотека высшей школы на новом этапе развития социальных коммуникаций : матер. междунар. науч.-практ. конф., Днепропетровск, 24–25 окт. 2013 г. – Днепропетровск : ДНУЖТ, 2013. – С. 9–11. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://eadnurt.diit.edu.ua:82/jspui/handle/123456789/1758>.
8. Калленборн, Р. Приветственная речь участникам международной конференции «Библиотека высшей школы на новом этапе развития социальных коммуникаций» / Р. Калленборн // Там же. – С. 8. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://eadnurt.diit.edu.ua:82/jspui/handle/123456789/1802>.
9. Колесникова, Т. Впровадження інноваційної моделі бібліотеки університету як чинник глибокої інтелектуалізації бібліотечної професії / Тетяна Колесникова // Вісн. Кн. палати. – 2012. – № 11. – С. 21–22; 2013. – № 1. – С. 19–23.
10. Колесникова, Т. О. Комунікаційні моделі діяльності бібліотек ВНЗ в умовах інформатизації : автореф. дис. ... канд. наук із соціал. комунікацій. – Х. : ХДАК, 2012. – 22 с.
11. Колесникова, Т. А. Новая философия и инновационные направления деятельности библиотеки вуза [Електронний ресурс] / Т. А. Колесникова // Традиції та новації в інформаційному забезпеченні науки та освіти : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Сімферополь, 22–24 трав. 2012 р. – Сімферополь, ТНУ, 2012. – <http://eadnurt.diit.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2119/1/kolesnikova.pdf>.
12. Колесникова, Т. А. Основные тенденции развития библиотек высшей школы США и Украины / Т. А. Колесникова // Проблеми розвитку інформаційного суспільства: мат-ли III Міжнар. форуму, Київ, 21-23 лист. 2012 р. – Ч. 2. – К.: УкрІНТЕІ; Асоціація «Інформатіо-Консорціум», 2012. – С. 98–103.
13. Коновалова, М. П. Пути повышения роли библиотек для слепых в реализации Национальной программы поддержки и развития чтения / М. П. Коновалова // Библиотековедение. – 2010. – № 2. – С. 53–60.
14. Плешкевич, Е. А. Протодокументные формы коммуникации: тенденции развития / Е. А. Плешкевич // Библиотековедение. – 2007. – № 6. – С. 46–52.

15. Российская библиотечная ассоциация. Секция библиотек высших учебных заведений. Перспективный план работы на 2007–2010 гг. [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.rba.ru/or/comitet/04/plan.doc>.
16. Слободяник, М. С. Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій / М. С. Слободяник; Нац. акад. наук України, ЦНБ ім. В. І. Вернадського. – К. : Ред. журн. «Бібліотечний вісник», 1995. – 286 с.
17. Современные трактовки социальной коммуникации и интегративный подход к её изучению // Социальная коммуникация в современном мире : [монография] / Н. А. Азаров, И. С. Бусыгин, А. Н. Дегтярев и др.; под общ. ред. А. А. Деркача. – М. : Альтекс, 2004. – С. 30–45.
18. Соловяненко, Д. Академічні бібліотеки в новому соціотехнічному вимірі: Частина 3. Роль академічних бібліотек в конструюванні інтегрованих інформаційних е-середовищ / Денис Соловяненко // Бібл. вісник. – 2010. – № 6. – С. 3–17.
19. Швецова-Водка, Г. Складові системи документальних комунікацій / Галина Швецова-Водка // Бібл. вісник. – 2011. – № 1. – С. 37–42.
20. Шемаєва, Г. В. Розвиток бібліотеки в системі науки / Г. В. Шемаєва // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матер. міжнар. наук. конф., Харків, 18–19 лист. 2010 р. – Х. : ХДАК, 2010. – С. 154–156.
21. Brophy, P. Towards a Genetic Model of Information and Library Services in the Information Age // J. of Documentation. – 2000. – Vol. 56. – № 2. – P. 161–184.
22. Brown, L. University Publishing in a Digital Age: Ithaka Report / L. Brown, R. Griffiths, M. Rascoff. – New York : Ithaka, 2007. – 67 p.
23. Devlin, F. Evolving Models of Reference Staffing at the University of Kansas Libraries // F. Devlin, J. Stratton. Research Library Issues: A Report from ARL, CNI, and SPARC. – 2013. – № 282. – P. 21–26.
24. Lewis, D. W. A Model for Academic Libraries 2005 to 2025 [Електронний ресурс] / David W. Lewis. – Режим доступа : <https://scholarworks.iupui.edu/handle/1805/665>.
25. Lewis, D. W. A Strategy for Academic Libraries in the First Quarter of the 21st Century [Електронний ресурс] / David W. Lewis. – Access Mode : <http://crl.acrl.org/content/68/5/418.abstract>.
26. Pyati, A. A Critical Theory of Open Access: Libraries and Electronic Publishing / A. K. Pyati // First Monday. – 2007. – Vol. 12. – № 10. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://firstmonday.org/article/view/1970/1845>.
27. Robinson-Garcia, N. Librarians «Embedded» in Research / N. Robinson-Garcia, D. Torres-Salinas // CiLiP Update Gazette. – 2011. – P. 44–46.
28. Turtle, E. C. Scholarly Communication: Science Librarians as Advocates for Change / E. C. Turtle, M. R. Courtois [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.istl.org/07-summer/article2.html>.

29. Standards for Libraries in Higher Education: Approved by the Board of Directors, ACRL. October 2011 [Virtual Resource] / Association of College and Research Libraries. – Режим доступа : <http://www.ala.org/acrl/standards/standardslibraries>.
30. Wittenberg, K. The Role of the Library in 21st-Century Scholarly Publishing / Kate Wittenberg // No brief candle: reconceiving research libraries for the 21st century: Papers from a meeting convened by CLIR (Washington, D. C., 27 February 2008). – 2008. – P. 35–41.
31. 2012 top ten trends in academic libraries: A review of the trends and issues affecting academic libraries in higher education. June 2012 // College & Research Libraries News. – Vol. 73. – № 6. – P. 311–320.

1.3. Співвідношення спілкування та комунікацій

У роботах багатьох авторів поняття «спілкування» та «комунікація» уживаються як синоніми. Насправді ж ми стикаємося тут із сутнісними й різносторонніми відмінностями двох форм зв'язку людини з людиною, зв'язку між різними суспільними інститутами, національно-етнічними культурами тощо.

Нині ці феномени виокремлюються й формалізуються як наукові категорії, що мають відношення до типів, стилів спілкування, комунікаційні аспекти суспільної взаємодії (Г. М. Андреєва, В. М. Бе-бик, О. О. Бодальов, К. Ю. Генієва, М. О. Василик, С. А. Єзова, В. О. Ільганаєва, В. П. Конецька, Ю. В. Наврузов, Ю. В. Пелеха, Г. Г. Почепцов, А. В. Соколов та ін.). Спілкування традиційно відносять до міжособистісної взаємодії (А. В. Соколов, С. В. Борисньов, В. П. Конецька). Також часто автори розглядають комунікацію як засіб підвищення ефективності управління. Але, на нашу думку, співвідношення спілкування та комунікації залишається ще не зовсім вирішеним питанням. Кожен суб'єкт комунікаційної дії вступає в комунікацію для досягнення певних цілей в освіті, бізнесі, науці, на виробництві, тому визначальним стає розвиток комунікаційної функції спілкування як елементу взаємодії в колективі, в суспільстві, між людьми, спрямованої на досягнення позитивного результату.

Як зазначає В. О. Ільганаєва, поняття «комунікація» та «спілкування» досить рідко розглядаються як різні форми прояву соціальної взаємодії. Поки що відсутня цілісна система поглядів на соціальну

взаємодію, однак вже достатньо чітко розглядається структурно-функціональний каркас цього простору, починаючи з сигнальних систем психіки, зв'язків, контактів, відносин, спілкування й комунікації, які знаходяться в об'єктно-предметному полі сучасної науки [8].

Нами зазначені терміни розглядатимуться з позиції теорії соціальної комунікації (ТСК).

Стає відомим, що в теорії соціальної комунікації (М. Альберт, П. Аппель, Г. М. Андреева, С. В. Бориснєв, В. О. Ільганаєва, В. Б. Кашин, Г. Кунц, О. Доннел, В. П. Конєцька, Л. Лукман, Г. М. Маклюєн, В. В. Різун, А. В. Соколов, О. П. Коршунов, Г. Г. Почепцов, Ю. Хабермас, О. М. Холод та ін.) розкриваються характеристики комунікативного процесу, моделі комунікації, основи комунікативної діяльності, особливості міжкультурної комунікації, способи взаєморозуміння в процесі спілкування й т. ін.

Соціальні комунікації представляють собою процес взаємодії, в якому відбувається обмін інформацією та передача свідчень між людьми й групами. Інформатизація сприяла розвитку соціально-комунікаційного простору. Соціально-комунікаційний простір – це сфера, в якій здійснюється інформаційний обмін за допомогою комунікацій; простір, де протікає комунікаційний процес. За В. О. Ільганаєвою, соціально-комунікаційний простір це симбіоз природно-штучних зв'язків та реалій соціальних відносин, в основі яких лежать механізми формування людини, суспільства, соціального інтелекту [9, с. 166; 167]. Найбільш розвиненими елементами комунікаційного середовища є: ЗМІ, архіви, музеї, аналітичні центри, театри і, звичайно, бібліотеки.

До ХІХ ст. осмислення проблем соціальної комунікації здійснювалось переважно в межах філософії. Античні філософи (Арістотель, Сократ, Платон, Цицерон, Цезарь), а також мислителі Київської Русі (Іларіон, Володимир Мономах, Кирило Туровський, Інокентій Гізель, Лазар Баранович, Стефан Яворський, Феофан Прокопович) приділяли увагу спілкуванню в значенні ораторського мистецтва як комунікативістики. Пізніше знаходимо у І. Канта погляди на спілкування, як на невід'ємний атрибут людини.

Значний внесок у дослідження комунікації вніс Карл Ясперс. У комунікації він вбачав шлях до достовірно людського існування і надавав їй настільки важливе значення, що зібрання його праць до-

речно назвати «філософією комунікації». Комунікація – початковий феномен людського буття: «... Ми суть те, що ми суть, лише завдяки спільності взаємного свідомого розуміння. Не може існувати людина, яка була б людиною сама по собі, просто як окремий індивід». Людське буття – завжди «буття з іншим» [22].

У ХХ ст. значний вплив на розвиток теорії комунікації здійснила діалогічна філософія (М. Бубер, М. М. Бахтін, Л. С. Виготський, Ф. Розенцвейг, О. Розенштока-Хюссі, Ю. Габермас, Г. П. Щедровицький), філософія дискурсу (Ю. Габермас, М. Хоркхаймер, Т. Адорно). У Ю. Габермаса й К. О. Апеля дискурс – форма комунікації. Філософи розглядають суспільство як комунікативне співтовариство, застосовуючи прагматичний інструментарій для аналізу передумов й умов комунікації та дискурсу.

Нині вчені та практики вивчають спілкування у зв'язку зі становленням та розвитком особистості, її комунікативних властивостей. Сутність даного повороту – у переході від суб'єкта, який віддає перевагу монологові, до суб'єкта, який прагне діалогу в спілкуванні та взаємодії з іншими людьми. Діалогічному спілкуванню властиві рівність партнерських позицій, взаємоповага, розуміння партнера, вміння вислуховувати співрозмовника та ін.

Відомий філософ В. І. Курбатов бачив у комунікації акт спілкування, тим самим вказуючи на їх нерозривний взаємозв'язок. Інший дослідник, М. С. Каган наголошує – комунікація може мати однонаправлений характер, внаслідок чого збільшується кількість інформації тільки у того, хто її отримує. Тобто, окрім інформаційного рівня виділяється ще й особистісний рівень. На його думку, відмінність у термінах полягає у двох аспектах: «Перше полягає в тому, що спілкування має практичний і духовний, інформаційний і практично-духовний характер, тоді як комунікація є суто інформаційним процесом – передачею тих або інших повідомлень... У спілкуванні немає відправителя й отримувача повідомлень – є співрозмовники, співучасники загальної справи. В комунікації ми маємо справу з процесом односпрямованим. ... В спілкуванні інформація циркулює між партнерами. ... метою суперечки – є не обмін інформацією і не підкорення одного опонента іншому, а спільний пошук певної загальної позиції, від чого зіткнення і боротьба думок стають діалогом, а його учасники партнерами». Таким

чином, мета комунікації – передача певної інформації без урахування іншої, що характеризується лише технічним аспектом [10].

На думку російського дослідника Б. Ф. Родіонова, комунікація виникає із спілкування, але вона «... не є всезагальним і всебічним зв'язком, як спілкування. Вона вже є ширше спілкування, яке може не носити комунікативного характеру. З іншого боку, комунікація може не носити характеру спілкування, а являти собою лише форму... передачі інформації» [16].

Поява таких наук як психологія, педагогіка, соціологія, культурологія та інших суспільних наук, в тому числі й бібліотекознавчих, а особливо зародження інформатики та кібернетики змінило ситуацію. Теорія комунікації та методологія комунікативних процесів стали основою для цих наук.

Найчастіше проблеми спілкування та комунікації обговорюються у психології. Одні автори (Г. М. Андреева, Л. С. Виготський, М. І. Лісіна, О. О. Леонтьєв, Т. Парсонс, К. Чері та ін.) схильні ідентифікувати ці два терміни. Інші (канадський психолог Ж. Годфруа, М. С. Каган) переконують, що процес комунікації неправомірно зводити до процесу передачі кодованої інформації від суб'єкта до об'єкта. На їхню думку, комунікація носить незмінно діяльний, діалогічний характер. Ці ж риси властиві й спілкуванню. Насамперед просування інформації здійснювалося самими людьми, а на сьогодні це робить техніка. І в цьому процесі ІКТ в певній мірі виконують роль книги. Як вважає Е. В. Попов, розчинення спілкування в комунікації проводилось вельми послідовно; звернення до теорії інформації підтвердило, що комунікація взагалі не обмежується зв'язком людини з людиною, для спілкування ж як міжсуб'єктного зв'язку місця не залишилось. Не дивно, що поняття «спілкування» стали розповсюджувати і на комунікативний зв'язок людини з машиною [15].

Педагоги О. В. Мудрик, Х. Й. Лийметс, О. В. Киричук, О. В. Сухомлинська та інші розглядають спілкування як особливу категорію відносин людини з світом, а саме – суб'єкт–суб'єктні відносини, під час яких здійснюється обмін цінностями.

У соціолінгвістичному аспекті стала вивчатися масова комунікація, перш за все в плані особливостей функціонування мови в умовах масової комунікації як виду соціального спілкування. Із цією метою досліджуються особливості функціональних стилів періодичної пре-

си (В. Г. Костомаров, А. Д. Швейцер, Р. Я. Солганик), культурологічна теорія масової комунікації як нового етапу соціального спілкування (Мак-Люэн і А. Моль), міжкультурна комунікація (К. Ю. Генієва, Т. Г. Грушевицька, Дж. Кондон, В. Д. Попков, А. П. Садохін, Д. Трагер, Е. Холл), діалогічні концепції (М. М. Бахтін, В. Біблер, М. Бубер).

За сучасних умов дослідники основну увагу зосереджують на засобах комунікації, особливостях контакту, комунікативних діях, технологіях взаємодії. Тому важливим елементом у спілкуванні вважається комунікативна компетентність. Комунікативність висвітлюється як процес спілкування у широкому, глобальному розумінні: може бути охарактеризована як обмін інформацією між учасниками спільної діяльності; обмін у процесі мови не тільки словами, але й діями, вчинками; готовність прийняти позицію партнера, наявність і ступінь виразності почуттів. Виявилося, що під час спілкування існує цілий ряд перешкод або бар'єрів.

Проблемою бар'єрів у спілкуванні займалися: Е. Берн, О. О. Бодальов, Л. П. Буєва, А. С. Золотнякова, Р. Ніколс, Д. Майєрс, М. С. Каган, О. Крєгер, В. Н. Куніцина, М. М. Назаров, Р. Ніколс, Б. Д. Паригін, Ш. Харрісон, З. Фрейд, Е. Холл, Ф. І. Шарков. Комунікативні бар'єри поділяються на: технічні, соціально-культурні, психологічні, бар'єри розуміння.

Над популярною нині темою соціально-психологічних аспектів спілкування в Інтернеті працюють: Т. Ж. Бальжирова, А. Є. Войскунський, А. Жичкіна, В. Ю. Рожков, Т. М. Рудницька. Як відомо, телекомунікації за допомогою комп'ютерних мереж – принципово новий пласт соціальної реальності, а, отже, і спілкування. У даному випадку воно передбачає: наявність техніки, технології спілкування, Інтернет послуги, Інтернет залежність, знання загальних умов спілкування і т. ін.

Стає зрозумілим, що у зв'язку з освоєнням людиною штучних інформаційно-комунікаційних середовищ змінюються фундаментальні структури свідомості: емоції, пам'ять, уява, раціональність і поведінка у реальному світі, руйнується суб'єктивність, виникають серйозні етичні проблеми, психологічні деструкції, змінюються форми й направленість процесів соціалізації й інкультурації, трансформується життєвий світ людини. З іншого боку, великий вибір інформації та комунікації, який надає Інтернет конкретному користувачу,

сприяє процесу індивідуалізації свідомості, внутрішньої роботи людини.

Всі ці питання стали досліджуватися зовсім недавно. Із російських можна назвати роботу А. Є. Войскунського [3], де розглядається спілкування в локальній мережі у порівнянні з реальним спілкуванням. Інші дослідники (Г. Г. Асєєв, Г. Г. Почепцов, Л. А. Петровська, А. В. Соколов, В. П. Конєцька) в певній мірі звертаються до даної тематики.

Соціологічний підхід теж має дискусійну основу. Так, американський соціолог Т. Парсонс схильний ототожнювати ці два поняття, вказуючи на те, що комунікація ідентифікується зі спілкуванням між особистостями, їх взаємодією. Комунікація, з його точки зору, означає буквально «участь, співучасть», що відповідає структурі спілкування. Ю. М. Лотман комунікацію трактує як переклад тексту з мови мого «я» на мову твого «ти». «Самая возможность такого перехода обусловлена тем, что коды обоих участников коммуникации хотя и не тождественны, но образуют пересекающиеся множества» [14]. Р. Парк і Ч. Кулі розглядали комунікацію як спілкування індивідів у межах великого міста, країни, всього світу. При цьому індивіди, вирвані зі звичних умов взаємодії, діють незалежно від соціальних ролей, запропонованих їм суспільством. Інший дослідник, Р. Гербнер [21] робить акцент на соціальній ролі комунікації та визнанні двосторонньої спрямованості, циркулюючій в суспільстві інформації.

Відтак, більшість нинішніх праць присвячені вивченню особливостей передачі й сприйняття інформації за допомогою різних каналів і взаємодії ЗМІ на суспільну свідомість, комунікативній поведінці мас, міжкультурній комунікації (В. М. Бебик, Ж. О. Верховська, В. В. Різун, О. М. Холод та ін.). Комунікація – соціально обумовлений процес передачі та відтворення інформації як в міжособовому, так і в масовому спілкуванні, причому по різних каналах, за допомогою вербальних і невербальних засобів комунікації. Міжкультурна комунікація – це сукупність різноманітних форм стосунків і спілкування між індивідами й групами, що належать до різних культур. Міжкультурне спілкування є моделлю всякого спілкування, умовами якого є наявність деякої єдності, а також наявність розбіжностей – якби не було розбіжностей між людьми, не виникла б потреба

в спілкуванні чи обміні інформацією, почуттями, думками, що супроводжуються оцінкою співрозмовника й самооцінкою.

Міжкультурну комунікацію як фактор соціокультурних змін досліджувала Ж. О. Верховська. Вона вважає, що міжкультурна комунікація є формою соціальної комунікації. Соціальна комунікація, в свою чергу, є процесом взаємодії між суб'єктами соціокультурної діяльності з метою передачі або обміну інформації. У певному сенсі кожна культурна дія може бути розглянута як комунікативна, бо вона містить і виражає певну інформацію [2].

Але більшість вітчизняних дослідників розмежовують поняття «спілкування» та «комунікація», підкреслюючи, що, на відміну від комунікації, у спілкуванні відображена вся складність реального світу людських відносин із його цінностями й суб'єктивними смислами. Крім того, якщо в понятті «спілкування» наголос робиться на взаємному обміні інформацією (діалогічність, взаєморозуміння), то в понятті «комунікація» наголошується на передачі інформації.

Наприклад, В. П. Конецька в підручнику «Соціологія комунікації» так трактує ці поняття: «Спілкування – соціально обумовлений процес обміну думками і відчуттями між людьми в різних сферах їх пізнавально-трудова і творчої життєдіяльності, що реалізовується головним чином за допомогою вербальних засобів комунікації. Водночас, комунікація – соціально обумовлений процес передачі і сприйняття інформації в умовах міжособового і масового спілкування по різноманітних каналах за допомогою різноманітних комунікативних засобів (вербальних, невербальних і ін.)» [12, с. 44].

Ф. І. Шарков вважає, що комунікація – поняття широке: «Під комунікацією в широкому сенсі розуміється і система, в якій здійснюється взаємодія, і процес взаємодії, і способи спілкування, що дозволяють створювати, передавати і приймати різноманітну інформацію». Все це відноситься до комунікаційного простору. Комунікаційний простір – це сфера, в якій здійснюється інформаційний обмін за допомогою комунікацій; простір, де триває комунікаційний процес [20, с. 180].

У сучасному світі, як ніколи, зростає вміння людських спільнот використовувати різні способи і мови комунікації, такі як релігія, наука і в тому числі мову мистецтва. Створюючи і сприймаючи твори мистецтва, людина передає, отримує та зберігає особливу художню інформацію. Але якщо мистецтво – особливий засіб комунікації,

особливим чином організована мова, то твори мистецтва – є повідомлення на цій мові.

Відносно цього цікавою є думка М. С. Кагана та О. М. Еткінда про розмежування процесів комунікації й спілкуванням. Із практичної точки зору доцільно розглядати подання інформації глядачеві, що часто є завданням проектів (демонстраційних, реклами, агітації та інше), як комунікативний процес. У спілкуванні ж для автора (художник, дизайнер та інше) людина, суспільство, покоління повинні представляти особливу цінність. У цьому разі головну роль має формування діалогічного зв'язку на психологічному й духовному рівнях, істинним мотивом, якого є любов і цінність глядача (читача, слухача) як індивідуальності та особистості [11].

На нашу думку, близькі до зазначеного були дослідження М. О. Рубакіна. Він розробив «психо-соціологічні формули книг» і типологію їх читачів. «Сама суть библиотечной работы – не в книге, и не в ее даже самом великолепном содержании, а в читателе. Будь прежде всего психологом и лишь затем – библиографом, а не наоборот». Дана теза і на сьогодні має актуальне значення. М. О. Рубакіну належить першість у введенні в науковий обіг терміну «бібліологічна психологія». [19, с. 6]. Психологічний аспект читання розглядався в основному в контексті соціальному. Заслугою М. О. Рубакіна є створення узагальнених праць із психології читання. У них він розглядав найрізноманітніші психологічні питання читання. Автор виявив у різних читачів як загальне, так і різноманітне в психологічних характеристиках читання. Він багатосторонньо обґрунтував соціальну й психологічну роль книги, дав характеристику складу книжкового фонду, його розподіл за галузями знань, країнам, епохам, національностям та ін. Головне те, що він порушив питання про вивчення читача, тоді як раніше і письменники, і критики вивчали головним чином особистість і психологію письменника [17]. Його теоретичні положення з психології читання не втратили значення і в наші дні. Вивченню читачів та їх інформаційних потреб присвячені докторська дисертація, монографія й публікації Т. В. Новальської. Психологію спілкування в бібліотеці, яка так необхідна для інформаційної діяльності, нині досліджують багато науковців, зокрема С. А. Єзова, І. А. Мейжис [6; 13], а також В. О. Бородіна, Г. С. Ганзікова, Я. О. Хіміч та ін. Так, С. А. Єзова показала дефініцію поняття «бібліотечне спілкування», визначеного в результаті аналізу поглядів відомих

психологів і бібліотекознавців, висловлених ними у 1980–1990-ті роки. Зазначимо, що психологічна складова присутня у всіх видах бібліотечної діяльності. Необхідно знати психологію особистості, психологію діяльності, психологію спілкування, беремо до уваги і психологію текстової діяльності.

До питань змістовної комунікації зверталися також і представники документалістики. Серед документалістів – Поль Отле, який розумів під документом будь-які зображення чи тексти. Виникнення чисельних служб соціальної комунікації, які не тільки відбирали бібліографічні джерела для політиків, бізнесменів, науковців й інших верств населення, але й здійснювали обробку, класифікацію та аналіз необхідної замовникам інформації. З кожним роком дана діяльність набувала значного поширення в соціумі [1]. Нині в цій галузі працюють як вітчизняні вчені (Н. М. Кушнарєнко, А. А. Соляник, Г. М. Швецова-Водка), так і зарубіжні (У. Б. Рейнворда, Х. Кунце, М. Баклєнда, Дэй, Марі Маак, у т. ч. російські – Г. Ф. Гордукалова, В. В. Добровольський, О. П. Коршунов, Ю. М. Столяров та ін).

Всі ті зміни, які відбувалися на практиці, втілювалися в соціально-комунікаційну теорію бібліотекознавства, котра по іншому призначенню поділяє і спілкування, і комунікацію як сполучні процеси. Взаємозв'язок бібліотекаря і бібліотеки в цілому; взаємозв'язок із читачем і контингентом користувача. У цьому напрямку можна вважати, що провели відповідне дослідження М. Я. Дворкіна, С. А. Єзова, В. О. Ільганаєва, Я. О. Хіміч та ін.

Нині прогнози теоретиків зближуються, адже ці процеси в межах бібліотечного обслуговування супроводжуються галузями інформаційних потреб. Багатоаспектний розгляд предметності соціально-комунікаційної діяльності (СКД) в контексті еволюції різних засобів соціальної взаємодії й пізнання, включаючи послідовність формування засобів опредмечування інформації, символізації соціального знання, наводить В. О. Ільганаєва [9, с. 285]. Знання, які передавалися за допомогою безпосередньої дії (міміки, жестів, рухів, звуків), були предметом людської комунікації. У процесі розвитку людської діяльності, диференціації її типів і форм, людина розширяла коло предметів, які використовувала, робила засобами реалізації своєї мети. У системі інформаційно-освітнього простору відбувалися соціально-комунікаційні процеси. Вони мали такі рівні: документальний, інформаційний, когнітивний.

Документальний рівень пов'язаний з формою документа, його носіями, нормами організації й взаємодії з соціумом, певною організаційною структурою, особливостями етики зв'язків із користувачем, соціокультурними функціями та соціально заданими ролями. Цілі кожної структури конкретно задані, загальні об'єднуючі цілі – відсутні.

На інформаційному рівні СК відмінності зберігаються, але вже в різних підсистемах інформаційної діяльності. Випрацьовуються єдині норми організації та взаємодії з соціумом; носії й форми документа не мають значення. Мета єдина – доступ до інформації. На когнітивному рівні СК виявляються інтегративні тенденції, які мають ознаки становлення на попередньому рівні функціонування соціально-комунікаційної системи. Спостерігається інтеграція організаційно-функціональних структур. Виробляється єдина етика професіоналів, що зумовлюється єдиними технологіями забезпечення документами, інформацією та знаннями.

Нині бібліотека розглядається не як ідеологічний заклад, а як більш складне соціокультурне формування. З позиції Н. В. Жадько, сучасна бібліотека як соціокультурний заклад насамперед є механізмом комунікації. Під поняттям «комунікація» вона розуміє не тільки процеси передачі інформації, а й соціальний діалог у межах різних культурних традицій. Бібліотека ніби вбирає в себе, об'єднує різноманітні культурні епохи та традиції, забезпечуючи людині можливість соціалізації в достатньо складному, суперечливому й неоднорідному соціокультурному просторі. А загальна адаптаційна ресурсна направленість діяльності бібліотек посилює це їхнє значення завдяки наявності механізмів консервації знань і дозволяє протистояти руйнівним тенденціям постійно прогресуючої модернізації [7].

Діалогічний характер має і технологічний процес інформаційного обслуговування, і його результат – інформаційна послуга; їх включають як складову спілкування бібліотекаря (як інформаційного фахівця) і користувача.

Отже, комунікативний процес спілкування все більш сприяє розгортанню комунікаційної діяльності бібліотеки. Це пов'язано з нинішніми можливостями інформаційного обслуговування (багатофункціональні пристрої), з використанням інформаційно-комп'ютерних технологій (ІКТ), документальних, дистанційних (електронна пошта, он-лайн, закладки і т. ін.), тиражуванням документів та інших

носіїв інформації (CD, флеш, електронна книга). Звідси, комунікативна мета бібліотечного спілкування – пізнаваність і формування профілю інформаційного обслуговування [4].

На сьогодні вченими доведено, що бібліотека є однією із комунікаційних структур [4–7; 9], розроблені основні положення СК теорії й системи соціальних комунікацій (ССК), визначені СК функції бібліотеки [8; 9]. Концепція СК напрямів діяльності бібліотек знайшла подальший розвиток у дисертаційних дослідженнях І. О. Давидової, Г. В. Шемаєвої, Н. П. Пасмор та ін. Але окремо спілкування й комунікація в контексті бібліотечної діяльності майже не розглядалися. В основному, на теоретичному рівні бралася робота А. В. Соколова, де автор порівнює комунікацію та спілкування, показуючи різні варіанти їх співвідношення [18]. М. Я. Дворкіна розкрила зміни в технології та організації бібліотечного обслуговування, у спілкуванні користувачів і бібліотекарів. Зокрема, вона показала, що система інформаційного обслуговування трансформувалася у зв'язку зі зміною історико-культурного й соціального контексту, адаптувалася до впливу зовнішнього середовища за допомогою механізмів спеціалізації та універсалізації, централізації і децентралізації, координації та кооперування окремих підсистем. Надалі і характер спілкування став відображати ступінь культури, яка в бібліотечному середовищі зберігла духовність, що наголошує на важливий фактор психологічної безпеки людини [5].

На відміну від положень [5; 18], В. О. Ільганаєва вважає, що співвідношення феноменів «спілкування» та «комунікації» у системі соціальної взаємодії є одним із фундаментальних методологічних положень в теорії СК [8; 9] і потребує сучасного підходу вивчення. Комунікація (навіть на глобальному рівні) може не носити характеру спілкування, а представляти собою лише форму соціального управління, соціальної передачі інформації.

Зрозуміло, що комунікація в бібліотеці або «бібліотечна комунікація» має відмінності від інших СК сфер лише на організаційному, функціональному рівнях. При цьому основу формування комунікації в бібліотеці слід знаходити в інших за характером зв'язках. «Іншим за характером» нами і буде розумітися спілкування.

У нових умовах, коли джерела історії, власне науки й зв'язки з міжнародним професійним середовищем уможливили новий погляд на місію бібліотекаря в демократичному суспільстві, виникає

необхідність популяризації взаємин із читачем як із вільною, рівною особистістю. Усе більшого значення набуватимуть діалогові суб'єкт-суб'єктні технології спілкування. Відомо, що в процесі комунікації здійснюються взаємний вплив людей один на одного, обмін різними ідеями, інтересами, почуттями, особливо у бібліотеках вищих навчальних закладів. Тільки в високо духовному та інтелектуально організованому середовищі можна виховати гармонійно розвинену особистість, вважають теоретики та практики бібліотечно-інформаційної справи.

На цей час із сформованих теоретичних засад є підстави вважати спілкування початковим етапом комунікаційної взаємодії в бібліотеці.

Як модель комунікаційної взаємодії в бібліотеці відповідає теоретичним надбанням зображено на рис. 1 Контакт–спілкування–комунікація. На нашу думку, цей процес має спіралеподібну основу, в якому спілкування та комунікація є двоєдиним процесом.

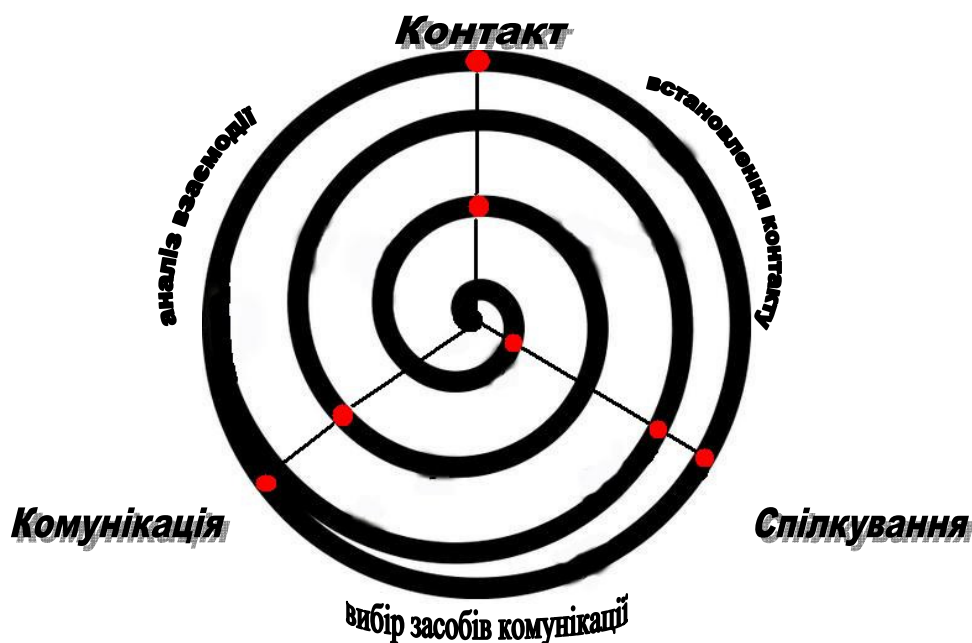

Рис. 1. Комунікаційна взаємодія в бібліотеці

Передує цим феноменам контакт. Необхідно послідовно та наполегливо вдосконалювати систему контактів. Насамперед, бути уважним і ввічливим до всіх. Підтримання системи контактів в активному

стані вимагає вкладення в цю справу часу та енергії. Але професіонали так і поступають.

Зазвичай контакт набуває форми спілкування або комунікації у відношенні до завдання, які вирішує бібліотека по задоволенню потреб своїх користувачів. Взаємодія бібліотекаря та користувача – складний комунікаційний процес, предметом якого є документ або інформація у будь-якому вигляді, що пристосовані до передачі. Бібліотекар повинен бути професіоналом не тільки у виявленні, задоволенні та розвитку потреб користувача, але й в організації спілкування у комунікаційному просторі.

Для того, щоб контакти існували надалі, бібліотекарю, зі свого боку, бажано докладати все необхідне для їх підтримання. Спілкування ніколи не буває одностороннім. Майже вся діяльність бібліотекаря ґрунтується на особистісних психолого-педагогічних моментах спілкування. Бібліотекар допомагає читачеві у виборі та роботі з книгою, пошуку й поясненні невідомих йому фактів, сприяє інтелектуальній людській діяльності. Він професійно несе інформацію художнього слова, живопису до читача, так, щоб вона пройшла крізь його душу, збудила резонансні явища в серцях інших людей, сприяла мотиваційній функції, яка полягає в перенесенні творчих ідей і намірів зі сфери свідомості у сферу діяльності.

Отже, аналіз досліджень дає основу для наступних узагальнень відносно теорії соціальних комунікацій.

1. Об'єм понять «комунікація» та «спілкування» має різне наповнення. Цілі комунікації обслуговують ті чи інші потреби: виживання, співпрацю з іншими людьми, особисті потреби, підтримання стосунків із іншими людьми, переконання інших діяти або думати певним чином, здійснення влади над іншими людьми (сюди відноситься і пропаганда), об'єднання товариств та організацій в одне ціле, отримання й повідомлення інформації, усвідомлення світу та нашого досвіду у ньому (у що ми віримо, що думаємо про себе, про стосунки з іншими людьми, про те, що є істинним), прояв творчої натури й уяви. Мета спілкування – досягнення спільності у діяльності суб'єктів (бажано, при збереженні неповторної індивідуальності кожного). Цим спілкування відрізняється і від комунікації, і від управління, і від обслуговування, тобто від усіх форм людських взаємовідносин, які базуються не на міжсуб'єктній основі; і саме це робить спілкування специфічно-людським способом поведінки.

2. Наприкінці ХХ – поч. ХХІ ст. у бібліотеках різних типів і видів бібліотечне спілкування сприймається і як атрибут бібліотечного обслуговування, і як діяльність, обумовлена основними завданнями цих закладів та їх функціями. Більшість дослідників бібліотечного спілкування сходяться на думці про відмінності спілкування та комунікації.

3. Спілкування в бібліотеці – спосіб організації партнерських, дружніх стосунків між бібліотекарем і читачем. Бібліотечне спілкування можна розглядати як базовий компонент комунікаційної діяльності. У контексті широкого погляду на співвідношення «спілкування» та «комунікації», за В. О. Ільганаєвою, вони виступають формами СК взаємодії. Ця думка не суперечить теоретичним пошукам В. О. Бородіної, Ю. П. Мелентьєвої, С. А. Єзової, І. А. Мейжис та інших бібліотекознавців.

Спілкування напряду пов'язане із розвитком бібліотеки як СК структури. Зв'язок комунікаційної функції спілкування по задоволенню потреб користувачів проявляється через позиціонування суб'єктів комунікації: бібліотекаря й користувача, встановлення контакту між ними, підготовку прийняття рішень щодо подальших форм надання інформації шляхом визначення змісту інформації, строків її надання, форм, обсягу інформування у процесі бібліотечно-інформаційного сервісу.

4. Спілкування та комунікація є двоєдиним процесом. Вони можуть бути включені в одне загальне поняття комунікативних процесів, що відбуваються в суспільстві та культурі, суть яких полягає в генеруванні, породженні, переробці, трансформації, передачі, трансляції, зберіганні (знищенні) інформації. Без комунікацій немає спілкування, обміну інформацією.

5. Актуальними для подальшого розгляду визначимо наступні форми: інтерактивні (встановлення взаємовідносин); діалогові (партнерські на основі обміну інформацією); монологічні (співбесіда, інформаційне повідомлення, бібліотечні уроки), мовчазні (робота з комп'ютерною технікою) – своєрідний міст між віртуальним світом і реальною бібліотекою, що сприяє зростанню її популярності, поєднуючи старі форми з новітніми інформаційними технологіями, перетворюючи бібліотеку на особливе інтелектуальне середовище, що спонукає до здобуття знань. Спілкування в бібліотеці є початковим етапом взаємодії бібліотекаря та читача для подальшого інформаційного сервісу.

Список використаних джерел

1. Бебик, В. М. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка паблік рилейшнз: моногр. – К. : МАУП, 2005. – 440 с.
2. Верховская, Ж. А. Межкультурная коммуникация как фактор социокультурных изменений : дис. ... канд. культурологии : 24.00.01. – Москва, 2006. – 174 с.
3. Войскунський, А. Е. Преобразование общения, опосредованного компьютером : дис... канд. псих. наук / А. Е. Войскунский. – М., 1990.
4. Грабар, Н. Г. Бібліотечне спілкування як об'єкт дослідження і практика здійснення / Н. Г. Грабар // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2011. – № 4. – С. 36–40.
5. Дворкина, М. Я. Информационное обслуживание: социокультур. подход / М. Я. Дворкина. – М. : Профиздат, 2001. – 112 с.
6. Езова, С. А. Уточнение понятия «библиотечное общение» / С. А. Езова // Науч. и техн. б-ки. – 2005. – № 5. – С. 50–57.
7. Жадько, Н. В. Анализ сущностных характеристик библиотеки как социокультурного института / Н. В. Жадько // Библиотековедение. – 1996. – № 3. – С. 54–64.
8. Ильганаева, В. А. Общение: видимое и невидимое в пространстве социального взаимодействия / В. А. Ильганаева // Філософія спілкування: культура мови, цінності: матеріали міжнар. наук.-теор. конф. 28-30 березня 2012 р. / відпов. ред. проф. В. М. Вандишев.
9. Ильганаева, В. А. Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) : словарь-справочник / В. А. Ильганаева. – Х. : КП «Городская типография», 2009. – 392 с.
10. Каган, М. С. Мир общения: Проблема межсубъектных отношений. – М. : Политиздат, 1988. – 319 с.
11. Каган, М. С. Общение как ценность и как творчество [Электронный ресурс] / М. С. Каган, А. М. Эткинд. – Режим доступа: <http://www.voppsy.ru/issues/1988/884/884025.htm>
12. Конечкая, В. П. Социология коммуникации / В. П. Конечкая. – М. : Международный ин-т бизнеса и управления, 1997. – С. 8–9.
13. Мейжис, И. А. Социально-психологические основы библиотечного обслуживания : учеб. пособие / И. А. Мейжис. – Николаев, 1994. – 192 с.
14. Лотман, Ю. М. Культура как коллективный интеллект и проблемы искусственного разума / Ю. М. Лотман. – М., 1977. – С. 38.
15. Попов, Э. В. Общение с ЭВМ на естественном языке / Э. В. Попов. – М : Эдиториал УРСС, 2004. – 360 с.
16. Родионов, Б. Ф. Коммуникация как социальное явление / Б. Ф. Родионов. – Ростов-на-Дону, 1984. – 97 с.
17. Рубакин, Н. А. Избранное. В 2-х т. Т. I. / Н. А. Рубакин. – М., 1975. – 224 с.

18. Соколов, А. В. Общая теория социальной коммуникации / А. В. Соколов. – СПб. : Изд-во Михайлова, 2002. – 449 с.
19. Сорокин, Ю. А. Библиопсихологическая теория Н. А. Рубакина // Н. А. Рубакин. Психология читателя и книги. – М., 1977. – С. 6–15.
20. Шарков, Ф. И. Основы теории коммуникации / Ф. И. Шарков. – М., 2002. – 246 с.
21. Gerbner, G. Mass Media and Human Communication Theory // Dance F.E.X. (ed.) Human Communication Theory. – N.Y. : Holt, Rinehart & Winston, 1967. – PP. 40–57.
22. Jaspers, K. Vernunft und Existenz. Groningen, 1935. 8.54. – Цит. по: Гайденко П. П. Человек и история в свете «философии коммуникации» К. Ясперса. – С. 110.

Інтелектуальні технології в бібліотечно-інформаційній сфері

2.1. Інформаційно-аналітична система як інструмент оптимізації діяльності бібліотек

Посилення ролі інформаційної аналітики як особливої сфери людської діяльності, покликаній забезпечити інформаційні потреби суспільства за допомогою аналітичних технологій через переробку вихідної інформації й екстракцію знань, зумовлене різноманітністю й надмірністю інформації, яка накопичена в комунікаційній системі суспільства, та необхідністю її селекції. При цьому історично саме бібліотека має пріоритет у систематичному впорядкуванні інформації та знань [7–9].

Актуальність розробки та запровадження в діяльність бібліотечних установ інформаційно-аналітичних систем (ІАС), під якими розуміється комплекс апаратних, програмних засобів, інформаційних ресурсів, методик, які застосовуються для забезпечення автоматизації аналітичної роботи з метою обґрунтування прийняття управлінських рішень, підвищення рівня обслуговування читачів тощо, зумовлена наступним. Передусім сучасна бібліотека зіткнулася з низкою проблем, пов'язаних із об'єктивними протиріччями між усталеними формами діяльності з організації збору, збереження, обробки, передачі документованої інформації, забезпечення доступу до інформаційних ресурсів, зокрема електронних, і необхідністю впровадження та застосування новітніх мережових технологій, їх аналітичної обробки, потребою встановлення зв'язків контенту глобальних інформаційних ресурсів у будь-якому форматі й ретроспективі. А також між вимогами здійснення екстракції знань із величезних обсягів накопиченої інформації та наявним рівнем організації інформаційно-аналітичної діяльності в бібліотеках тощо.

Вирішенню цих та інших проблем присвячена увага дослідників Н. Автономової, А. Вітушко, Н. Вітушко, О. Ворошилова, А. Павленко, В. Пальчук, О. Порхун, Г. Покровської, Ю. Половинчак та В. Бондаренко, Л. Присяжної, Л. Чернявської, Л. Чуприни, у працях яких відображені результати практичного досвіду організації інформаційно-аналітичної діяльності (ІАД) у вітчизняних бібліотеках. Методологічною основою даного дослідження є базові положення загальної теорії соціальних комунікацій, які відображають різноманіття проявів, її фундаментальне призначення в системі суспільних взаємовідносин. Це, наприклад, висвітлено в працях В. Ільганаєвої, Н. Кушнарєнко, І. Давидової, Г. Гордукалової, Л. Петрової, В. Різуна, М. Сенченка, М. Слободяника, Н. Слядневої, А. Соколова, Ю. Столярова, О. Холода, які сприяють загальнотеоретичному осмисленню об'єктивних процесів розвитку та функціонування ІАС у бібліотеці.

При цьому автори статті базуються на розумінні ІАД як особливої сфери людської діяльності, покликаної забезпечити інформаційні потреби суспільства за допомогою аналітичних технологій через переробку вихідної інформації й здобуття якісно нових знань, яка виконує насамперед завдання якісно-змістовного перетворення інформації, функціонально перетинаючись у цьому аспекті з науковою (виробництво нового знання) й управлінською (розробка варіантів вирішень, сценаріїв) діяльністю (праці Г. Артамонова, І. Боднаря, П. Конотопова, І. Кузнецова, Ю. Курносова, І. Левкіна, І. Мелюхіна, В. Пархоменка, О. Пархоменка, В. Онопрієнка, Р. Рейльяна, Е. Семєнюка, В. Синюка, Г. Сілкової, Н. Слядневої, С. Терещенка, М. Тихомирова, В. Чистякова, А. Шевирьова).

У той же час необхідним є визначення вимог до розробки та можливостей застосування ІАС у бібліотеці в якості інструмента оптимізації діяльності останньої.

Головними факторами інституціоналізації інформаційно-аналітичної діяльності в структурі соціально-комунікаційної діяльності є інформатизація, глобалізація й інтелектуалізація суспільних відносин як підґрунтя розвитку сучасної інформаційної цивілізації та становлення суспільства знань. Ці процеси зумовили не тільки збільшення обсягів інформації й забезпечення віддаленого доступу до масивів структурованих знань, а й переосмислення значення інформації (знань) у системі стратегічних ресурсів, засобів їх обробки, представлення та використання. Застосування технологій інформа-

ційно-аналітичної діяльності та відповідних інформаційно-аналітичних систем дозволяє структурувати наявні інформаційні ресурси бібліотек і використовувати їх як моделі консолідованої інформації, які частково чи повністю відбивають контент соціоінфосфери, універсум знань, здобутих суспільством [9].

Особливого значення в інформаційно-аналітичній роботі бібліотек, як і інших інформаційно-аналітичних структур, в останні десятиліття набуває використання комп'ютерних засобів. Нині існує безліч комп'ютерних інструментів, призначених для акумулювання інформації про соціально-економічні й політичні процеси, аналізу та прогнозування розвитку таких процесів, планування діяльності, контролю за виконанням рішень тощо [15]. Їх використання надає можливість автоматизувати проведення соціологічних, економічних і політичних досліджень, комп'ютеризувати інформаційно-аналітичну діяльність, розробку альтернатив управлінських рішень, вибір оптимального рішення та його документальне оформлення, що свідчить про існування особливого виду методик забезпечення управлінської діяльності – інформаційно-прогнозних технологій.

Існує вітчизняний і відомий закордонний досвід рішення аналітичних завдань стратегічного рівня складності. Аналіз більшості результатів створення засобів і методів вирішення стратегічних завдань показує, що для використання в бібліотеках й органах управління бібліотечною галуззю вони мають істотні обмеження. Основна увага в цих роботах зосереджена на формуванні проблемно-орієнтованих моделей: економічної ситуації, демографічних і популяційних тенденцій, стану навколишнього середовища й екологічної обстановки, процесів виконання соціально-економічних програм та ін. У вітчизняній практиці спроби використовувати цей досвід як основу для створення засобів підтримки рішення стратегічних завдань, котрі враховують політичні й соціально-політичні аспекти, поки що перебувають на етапі початкового становлення [15].

Відомий закордонний досвід розробки моделей і методів рішення стратегічних завдань [20] показує доцільність використання підходів, заснованих на теорії проектування складних інтелектуально-інформаційних технологій, реалізованих із застосуванням сучасних методів дослідження когнітивних механізмів.

В основі проектування необхідних інтелектуально-інформаційних технологій повинні лежати наступні [1–4] принципи:

- взаємодія окремих компонентів і невеликих елементів інтелектуально-керуючих систем між собою й з реальним зовнішнім оточенням із використанням інформаційних каналів;
- більша невизначеність зовнішнього оточення системи й нечіткість подання даних, що обробляються;
- принципова відкритість систем із метою підвищення інтелектуальності й удосконалення власної поведінки;
- достатність інструментарію для подання й прогнозування середовища та внутрішнього стану об'єкта вивчення, що динамічно змінюється;
- наявність у керуючої системи багаторівневої ієрархічної структури, побудованої за правилом: зі збільшенням рівня ієрархії підвищення інтелектуальності супроводжується зменшенням точності;
- збереження функціонування (можливо, з деякою втратою якості) при розриві зв'язків або втраті керуючих впливів від вищих рівнів ієрархії керуючої структури;
- паралельно розподілений характер процесів функціонування керуючих механізмів й елементів системи.

Одним із основних практичних висновків, що впливають із зазначених принципів, є необхідність реалізації ІАС, котрі підтримують стратегічні аналітичні дослідження на основі багаторівневої схеми подання й обробки даних, в якій різні функціональні компоненти формуються з використанням єдиного інтегрованого інструментарію. Тобто досвід, накопичений у процесі моделювання проблемно-орієнтованих областей знання, повинен бути, швидше за все, по-новому осмислений і представлений з урахуванням вищезгаданих принципів. При цьому повинні реалізовуватися три взаємозалежних комплекси засобів автоматизованої підтримки рішення завдань: інформаційно-аналітичний, організаційно-управлінський, технологічний.

Комплекс засобів вирішення інформаційно-аналітичних завдань забезпечує підтримку процесів аналітичної роботи фахівців. У нього входять засоби рішення завдань, що забезпечують, у першу чергу, автоматизовану інформаційно-аналітичну підтримку основних процесів діяльності бібліотеки. Слід зазначити, що завдання, розв'язувані в існуючих у цей час системах автоматизованої підтримки аналітичних досліджень, як правило, реалізуються в єдиному технічному середовищі. Досить характерним для процесів проектування ІАС є відсутність повного системного пророблення з детальною оцінкою

альтернативних варіантів. Проектування системи часто починається із закупівлі базового програмно-технічного середовища без визначення вимог завдань і перспективного нарощування обчислювальної потужності, що в багатьох випадках зумовлюється обмеженістю коштів.

Вибір програмного інструментарію для розробки засобів рішення аналітичних завдань у різних інформаційно-аналітичних підрозділах бібліотек, як правило, ґрунтується на використанні практично всього спектра програмних продуктів, мов програмування, систем керування базами даних, табличних і текстових редакторів, розповсюджуваних на вітчизняному ринку. Типовою є ситуація, коли в тому самому інформаційно-аналітичному центрі функціонує кілька різних порівняно недорогих систем керування базами даних. На думку фахівців [1–4; 7; 10; 14; 19], на початковому етапі створення системи, при рішенні окремих відносно простих аналітичних завдань, це припустимо. Рішення ж більш складних завдань і тим більше – завдань стратегічного аналізу потребує потужної системної інтеграції інформаційно-програмних засобів. Така інтеграція повинна забезпечуватися за всіма компонентами ІАС: базовим технічним і програмним, організаційно-технологічним, інформаційним і лінгвістичним.

При створенні систем автоматизованої підтримки аналітичних досліджень, як уже говорилося вище, найбільше уваги приділяється технічним, програмним і навіть організаційно-технологічним аспектам проектування. Про належне пророблення елементів інформаційного й лінгвістичного забезпечення, як правило, забувається. Разом із тим рівень якості пророблення цих компонентів, особливо елементів їхньої логічної структури, є найважливішим чинником успішного поетапного розвитку системи, багато в чому визначальної при виборі інших її компонентів.

Створення ряду автоматизованих інформаційних систем державної влади й управління підтвердило, що ефективність процесів розробки й впровадження цих систем визначається наявністю та розробленістю відповідних технологій і методик, типових проектних рішень, нормативних документів і стандартів, готовністю необхідних класифікаторів техніко-економічної інформації, мов і стратегій взаємодії користувачів із системою, методів і засобів інтеграції баз даних із суміжними інформаційними системами.

Узагальнюючи досвід розробки цих систем, можна констатувати, що розуміння розробниками та користувачами важливості стандартизації й типізації проектних рішень не завжди підтверджувалося адекватними цьому розумінню практичними діями. Аналіз результатів проектування ряду систем вищого рівня складності за останні кілька років показує наступне.

Запропонована державними стандартами етапність створення автоматизованих інформаційних систем не завжди витримується. За домовленістю розробників із замовниками для прискорення впровадження систем окремі проектні етапи виключаються та вводяться етапи, які слабо контролюються нормативними документами.

Наприклад, іноді прийнято вважати, що інформаційна система починає функціонувати вже після оперативного розгортання в користувача окремих автоматизованих робочих місць, що забезпечують рішення першочергових автономних завдань, котрі носять, як правило, технологічний або, у найкращому разі, інформаційно-довідковий характер (текстовий і табличний редактори, електронна пошта, картотека та ін.). При цьому компоненти інформаційно-лінгвістичного забезпечення, що найбільшою мірою повинні відбивати сутність інформаційної потреби користувачів, у їх класичному стандартизованому розумінні відсутні. Створення ж цих компонентів у процесі експлуатаційного нарощування можливостей системи призводить спочатку до важко переборних протиріч при інформаційній інтеграції компонентів системи, а потім – до постійного зниження ефективності задоволення інформаційних потреб користувачів. Для інформаційно-лінгвістичного забезпечення відхід від стандартів проектування є правилом, практично без виключень. Основна й у той же час об'єктивна причина такого положення зумовлена динамічністю змін цього забезпечення за структурою й змістом. Вийти з цього положення можна тільки одним способом – в інформаційно-лінгвістичному забезпеченні необхідно стандартизувати не інформаційно-лінгвістичні структури, які постійно змінюються (не говорячи вже про зміст масивів інформації), а технології їхнього несуперечливого ведення.

Зараз така можливість надається за рахунок засвоєння й застосування перспективних технологій автоматизованої підтримки проектування та розвитку систем і додатків (CASE-Технології), які дозволяють забезпечувати оперативну адаптацію засобів рішення завдань користувачів (включаючи прикладне програмне й інформаційне за-

безпечення) під інформаційні потреби, що постійно змінюються. На вітчизняному ринку поширюється ряд таких технологій, наприклад, потужний CASE-Інструментарій системи Oracle, система Proki-UWORKBENCH фірми MCDonnell Douglas, IDEF-Стандарт і тощо.

Однак варто мати на увазі, що CASE-Технології не вирішують усіх проблем проектування інформаційно-лінгвістичного забезпечення. Наприклад, при використанні CASE-Технології питання інтеграції складної класифікаційної інформації й створення лінгвістичного забезпечення високоякісного текстового пошуку вимагають досить самостійного додаткового пророблення.

Останнім часом особливої актуальності набувають і різні системи аналізу інформації, що дозволяють не тільки накопичувати інформацію в електронній формі, зберігати її, забезпечувати інформаційно-довідкові завдання, але й здійснювати управління знаннями, реалізуючи процедури аналітичної обробки даних. Нині розвиток і впровадження аналітичних й експертних програм та процедур характерні більше для великих корпоративних структур сфери фінансів і торгівлі. Автоматизовані інформаційно-аналітичні системи в науці, освіті й інформаційній сфері запроваджуються повільнішими темпами [2].

Сучасні системи бізнес-аналітики й сховища даних надають можливість вилучати та інтегрувати інформацію з різних додатків і розміщувати в сховищі, яке містить тільки «очищену» й несуперечливу інформацію в зручному для користувачів форматі. Сховища даних розвиваються, стрімко збільшується й обсяг даних, які підлягають управлінню: в окремих організаціях він досягає декількох терабайт. Однак сховище даних саме по собі не вирішує всіх завдань, пов'язаних із обробкою інформації. Для спрощення доступу до даних виробники пропонують різні інструменти бізнес-аналітики. Вирішити питання доступу й забезпечити простоту використання даних можна за допомогою готових комплексних рішень, які звичайно складаються з аналітичних додатків корпоративного рівня й спеціалізованих сховищ даних. Аналітичні можливості цих технологічних продуктів допускають пристосування до вимог конкретної організації.

Додатки бізнес-аналітики та пов'язані з ними сховища даних розглядалися донедавна як стратегічні системи підтримки прийняття рішень, що не залежать від програмного забезпечення для здійснення поточних операцій. Але нині намітилася тенденція використання

інформації, що надається системами бізнес-аналітики, зокрема для підтримки прийняття тактичних рішень. Необхідно підкреслити, що сучасні аналітичні системи не є системами штучного інтелекту та вони не можуть ні допомогти, ні перешкодити в ухваленні рішення. Їх мета – вчасно забезпечувати фахівців і керівників усією інформацією, необхідною для ухвалення рішення. Характер інформації й вирішення, прийняте на її основі, залежать тільки від конкретної людини [2, с. 5].

Стисло розглянемо існуючі нині на ринку інформаційних технологій найцікавіші й продуктивні системи підтримки прийняття рішень, засновані на концепції побудови аналітичних систем, що можуть бути використані в ІАС бібліотеки.

Оперативна аналітична обробка даних – технологія OLAP (On-Line Analytical Processing) – це комплекс додатків і технологій, призначених для збору, зберігання й аналізу багатомірних даних із метою підтримки прийняття управлінських рішень. Технологія OLAP дозволяє аналітикам і фахівцям сформулювати своє власне бачення даних, використовуючи швидкий, однаковий, оперативний доступ до різних форм подання інформації. Ці форми, отримані на підставі первинних даних, дозволяють користувачеві сформулювати повноцінне уявлення про діяльність, у нашому випадку, бібліотечної установи й/або предметі її діяльності. Функціональність OLAP полягає в динамічному багатомірному аналізі консолідованих даних, спрямованому на підтримку низки аналітичних і навігаційних видів діяльності користувача.

Клієнт-серверна архітектура OLAP-продуктів забезпечує багатокористувацький режим роботи, надає зручні швидкодіючі засоби доступу, перегляду й аналізу інформації. Користувач одержує інтуїтивно зрозумілу модель даних і можливість організувати їх у вигляді багатомірних кубів. Це дозволяє проводити як порівняльний аналіз показників, так й аналіз різних сценаріїв, побудованих на основі прогнозних і статистичних даних.

У спеціальній літературі [2] зазначається, що OLAP-продукти відрізняються один від одного набагато більше, ніж, наприклад, реляційні бази даних, мови програмування або текстові редактори, що збільшує можливість помилки при виборі OLAP-продукту. Проблема ще й у тому, що, як правило, і професіонали в області інформаційних технологій, і кінцеві користувачі виявляються недос-

татньо підготовленими та поінформованими для вибору OLAP-продукту. Для подолання цієї проблеми були створені на основі аналізу великого спектра відповідних програмних продуктів відповідні правила, яким повинні відповідати сучасні засоби OLAP [2, с. 14].

Загалом технологія OLAP забезпечує швидкий доступ до інформації та її подання в досить складному виді без необхідності створення додаткових програм. Програмні засоби OLAP для кінцевого користувача можуть являти собою електронні таблиці, пакети статистичного аналізу, графічні інтерфейси або системи підтримки прийняття рішень, що включають набір аналітичних інструментів.

Стисло розглянемо продукти й рішення основних розробників програмних модулів аналітичних систем. На сьогоднішній день Oracle пропонує послідовне й лінійне технологічне рішення для підтримки всього циклу розробки та супроводу корпоративних сховищ даних. Засоби аналізу даних охоплюють увесь спектр аналітичних завдань і представлені у вигляді двох редакцій: Oracle Business Intelligence (BI) Standard Edition та Oracle BI Suite Enterprise Edition. Стандартна редакція орієнтована на невеликі й середні організації. У цьому випадку для стандартної звітності використовується Reports, для генерації нерегламентованих звітів і запитів – Discoverer, для складного багатомірного аналізу – Discoverer OLAP, Spreadsheet Add-In, BI Beans і Jdeveloper, а для завдань «видобування знань» – Oracle Data Mining.

Для великих корпоративних систем використовується Oracle BI Suite Enterprise Edition – інтегрована платформа для бізнес-аналізу, що включає, крім стандартних засобів звітності й нерегламентованих запитів, інструменти побудови інтерактивних інформаційних панелей, рішення для аналізу даних в офлайн режимі, засоби повідомлення в реальному режимі часу тощо. Крім того, існують готові додатки для рішення спеціалізованих завдань – Enterprise Planning and Budgeting (бюджетування й планування), Balanced Scorecard (збалансована система показників), Demand Planning, Value Based Management та інші. Найважливішою рисою аналітичних інструментальних засобів і додатків Oracle є їхня готовність до роботи в середовищі Інтернет. Менеджери й аналітики, де б вони не перебували, можуть одержувати інформацію зі сховищ і вітрин даних у захищеної

Інтранет-архітектурі за допомогою сервера додатків Oracle Application Server.

Ядром платформи Oracle BI Suite Enterprise Edition є аналітичний сервер, побудований за схемою сервера додатків – business intelligence application server. Цей сервер не зберігає «свої» дані, як сервери реляційних і багатомірних (OLAP) баз даних; для доступу до даних джерел він повинен звертатися до цих серверів.

Oracle BI Server забезпечує високий ступінь масштабованості при обслуговуванні максимально широкого кола користувачів і надає єдину точку доступу до засобів зберігання й обробки даних. Сервер реалізує функції одержання інформації з будь-яких баз даних, її аналітичної обробки, буферизації й передачі аналітичним додаткам.

Крім технологічної платформи, Oracle пропонує готові аналітичні додатки для рішення окремих бізнес-завдань. Напрямок сховищ даних і систем бізнес-аналізу є для Oracle на сьогоднішній день одним із найбільш пріоритетних. Будучи постачальником повного технологічного рішення в даній області, Oracle випускає нові продукти й постійно вдосконалює існуючі. Найважливіша характеристика систем підтримки прийняття рішень Oracle – комплексність підходу та його реалізації [2].

Рішення Business Objects допомагають організаціям трансформувати величезну кількість накопичених даних в інформацію, яку легко аналізувати й приймати на її основі управлінські рішення. У лінійку продуктів Business Objects входять засоби збору даних із різних джерел (ERP, CRM, бухгалтерські системи, Excel, реляційні СУБД, OLAP-Куби тощо). Далі здійснюється їхня обробка й очищення перед побудовою аналітичних інтерактивних звітів [19].

Business Objects має потужні засоби візуалізації, які дозволяють представляти результати аналізу в наочному й простому для сприйняття вигляді. Для керівників вищого рівня за допомогою Business Objects можна побудувати інформаційні панелі для відстеження стану бізнесу за ключовими показниками ефективності в режимі реального часу.

Спеціальні модулі Business Objects дозволяють не тільки аналізувати дані за минулий період, але й будувати прогнози та відслідковувати майбутні тенденції. Рішення Business Objects повністю інтегровані з MS Office, тому аналітичні звіти в табличному або графічному вигляді можна легко вмонтувати в Excel, Word або

Power Point. Їх можна використовувати як локально, у рамках одного офісу, так і через захищений web-портал, що особливо важливо для компаній із більшою кількістю філій.

Аналітичний інструментарій компанії Cognos надає користувачам можливості інтерактивного аналізу й формування звітів без залучення програмістів. Інтерактивність аналізу даних досягається за рахунок застосовуваного в інструментах Cognos пласту метаданих, що надає користувачеві інформацію в його бізнес-термінах і приховує від нього функціональні особливості її зберігання в облікових системах. Використання інструментів аналізу даних Cognos також допомагає вирішити завдання комплексного аналізу даних із різних систем одночасно.

У бібліотечних установах практично будь-якого рівня, виду та розміру використання спеціалізованих засобів аналізу даних компанії Cognos може дозволити:

- знизити вимоги до комп'ютерної кваліфікації користувачів та одночасно підвищити значимість їхніх знань і досвіду в предметній області в процесі аналізу за рахунок уже реалізованих у цих інструментах алгоритмів і know-how;
- значно скоротити час підготовки та якісного подання необхідної інформації;
- змістити акцент користувачів у роботі з інформацією із процесу рутинної обробки на творче дослідження й аналіз.

На етапі впровадження простота засвоєння інструментів як користувачем, так і адміністратором призводить до зниження витрат на навчання та адаптацію аналітиків і представників ІТ-служби. На етапі супроводу система Cognos дозволяє заощаджувати фінансові засоби, з одного боку, за рахунок наявності зручних візуальних засобів адміністрування, а з іншого боку – за рахунок відсутності витрат на додатковий супровід робочих місць користувачів [2, с. 16].

Особливий інтерес викликає продукція SAS – єдиної компанії, що пропонує провідні додатки для інтеграції даних, зберігання даних, аналізу й бізнес-аналітики, які працюють у рамках єдиної корпоративної аналітичної платформи. З 1990-х рр. компанія стала пропонувати ринку горизонтальні рішення в області фінансової консолідації, CRM-аналітики, управління персоналом тощо.

З 2000 р. почався процес вертикалізації – з'явилися рішення для ринків телекомунікацій, фінансового сектора, виробничих компаній

тощо. Платформа SAS – Enterprise Intelligence Platform виходить за рамки традиційних уявлень про бізнес-аналітику. Вона дає можливість без проблем збирати дані з будь-яких джерел, перетворюючи інформацію, аналізувати її й потім забезпечувати всім користувачам безпечний і простий доступ до неї. Володіючи можливостями інтеграції даних, простими функціями складання звітів і потужних аналітичних засобів, Enterprise Intelligence Platform дозволяє гнучко працювати з тисячами користувачів і необмеженими обсягами інформації.

З появою нової версії Microsoft SQL Server 2000 корпорація розпочала формування на базі цієї СУБД власних серверних технологій корпоративного рівня. Після випуску самої СУБД в її складі з'явилися служби: Analysis Services (служби OLAP для створення попередньо побудованих кубів для швидкого інтерактивного аналізу), Data Transformation Services (інструменти для витягу, перетворення й завантаження даних між ОС і системами бізнес-аналітики), Accelerator for BI (система швидкої розробки для побудови й розгортання аналітичних додатків) і Reporting Services (керування звітами) [2].

Microsoft SQL Server Analysis Services – повнофункціональна OLAP-система для побудови аналітичних додатків. Забезпечує гнучкий підхід до зберігання багатомірних даних і надає можливість інтеграції з офісними додатками (Office System).

У фокус своєї стратегії SAP ставить інтереси клієнта. SAP багато інвестує в розвиток існуючих і в розробку нових бізнес-систем наступного покоління [2].

Для побудови аналітичних додатків SAP пропонує SAP NetWeaver Business Intelligence, в яку входять інструменти моделювання сховища даних, завантаження й перетворення даних із будь-яких систем.

У SAP NetWeaver Business Intelligence:

- реалізовано проектування аналітичних додатків у середовищі Excel і Web, у тому числі з бізнес-графікою з використанням Flash;
- вбудовано підсистему глибокого аналізу даних Data Mining;
- компоненти SAP BI інтегруються в корпоративну сервісну архітектуру й можуть виступати в якості Web-Сервісів для одержання або передачі інформації.

Програмно-апаратний комплекс SAP включає MicroStrategy Intelligence Server – аналітичну платформу, що лідирує на ринку систем підтримки прийняття рішень у класі BI-систем. Викорис-

товується для формування звітів, аналізу й поширення корпоративної інформації.

SAP Business Information Warehouse (SAP BI) забезпечує логічний взаємозв'язок інформації з економічних додатків. Рішення поєднує дані з різних оперативних систем, надає єдиний аналітичний інструментарій та автоматизує підготовку корпоративної звітності для користувачів системи.

SAP Business Information Warehouse (SAP BW) використовується для побудови сховищ даних та аналітичних систем. Забезпечує логічний взаємозв'язок інформації з економічних додатків, поєднує дані з різних оперативних систем, надає єдиний аналітичний інструментарій та автоматизує підготовку корпоративної звітності для користувачів системи.

SAP Exchange Infrastructure (SAP XI) призначена для інтеграції на єдиній платформі різних джерел і приймачів даних. Вона містить правила перетворення даних для їхньої коректної трансформації при передачі від джерела до приймача.

Системи бізнес-аналітики виходять із розряду другорядних ІТ-технологій і стають важливим інструментом для бізнес-менеджерів. Нетрадиційні користувачі висувають безліч різних вимог, наприклад, необхідність планування або керування ефективністю. Ними усвідомлюється цінність аналізу й розуміння суті роботи всієї організації, тобто можливості порівнювати заплановані показники з фактичними й проводити оцінку різних сценаріїв на основі найбільш свіжої інформації. На думку більшості фірм-виробників та експертів, сьогоdnішньому клієнтові необхідне рішення, що може масштабуватися відповідно до клієнтської бази, яка розширюється, і росту обсягів даних корпорації. У міру еволюції передбачається подальше розширення цих технологій для підтримки операційних даних, а також розвиток географічних проектів, де інтегруються геоінформаційні системи (GIS) і бізнес-аналітика.

Слід зазначити [2] деякі аспекти, які сприяють розвитку систем бізнес-аналітики:

- попит на рішення бізнес-аналітики буде зростати надалі разом із ростом економіки в цілому. Ріст конкуренції в галузях також буде змушувати компанії шукати конкурентні переваги за допомогою аналізу корпоративної інформації й зовнішніх даних;

- системи будуть розвиватися в бік розширення методів аналізу даних, побудови різних, усе більш і більш адекватних моделей бізнесу, які дозволять у свою чергу будувати складні похідні показники, здатні спростити процес прийняття рішень. Інший напрямок буде пов'язаний із розвитком інструментарію й способів надання даних керівникам різного рівня;

- кращі системи бізнес-аналітики будуть узагальнювати накопичений досвід і пропонувати аналітичні додатки з розширюваним набором гнучких звітів, що легко адаптуються та враховують специфіку галузі;

- спектр вбудованих аналітичних інструментів й інтерфейсних можливостей розшириться. Уже зараз аналітичні системи містять копії транзакційних даних і пропонують значно більше аналітичних можливостей, ніж транзакційні системи. Алгоритми глибокого аналізу даних (Data Mining) уже вбудовуються в системи аналітичної звітності. Системам буде властива більша інформаційна відкритість із погляду вхідної й вихідної інформації, тобто здатність підтримувати всі сучасні інтерфейси обміну даними для завантаження й вивантаження обробленої бізнес-інформації.

Таким чином, функціональні особливості сучасних інструментів аналізу даних мають масу конкурентних переваг перед традиційними універсальними системами. Використання сучасних аналітичних систем дозволяє одержати реальні ефективні результати за рахунок надання своєчасної, комплексної, достовірної інформації для прийняття зважених науково-технічних та управлінських рішень.

Отже, можна зробити висновок, що головна особливість ІАС бібліотек полягає в оперуванні як власними, так і віддаленими мережевими інформаційними ресурсами. При цьому їх рівень та якість знаходяться в прямій залежності від інформаційних технологій, виробленого інформаційного продукту чи послуги, на основі чого користувач оптимізує свою діяльність. Інформаційно-аналітична система бібліотеки базується, перш за все, на оцінці змісту документальної інформації. Організаційні ресурси інформаційно-аналітичних систем бібліотек полягають у створенні відповідних структурних підрозділів та управлінсько-розпорядчих зусиллях стосовно запровадження та аналітичної роботи в бібліотеках. Створюючи й підтримуючи найбільші фонди друкованих та електронних ресурсів, бібліотеки беруть участь в оглядово-аналітичній діяльності, виконуючи складні

запити користувачів за допомогою власних методик, технологій інформаційного моніторингу та діагностики, можуть опанувати інтелектуальні процедури порівняльного аналізу інформації. Технологічна складова ресурсу забезпечення інформаційно-аналітичної системи в бібліотеках зумовлює саму можливість інституціоналізації інформаційно-аналітичної діяльності та її масового застосування в бібліотечних установах. Існуючі програмні засоби аналітичної переробки інформації та екстракції знання (Oracle Business Intelligence, Business Objects, Enterprise Intelligence Platform, Microsoft SQL Server Analysis Services, SAP NetWeaver Business Intelligence, Link Grammar Parser, Cíbola/Oleada, TextAnalyst 2.0, Galaktika-ZOOM та ін.) дозволяють бібліотекам швидко інтегрувати до когнітивного рівня функціонування соціально-комунікаційної системи сучасного суспільства. Але нині в Україні аналітичне програмно-технічне середовище бібліотек ще не є достатньо розвиненим.

Перспективи розвитку інформаційно-аналітичних систем у бібліотечно-інформаційній сфері полягають в активізації використання аналітичних технологій у бібліотеках, реструктуруванні бібліотек і створенні в них спеціалізованих інформаційно-аналітичних підрозділів як одного із засобів оптимізації діяльності та їх адаптування до нової соціально-комунікативної реальності.

Список використаних джерел

1. Бондаренко, В. Технологія створення і специфіка використання інформаційно-аналітичного продукту в контексті запитів сучасних замовників / В. Бондаренко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2009. – Вип. 25. – С. 305–314.
2. Борисова, Л. Ф. Программные продукты и решения в области аналитических систем: обзор / Л. Ф. Борисова, О. С. Булычева // Науч. и техн. инф-ция. Сер. 1. – 2008. – № 4. – С. 5–9.
3. Вітушко, А. Прикладні інформаційно-аналітичні системи для автоматизації організаційно-управлінської діяльності бібліотек / А. Вітушко // Наук. праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. Вип. 23. – К., 2009. – С. 323–332.
4. Ворошилов, О. Інформаційно-аналітичні підрозділи бібліотек в умовах розвитку електронного середовища / О. Ворошилов. // Наук. праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. Вип. 21. – Київ : [б. в.], 2008. – С. 16–23.

5. Гордукалова, Г. Ф. Анализ информации: технологии, методы, организация: учеб.-практ. пособие / Г. Ф. Гордукалова. – СПб. : Профессия, 2009. – 512 с.
6. Гранчак, Т. Інформаційно-аналітична діяльність бібліотек: напрями, структури, продукти / Тетяна Гранчак // Бібл. вісн. – 2004. – № 6. – С. 13–17.
7. Ільганаєва, В. О. Аналітика в структурі бібліотечної діяльності / В. О. Ільганаєва // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. – Х. : ХДАК, 2007. – Вип. 23. – С. 109–117.
8. Ільганаєва, В. О. Інституалізація соціально-комунікаційної сфери суспільства / В. О. Ільганаєва // Освіта регіону. – 2008. – № 1–2. – С. 148–153.
9. Кобелев, О. М. Інформаційно-аналітична діяльність бібліотек України: теоретико-методологічні засади розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д. н. із соц. комунікацій : спец. 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство / О. М. Кобелев; Харків. держ. акад. культури. – Х., 2013. – 34 с.
10. Курносов, Ю. В. Аналитика, методология, технология и организация информационной аналитической работы / Ю. В. Курносов, П. Ю. Конотопов. – М. : РУСАКИ, 2004. – 512 с.
11. Мелюхин, И. Информационно-аналитическая деятельность как она есть / И. Мелюхин // Информационные ресурсы России. – 1999. – №1. – С. 11–14.
12. Пальчук, В. Особливості розвитку інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек у контексті загальноцивілізаційних соціокультурних трансформацій / В. Пальчук // Наук. праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. Вип. 26. – К., 2010. – С. 254–268.
13. Пархоменко, В. Д. Інформаційна аналітика у сфері науково-технічної діяльності : моногр. / В. Д. Пархоменко, О. В. Пархоменко. – К. : УкрІНТЕІ, 2006. – 224 с.
14. Порхун, О. Організація баз даних для комплексної автоматизованої обробки інформації в інформаційно-аналітичних підрозділах бібліотек / О. Порхун // Наук. праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. Вип. 25. – К., 2009. – С. 285–291.
15. Синюк, В. Г. Использование информационно-аналитических технологий при принятии управленческих решений / В. Г. Синюк, А. В. Шевырев. – М. : Экзамен, 2003 – 160 с.
16. Слободяник, М. С. Перспективная модель научной библиотеки / М. С. Слободяник // Інформаційна та культурологічна освіта на зламі тисячоліть: Матеріали міжнар. наук. конф. до 70-річчя ХДАК. – Х., 1999. – Ч.2. – С. 99–105.
17. Сляднева, Н. А. Информационно-аналитическая деятельность: проблемы и перспективы / Н. А. Сляднева // Информационные ресурсы России. – 2001. – № 2. – С. 14–21.
18. Хранилища данных и аналитические системы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.oracle.com/global/ru/pdfs/tech/oracle_bi.pdf.

19. Business objects [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.interface.ru/home.asp?artId=59&vId=14>.
20. The globus model. Computer simulation of world wide political and economic Development / Ed. Stuart A. Bremer.– Frankfurt am Main : Campus Verlag, 1987. – 940 p.

2.2. Роль університетських бібліотек України в збільшенні представництва вітчизняної науки в глобальному просторі наукових комунікацій

Нині, в умовах стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, зміни моделей освіти та науки, прискорення процесу просторової дифузії документованого знання, розширення горизонту очікувань читацької аудиторії на перший план у будь-якій країні світу виходить питання щодо збільшення вкладу університетських бібліотек у розвиток інституціональних місій і цілей. В процесі еволюції університетських бібліотек їх діяльність зі сприяння створенню й поширенню знань та їх довгострокового збереження долає фізичні обмеження (локальність) та набуває ознак глобального характеру. При цьому їх місія не змінюється, а змінюється лише засоби її виконання [1–25].

Бібліотеки університетів України, які є інформаційними центрами своїх інституцій, намагаються максимально задовольняти інформаційні потреби спільнот у навчанні, наукових дослідженнях, педагогічній та адміністративній практиках. При цьому на сьогодні головна характерна риса їх діяльності – це визначення інтелектуальних інформаційних технологій стратегічним вектором функціонування, ідеологією розвитку та неодмінною умовою існування.

Поступове переміщення бібліотечної діяльності в площину цифрових комунікацій супроводжується трансформацією структури й функцій університетської бібліотеки та впровадженням нових напрямів бібліотечного виробництва й сервісу.

Серед інноваційних напрямів, надзвичайно затребуваних науковою спільнотою університету і тому включених до кола безпосередньої зацікавленості та відповідальності бібліотеки, є діяльність із:

- поширення результатів наукових досліджень учених інституцій у світовому науковому інфопросторі та забезпечення стійкого доступу до них;
- створення інтегрованих інформаційних середовищ у відповідності з профілями діяльності університетської науки;
- впровадження моделі «Бібліотека як видавець»;
- активізації інформаційної аналітики;
- популяризація досягнень науки в суспільстві та ін.

Питання щодо розвитку цифрових ініціатив наукової комунікації, в тому числі, пов'язаних із Open Access, та ролі у цих процесах університетських бібліотек активно обговорюються у світовій фаховій пресі.

Так, трансформаційним процесам у системі наукових комунікацій, розвитку цифрових бібліотек як частини електронної науково-дослідницької інфраструктури та науки 2.0, новим моделям видання наукової періодики та участі в даних ініціативах університетських бібліотек присвячені публікації [3; 5; 7; 9–13; 15–25].

Науковці досліджують вплив місця збереження наукових документів у мережі Інтернет (репозитаріях, цифрових бібліотеках, е-журналах, сайтах і блогах авторів тощо) на видимість цих документів у загальних і спеціалізованих пошукових системах [19].

Обговорення необхідності покращення статусно-ролевих позицій бібліотеки в університеті, постійного доведення ними цінності, яку вони представляють для спільноти свого закладу, знаходимо в публікаціях [3; 9; 21; 25].

Використання в сучасній практиці інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек традиційних (бібліо-та наукометричних) оціночних методик, а в майбутній – нових, побудованих на основі соціального веба (альтметрикс), розглянуто в публікаціях [3; 7; 10; 17].

Проблема недостатнього представництва української науки в просторі віртуальних комунікацій, у тому числі в міжнародних наукометричних базах даних (БД), стала предметом дослідження вітчизняних науковців [3; 6].

Стратегічний вибір інноваційної моделі університетської бібліотеки як засобу адаптації до стрімко змінюваного комунікаційного середовища, передбачення запровадження комплексу заходів – від підтримки інновацій з боку керівництва університету до підготовки

інноваційних користувачів взаємодії та взаємовідносинам у принципово нових напрямках, обговорюються в працях [1; 2; 5; 8; 13–15; 25].

У той же час, закладання нових традицій в діяльності університетських бібліотек України, численні факти експериментування з новими можливостями, які надають новітні інформаційні технології й які дозволяють створювати не тільки якісно новий освітньо-науковий простір, але й забезпечують генерацію, вилучення, підготовку й транспортування інформації та знань, потребують більш детального обговорення.

У даній роботі автором досліджується роль університетських бібліотек України в збільшенні представництва української науки в глобальному просторі наукових комунікацій. Обговорення даного питання стало можливим у зв'язку із запровадженням нового напрямку діяльності університетських бібліотек – відповідальності за поширення результатів наукових досліджень учених інституції у веб-середовищі.

Теоретичною базою дослідження стали публікації, що висвітлюють еволюційний розвиток соціальних комунікацій, взаємопов'язані та взаємозалежні коеволюційні процеси розвитку науки, наукових комунікацій, наукових бібліотек, сучасні процеси в бібліо- та наукометрії. В роботі було використано методи наукового аналізу, узагальнення, аналогії, порівняння, прогнозування тощо.

Так, автором було досліджено численні приклади практичного впровадження наряду щодо відповідальності університетських бібліотек України за поширення результатів наукових досліджень учених своєї інституції у світовому науково-освітньому інформаційному просторі. Це, наприклад, бібліотеки наступних університетів України: Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту, Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», Національного університету «Києво-Могилянська академія», Національного університету «Львівська політехніка», Одеського національного університету, Севастопольського національного технічного університету, Сумського державного університету, Тернопільського національного технічного університету, Харківського національного університету та ін.

Знаходячись в умовах обмежених можливостей (фінансових, матеріально-технічних, кадрових), інноваційні бібліотеки університетів України концентрують бібліотечні ресурси, бібліотечне виробництво та сервіси на найбільш актуальних напрямках розвитку, здатних стати «точками зростання» бібліотеки. При цьому «точками зростання» стали напрямки, що передбачають максимально повну орієнтацію на інформаційні потреби вчених як інформаційних донорів та акцепторів знань.

Дана практика висвітлюється в працях українських вчених І. Журавльової [1], Л. Кислюк [2], Т. Колесникової [3–5], С. Назаровця [7], М. Подрезової [9], Н. Ржевцевої [10], Д. Соловяненка [11] та ін.

Досвід щодо реалізації університетськими бібліотеками напрямку з відповідальності за поширення результатів наукових досліджень вчених інституції у світовому науково-інформаційному просторі розглянемо на прикладі науково-технічної бібліотеки Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна (НТБ ДНУЗТ).

На сьогодні загалом побудована (але й надалі еволюціонуюча) інноваційна модель університетської бібліотеки ДНУЗТ відзначається:

- по-перше, процесами інфраструктурного зближення з науковою діяльністю;
- по-друге, посиленням тих аспектів функціонування, які дозволяють розглядати бібліотеку як серцевину інформаційної інтелектуальної діяльності закладу освіти, як активного учасника процесів науково-освітньої комунікації, організації е-освіти, е-науки та е-досліджень;
- по-третє, реалізацією концепції глибокої інтелектуалізації бібліотечної професії.

Активну діяльність НТБ ДНУЗТ у напрямку впровадження цифрових ініціатив було розпочато у 2009 р. Вона передбачала оволодіння 2-ма потужними інформаційно-технологічними платформами з відкритим кодом – DSpace та OJS – для інтеграції наукової документальної інформації університету, що є його інтелектуальною власністю, до глобального простору віртуальних комунікацій.

Так, бібліотекою на платформі DSpace було ініційовано, створено та й надалі підтримується репозитарій університету (цифровий архів наукових праць – «eaDNURT», <http://eadnurt.diit.edu.ua/>). Його інтег-

ровано до міжнародних і національної систем відкритих цифрових архівів:

- ROAR (Registry of Open Access Repositories, ID: 3288, <http://roar.eprints.org/3288/>);
- OpenDOAR (Directory of Open Access Repositories, ID 2667, http://www.open_doar.org/find.php?rID=2667&format=full);
- SSMOUA (Simple Search Metadata in Open Ukraine Archives, <http://oai.org.ua/>).

Співробітниками НТБ ДНУЗТ, які підтримують креативну практику зарубіжних бібліотек у напрямку реалізації нової електронної науково-видавничої моделі – «Бібліотека як видавець наукових е-журналів» [11; 12; 16; 20; 25], були опановані можливості системи Open Journal Systems (OJS). Це дозволило:

- по-перше, стати співвидавцями двох наукових періодичних видань – «Антропологічні виміри філософських досліджень» (<http://ampr.diit.edu.ua/>) і «Наука та прогрес транспорту» (<http://stp.diit.edu.ua/>), надаючи технічну платформу, координуючи рух журнальних статей, долучаючи до даного виробництва послуги бібліографів, перекладачів, фахівців із авторського права, упорядників цифрових архівів видань тощо;

- по-друге, створити в університеті систему сайтів наукової періодики ДНУЗТ – «E-Journals of DNURT» (<http://ejournals.diit.edu.ua/>, на 01.01.2014 р. – 6 видань, в перспективі – 8) та координувати її діяльність.

Таким чином, активна підтримка бібліотекою ДНУЗТ ініціатив Open Access забезпечує необмежений доступ дослідників усього світу до наукових публікацій вчених університету та його періодичних видань, тим самим збільшуючи їх видимість і науковий вплив.

Логічним продовженням реалізації нових цифрових ініціатив, які укріплюють роль бібліотек у формуванні нової інформаційно-технологічної інфраструктури науки, став комплекс заходів НТБ із просування наукових публікацій учених ДНУЗТ та його періодичних видань до світових е-каталогів, повнотекстових, реферативних і наукометричних БД, пошукових та довідкових систем світу. Так, два фахових періодичних видання – «Антропологічні виміри філософських досліджень» і «Наука та прогрес транспорту» – зареєстровані (на 01.01.2014 р.) у міжнародних реєстраційних системах і каталогах (Ulrichsweb™ Global Serials Directory, OCLC-WorldCat та ін.),

наукометричних системах різного рівня (DOAJ, Google Scholar, Polish Scholarly Bibliography, eLIBRARY.ru, CiteFactor, DRJI, Index Copernicus), пошукових службах та метасховищах наукової інформації (DRIVER, BASE, ResearchBib та ін.).

Для підвищення рівня цитованості учених ДНУЗТ та впливовості його періодичних видань співробітниками НТБ було забезпечено розміщення наукових праць в бібліотечних колекціях впливових університетів і національних бібліотеках різних країн.

Так, на 01.01.2014 р. ДНУЗТ своїми виданнями представлений в електронних бібліотечних колекціях: University of Cambridge (Велика Британія), UNIVERSIA (Іспанія), The Grove Online Library (Велика Британія), California Staty University (США), Monash University (Австралія), Erasmus Universiteit Rotterdam (Німеччина), University Georgia (США), Charles University in Prague (Чехія), Education for Scotland (Шотландія), State Library of New South Wales (Австралія), University of Sainte-Anne (Канада), Syracuse University (США), Search Texas A & M University-San Antonio Library (США), Simpson University (США), Leiden University (Німеччина), University of Groningen (Нідерланди), University of Hong Kong (Китай), National library of Australian (Австралія) та ін.

У комунікаційних практиках бібліотек ВНЗ, які є основними формальними каналами документованої наукової комунікації та гарантми прискорення процесів просторової дифузії й збереження документованого знання, активізуються новітні засоби презентації інформації та знань, збільшується інтенсивність інформаційного обміну. З метою максимально повного інформаційного забезпечення науково-дослідної діяльності бібліотека ДНУЗТ розширює доступи як до власних колекцій електронних видань, так і до світових документальних наукових ресурсів – ліцензованих комерційних БД, вільнодоступних інтернет-ресурсів, БД науково-технічної інформації у тестовому доступі. Так, на сьогодні вчені університету мають можливість користуватися продуктами комерційних інформаційних систем та БД: «Elsevier» (наукометричною БД «Scopus» і повнотекстовою «ScienceDirect», нідерл.), «Ліга – Закон» (укр.), «Будстандарт» (укр.), БД «Офіційний вісник України» (укр.), БД «Машиностроение. Локомотивостроение и вагоностроение» (рос.), БД «Транспорт. Автоматика, телемеханика и связь на железных дорогах» (рос.), БД «Транспорт. Управление перевозочным процессом на железных дорогах» (рос.),

БД «Энергетика. Генераторы прямого преобразования тепловой и химической энергии в электрическую» (рос.) та ін.

Врахування НТБ ДНУЗТ безперервних змін методик наукових досліджень у всьому світі, за можливістю швидко реагування на нові інформаційні потреби користувачів-науковців, розширення системи доступів до цифрових ресурсів та орієнтації в них, актуалізували необхідність проведення науково-практичних семінарів для вчених і редакцій університетських періодичних видань. Їх тематика передбачає роз'яснення ряду аспектів щодо підвищення індексів цитованості науковців і впливовості періодичних видань університету, орієнтації в світових БД науково-технічної інформації, можливостей самоархівування наукових документів в інституціональних або тематичних репозитаріях та ін.

Необхідність визначення рівня веб-представництва університетської науки в інтегрованому світовому науково-інформаційному просторі стимулювала в 2011 р. створення в НТБ ДНУЗТ нового напрямку діяльності – інформаційної аналітики. Фахівці бібліотеки, які займаються інформаційно-аналітичною роботою, у тому числі:

- здійснюють моніторинг світового наукового інформаційного потоку на предмет «видимості» науковців та періодики університету;
- проводять дослідження щодо рівня цитування вчених та індексів впливовості періодичних видань у наукометричних БД (Scopus, eLIBRARY.ru, DOAJ, Google Scholar, Index Copernicus та ін.);
- сприяють коректному відображенню профілів авторів і ДНУЗТ в цілому в міжнародній універсальній наукометричній БД «Scopus» та базах даних іншого рівня;
- визначають найбільш «рейтингові» журнали (за показниками міжнародних наукометричних БД «Web of Science» та «Scopus»), у яких бажано публікуватись науковцям університету, та презентують рекомендаційні тематично-структуровані списки журналів на сайті науково-технічної бібліотеки (<http://library.diit.edu.ua/>);
- формують власно створену інтерактивну БД «Публікаційний профіль університетської науки» із максимально повним відображенням інформації щодо публікаційної активності авторів-науковців ДНУЗТ (бібліографічний опис монографій, дисертацій, авторефератів дисертацій, статей із наукових журналів, докладів на конференціях тощо) та їх наукової метрики;

– складають прогностичні та рекомендаційні довідки щодо підвищення репрезентативності публікацій вчених університету в міжнародних наукометричних БД, наближення рівня власних періодичних видань ВНЗ до світових стандартів та ін.

На нашу думку, розгляд реалізованих проєктів у напрямку відповідальності університетських бібліотек за поширення результатів наукових досліджень вчених у просторі віртуальних наукових комунікацій на прикладі діяльності НТБ ДНУЗТ, був би неповним без висвітлення ще одного надзвичайно важливого питання. Це питання – поява бібліотекаря нової формації [5].

Розвиток нової сфери інформаційної взаємодії змінив роль бібліотекаря в науковій комунікації закладу вищої освіти. Вчені-бібліотекознавці відмічають [23], що зазвичай бібліотекарі більш обізнані в питаннях розвитку е-науки та науки 2.0, ніж професорсько-викладацький склад та адміністрація університету. Саме тому працівники бібліотек намагаються зайняти провідну позицію з впровадження ідеалів сучасної наукової комунікації в практику. А це передбачає, що сучасний бібліотекар повинен стати «рольовою моделлю» для спільноти закладу вищої освіти в реалізації цифрових ініціатив наукової комунікації, на власній практиці використовуючи те, що пропагує. Серед його стратегій як «рольової моделі» виокремимо декілька.

1. Публікація співробітниками університетських бібліотек України власних статей у наукових періодичних виданнях відкритого доступу. Наприклад, на 01.01.2014 р. Директорія журналів відкритого доступу (DOAJ) пропонує безкоштовний електронний доступ до статей із 162 професійних журналів, об'єднаних рубрикою «Бібліотечні та інформаційні науки» («Library and Information Science»). Це видання наступних країн: Болгарія (1), Велика Британія (6), Індія (9), Іспанія (13), Італія (2), Канада (5), Литва (2), Нідерланди (4), Німеччина (6), Польща (3), Румунія (2), США (48), Франція (3) тощо. Бібліотечна періодика з України, Білорусі, Росії в DOAJ на відсутня.

Науковці з усіх країн світу мають доступ до 14712 статей, розміщених на DOAJ за темою «Library and Information Science» та створених авторами з: Великої Британії (326), Індії (212), Іспанії (1622), Італії (162), Канади (1077), Литви (93), Нідерландів (565), Німеччини (563), Румунії (620), Туреччини (2360) та ін. Статей, автори яких

мають афіліацію України, Білорусі, Росії, в DOAJ на 01.01.2014 р. не знайдено.

2. **Самоархівування** наукових статей, доповідей, монографій, дисертацій, авторефератів та інших документів в інституціональних або тематичних репозитаріях. Наприклад, у цифровому міжнародному архіві з бібліотекознавства та інформатики «E-LIS Repository» (Repository for Library and Information Science) за запитом «countries» – Україна (<http://eprints.rolis.org/view/countries/UA-.html>) отримано наступні результати (на 01.01.2014 р.):

- загальна кількість документів – 46;
- найбільш численні одноосібні авторські колекції документів мають наступні вчені: С. Назаровець (14), Т. Колесникова (10), Т. Булах (6), А. Соляник (6), Т. Ярошенко (2). Ще 2 документа належать співавторам – В. Шейко, М. Канистратенко, Н. Кушнарченко тощо.

Е-колекції з бібліотечно-інформаційної справи деяких інших країн в «E-LIS Repository» представлено наступним чином (у документах): Австралія (102), Білорусь (3), Болгарія (15), Канада (428), Молдова (1), Німеччина (578), Польща (437), Росія (9), Словаччина (2), Турція (436), Угорщина (22), Франція (119), Чехія (120) тощо.

У той же час потрібно відмітити, що в Україні існує 65 інституційних репозитаріїв (дані ROAR на 01.01.2014 р.), діяльність переважної більшості яких підтримується університетськими бібліотекарями.

3. **Розміщення** публікацій у власних веб-сайтах, блогах, соціальних мережах. Цікаві результати приносить доповнення правил функціонування інфраструктури е-науки правилами функціонування науки 2.0 (на основі інструментарію Web 2.0), що створює нове комунікаційне середовище [18]. Е-наука, забезпечуючи розповсюдження результатів досліджень формальними каналами комунікацій (наукові журнали, матеріали конференцій, монографії та інші видання в електронному вигляді), надає користувачам можливість пасивного перегляду контенту. У той же час наука 2.0, використовуючи неформальні канали комунікації, на відміну від е-науки, дозволяє вести науковцям (авторам і читачам) вільну дискусію в режимі відкритого доступу щодо будь-якого аспекту дослідження, забезпечуючи швидкий зворотний зв'язок, прискорюючи виправлення можливих помилок і реалізацію експериментів та формуючи віртуальні спільноти вчених.

Наприклад, достатньо активною є діяльність українських університетських науковців-бібліотекарів, які опікуються блогами «Пан Бібліотекар» (<http://panbibliotekar.blogspot.com/>), «Могилянська бібліотекарка» (<http://kmalibrary.blogspot.com/>), «Ex Libris Mrs. Librarian» (<http://drpsklibr.blogspot.com/>) та ін.

4. Дотримання публікаційної етики (етики наукових публікацій), основні аспекти якої охоплюють відношення авторів, редакторів та читачів у процесах: підготовки наукової статті автором, взаємодії автора й редактора при поданні рукопису, дотриманні видавцем прав усіх авторів, взаємовідносин видавців і читачів, вирішенні конфліктних ситуацій при виявленні плагіату, помилок у результатах досліджень, а також інші питання, пов'язані з опублікуванням та розповсюдженням наукових статей.

Із точки зору автора, саме реалізація стратегій бібліотекаря як «рольової моделі» в процесах впровадження цифрових ініціатив наукової комунікації в практику є яскравим прикладом інтелектуалізації бібліотечної діяльності [3; 5].

У той же час, для українських бібліотекознавців надзвичайно важливим є публікація власних статей у **впливових іноземних журналах**. Але сьогодні, на жаль, переважна більшість вітчизняних вчених не володіє інформацією – які журнали із бібліотечно-інформаційної справи мають найбільшу індексацію в наукометричних БД «Web of Science» й «SciVerge Scopus».

У ході виконання дослідження встановлено наступне. За запитом «library» у БД Scopus знайдено 51 науковий журнал, із яких 11 – вже є неактивними. Української наукової періодици у цій БД автором не знайдено. Наведемо деякі з видань (у порядку ранжування їх індексів SJR):

- Library and Information Science Research (1,754);
- Journal of the Medical Library Association : JMLA (1,320);
- Journal of Library Administration (1,204);
- Library Hi Tech (0,996);
- Library Quarterly (0,961);
- Library Collections, Acquisition and Technical Services (0,917);
- New Library World (0,845);
- Library Resources and Technical Services (0,730);
- Journal of Interlibrary Loan, Document Delivery and Electronic Reserve (0,718);

- Library Management (0,646);
- Malaysian Journal of Library and Information Science (0,439);
- Library Trends (0,430);
- Journal of Library and Information Services in Distance Learning (0,343).

У міжнародній наукометричній БД «Scopus», за запитом «університетські бібліотеки» (обмеження – «Суспільні науки») знайдено 554 документи. Афіліція авторів публікацій наступна: США – 148, Нігерія – 54, Велика Британія – 46, Іспанія – 34, Індія – 32, Пакістан – 23, Китай – 22, Австралія – 17, Австрія – 14, Фінляндія – 14, Канада – 12, Естонія – 8, Італія – 6, Турція – 5, Німеччина – 4, Румунія – 2, Болгарія – 1, Польща – 1, Словенія – 1 тощо.

За запитом «університетські бібліотеки» (обмеження – «Мистецтво та Гуманітарні науки») знайдено 36 документів із наступною афіліцією: Велика Британія та США – по 5, Канада – 4, Німеччина та Румунія – по 2, Болгарія, Естонія, Іспанія, Фінляндія та деякі інші країни – по 1.

Жодного документа за запитом «університетські бібліотеки» (у різних обмеженнях), який би належав українським науковцям та був проіндексований у БД «Scopus», автором не знайдено. У той же час, знайдено 1 документ (Башун О., Україна) за запитом «бібліотечна справа».

Таким чином, отримані дані дозволяють стверджувати про недостатній рівень представництва бібліотечно-інформаційної науки України в міжнародному науковому інфопросторі (світовому тематичному репозитарії «E-LIS Repository», міжнародній наукометричній БД «Scopus», Директорії журналів відкритого доступу – DOAJ, соціальних мережах).

Аналіз інформаційного потоку із розвитку світової і вітчизняної бібліотечної науки й практики, безпосередня участь автора у реалізації кількох проектів із інтеграції наукових публікацій до міжнародного інфопростору дозволяють виокремити ряд поточних і перспективних векторів діяльності університетських бібліотек України в напрямку підвищення значимості та збільшення представництва української науки в глобальному просторі наукових комунікацій.

Перелікуємо ці вектори.

I. Покращення університетськими бібліотеками якості інформаційної підтримки наукових досліджень за рахунок:

а) розширення номенклатури вітчизняних та іноземних науково-інформаційних документальних ресурсів (включаючи доступи до ліцензованих повнотекстових та наукометричних БД);

б) створення навігаційної системи орієнтації в галузевих та універсальних повнотекстових, реферативних і наукометричних БД (через сайт бібліотеки як «єдине вікно»);

в) запровадження нових спеціалізацій бібліотечно-інформаційної діяльності; наприклад, бібліографа-аналітика, бібліографа-експерта міжнародних інформаційно-пошукових систем, «вмонтованого» бібліотекаря (embedded librarian) – фахівця бібліотеки, який включається у склад науково-дослідницької групи та займається упорядкуванням, структуруванням, обробкою, аналізом і реорганізацією первинної (неопублікованої) інформації;

д) проведення практичних занять для учених, що пов'язано з новими вимогами до публікаційної діяльності, орієнтацією у різноманітних БД наукової інформації, самоархівуванням документів у репозитаріях (інституційних або тематичних) тощо.

II. Подальша підтримка бібліотеками цифрових ініціатив, у т. ч. із метою поширення результатів наукових досліджень учених університетів у просторі цифрових комунікацій шляхом:

а) організації та супроводження університетських репозитаріїв (цифрових архівів наукової творчості);

б) реалізації моделі «бібліотека як видавець/співвидавець наукових е-журналів» (в Україні – на платформі OJS);

в) координації діяльності системи сайтів наукових періодичних видань кожного університету та їх інтеграції до національної системи (новий загальнодержавний портал «Наукова періодика України» на платформі OJS, що підтримується УРАНом – Асоціацією користувачів науково-освітньої телекомунікаційної мережі університетів України);

г) реєстрації наукової періодики університету в міжнародних каталогах (наприклад, Ulrichsweb™ Global Serials Directory, OCLC-WorldCat), наукометричних системах різного рівня (національних, тематичних, універсальних), пошукових службах та метасховищах наукової інформації

д) розширення презентаційної діяльності щодо популяризації документальних наукових ресурсів університету (віртуальні виставки,

записи у Вікіпедії, анонси та стрічки новин, реклама в соціальних мережах тощо).

III. Інтенсивний розвиток інформаційно-аналітичної та бібліо-і наукометричної діяльності університетських бібліотек, пов'язаний із:

а) моніторингом світового наукового інформаційного потоку, аналізом рівня цитування вчених та індексів впливовості періодичних наукових видань закладу,

б) формуванням публікаційного профілю університету в мережі науки, що передбачає:

– максимально повне збирання та упорядкування у власно створеній внутрішній БД «Публікаційний профіль університетської науки» інформації щодо публікаційної активності своїх авторів (бібліографічний опис монографій, дисертацій, авторефератів дисертацій, статей із наукових журналів, докладів на конференціях тощо) та їх наукової метрики;

– інтеграцію БД «Публікаційний профіль університетської науки» із інституційним репозитарієм;

– реалізацію заходів із коректного відображення профілів авторів, наукових груп та університетів у цілому в зовнішніх наукометричних (або реферативних) БД різного рівня (національних, тематичних, універсальних);

в) прогностичною та рекомендаційною діяльністю щодо підвищення репрезентативності публікацій вчених університету у міжнародних наукометричних БД, наближення рівня власних університетських періодичних видань до світових стандартів та ін.

За думкою автора, реалізація даних напрямків потребує запровадження на державному рівні комплексу заходів. Це, наприклад:

– розробка методик та організація впровадження системи підготовки й опублікування наукових статей у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних БД;

– вирішення питань щодо внесення змін у структуру та штати університетських бібліотек із урахуванням необхідності виконання ними нових напрямків діяльності, пов'язаних із управлінням даними первинної (неопублікованої) та вторинної (опублікованої) наукової інформації, інформаційною аналітикою, наукометричними дослідженнями тощо.

Результати дослідження доводять, що найбільш підготованими інформаційними фахівцями в університетах, здатними займатися інформаційно-аналітичною діяльністю, моніторингом рівня та коректної репрезентації публікацій інституції в реферативних БД, якісним проведенням бібліо- та наукометричних досліджень під керівництвом вченого з науковим ступенем, є працівники бібліотек. Саме вони, маючи багатовіковий досвід роботи з інформацією взагалі та з бібліографічними БД (або їх аналогами) зокрема, у змозі забезпечити створення й ведення внутрішньої БД публікацій вчених інституції, а також редагування профілів авторів, наукових груп та університету в наукометричних БД різного рівня.

У той же час для керівництва бібліотек (як українських, так і зарубіжних університетів) поки що невирішеним залишається важливе питання. Це – конфлікт, із одного боку, між генерацією бібліотекарями нових ідей та ефективністю їх впровадження, а з другого, – небажанням ризикувати й нести відповідальність у процесі введення інновацій [22].

Логічним продовженням реалізації нових цифрових ініціатив, які укріплюють роль бібліотек у формуванні нової інформаційно-технологічної інфраструктури науки, повинен бути постійний моніторинг якості сервісних послуг. Він полягає в максимально чіткому визначення очікувань користувачів та їх якісного виконання бібліотекою як вклад в інституційну ефективність (у процеси викладання й навчання, наукові дослідження, соціальні, професійні й суспільні процеси університету). Але на сьогодні в університетах України проведення моніторингу із даного напрямку відбувається, на жаль, епізодично та, як правило, в ході проведення загальних досліджень щодо якості бібліотечних послуг [8].

Результати проведеного дослідження підтверджують появу нової бібліотечної філософії, яка осмислює:

- 1) переваги відкритого доступу до інформації;
- 2) бажання та готовність поширення бібліотечної діяльності на масиви первинної (неопублікованої) дослідницької інформації;
- 3) велику зацікавленість, творчий підхід та безпосередню участь університетських бібліотекарів у експериментальних проектах щодо впровадження цифрових форм наукової комунікації;
- 4) інтелектуалізацію бібліотечної професії.

Висновки. Надзвичайно важливим завданням провідних університетів України є забезпечення вже у найближчій перспективі їх входження до основних міжнародних рейтингів найкращих університетів світу. Особлива роль у цих процесах належить університетським бібліотекам, які взяли на себе відповідальність за поширення результатів наукових досліджень вчених інституції в глобальному просторі електронних комунікацій.

Аналіз світового досвіду розповсюдження наукової документальної інформації в просторі електронних комунікацій, діяльності в цих напрямках університетських бібліотек, а також отримані дані щодо рівня присутності бібліотечно-інформаційної науки України в міжнародному інфосередовищі дозволяють зробити наступні висновки:

1. Університетські бібліотеки України займають провідну роль в підвищенні представництва української науки в глобальному науковому інфопросторі. У той же час рівень «видимості» й значущості української бібліотечно-інформаційної науки в просторі цифрових наукових комунікацій є недостатнім.

2. Поточними та перспективними векторами діяльності бібліотек університетів України в напрямку збільшення представництва української науки в міжнародному науково-інформаційному просторі, слід вважати:

а) покращення бібліотеками якості інформаційної підтримки наукових досліджень;

б) подальша підтримка бібліотеками цифрових ініціатив, у т. ч. із метою поширення результатів наукових досліджень вчених університетів у просторі цифрових комунікацій;

в) інтенсивний розвиток інформаційно-аналітичної та бібліометричної діяльності бібліотек.

3. Реалізація бібліотеками даних векторів діяльності дозволить запобігти «розсіюванню» документальних науково-інформаційних ресурсів кожного університету, їх консолідуванню на рівнях внутрішнього та зовнішнього (національного, міжнародного) інформаційних комунікаційних просторів, підвищить значимість українських наукових видань та авторитет української науки в цілому, сприятиме позитивній динаміці окремого університету в системах рейтингового оцінювання (національних та міжнародних).

4. В той же час, впровадження в практику бібліотечної діяльності цифрових ініціатив наукової комунікації дозволить: по-перше,

укріпити роль університетських бібліотек у формуванні нової інформаційно-технологічної інфраструктури науки; по-друге, стати їх «точками зростання».

5. Активне запровадження бібліотеками університетів України нових цифрових ініціатив наукової комунікації є свідомим їх здатності здійснення еволюційного переходу від діяльності з формування, збереження, опису, структурування документальної інформації й доступу до неї на рівень усвідомлення себе як соціального інституту, відповідального за відбір й обґрунтований аналіз потоків знань навколо користувача-вченого.

Список використаних джерел

1. Журавльова, І. Бібліотеки вишів Харківського зонального методичного об'єднання: нова якість роботи / Ірина Журавльова // Бібл. вісник. – 2013. – № 3. – С. 3–8.
2. Кислюк, Л. В. Удосконалення технологій бібліотечного та довідково-бібліографічного обслуговування бібліотек вищих навчальних закладів у перехідний період / Л. В. Кислюк // Вісн. Кн. палати. – 2011. – № 3. – С. 38–41.
3. Колесникова, Т. А. Интеграция украинской отраслевой научной периодики в мировое научно-информационное пространство: проблемы и решения / Т. А. Колесникова // Наука та прогрес транспорту. Вісн. Дніпропетр. нац. ун-ту залізн. трансп. – 2013. – № 6. – С. 7–22. – Режим доступу: <http://eadnurt.diit.edu.ua:82/jspui/handle/123456789/2066>.
4. Колесникова, Т. А. Коммуникационные модели деятельности библиотек высшей школы / Т. А. Колесникова // Библиотекосведение. – 2014. – № 1. – С. 114–122.
5. Колесникова, Т. О. Впровадження інноваційної моделі бібліотеки університету як чинник глибокої інтелектуалізації бібліотечної професії / Т. О. Колесникова // Вісн. Кн. палати. – 2012. – № 11. – С. 21–22; 2013. – № 1. – С. 19–23. – Режим доступу: <http://eadnurt.diit.edu.ua:82/jspui/handle/123456789/1714>.
6. Костенко, Л. Й. Видимість наукової періодики України в мережі Інтернет / Л. Й. Костенко // Наука України у світовому інформаційному просторі. – Вип. 8 (2013). – С. 27–36.
7. Назаровець, С. Алтметрікс: новий підхід до оцінки якості наукових досліджень [Електронний ресурс] / Сергій Назаровець – Режим доступу: http://eprints.rclis.org/18908/1/nazarovets_kyiv2012.pdf.
8. Петренко, О. А. Користувач та бібліотека / О. А. Петренко, Т. В. Болвановська // Библиотека высшей школы на новом этапе развития социальных коммуникаций : матер. междунар. науч.-практ. конф., Днепропетровск,

- 24–25 окт. 2013 г. – Днепропетровск : ДНУЖТ, 2013. – С. 158–168. – Режим доступу: http://eadnurt.diit.edu.ua:82/jspui/bitstream/123456789/1796/1/039_Petrenko.pdf.
9. Подрезова, М. О. Библиографічна культура періодичного видання як напрямок інформаційно-аналітичної діяльності бібліотеки / М. О. Подрезова // Вісн. ОНУ. Сер.: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. – 2013. – Т. 18, вип. 1(9). – С. 105–114.
 10. Ржевцева, Н. Л. Библиометричні методи для проведення наукових досліджень / Н. Л. Ржевцева // Библиотека высшей школы на новом этапе развития социальных коммуникаций : матер. междунар. науч.-практ. конф., Днепропетровск, 24–25 окт. 2013 г. – Днепропетровск : ДНУЖТ, 2013. – С. 186–192. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eadnurt.diit.edu.ua:82/jspui/bitstream/123456789/1801/1/044_Rzhevtseva.pdf.
 11. Соловяненко, Д. Академічні бібліотеки в новому соціотехнічному вимірі: Ч. 1. Академічна бібліотека як видавець / Денис Соловяненко // Бібл. вісник. – 2010. – № 4. – С. 3–14.
 12. Devlin, F. Evolving Models of Reference Staffing at the University of Kansas Libraries // F. Devlin, J. Stratton. Research Library Issues: A Report from ARL, CNI, and SPARC. – 2013. – No. 282. – P. 21–26.
 13. Guo, J. The innovative university library: strategic choice, construction practices and development ideas / Jing Guo, Jin Chen // Library Management, 2009. – Vol. 30 Iss: 4/5. – P. 295–308.
 14. Klugowska, A. Model bibliotekarza dziedzinowego z zakresu sztuk plastycznych w kontekście przemian informacyjno-komunikacyjnych w bibliotece uniwersyteckiej w Toruniu / Anna Klugowska // Biblioteki i ich klienci: między płatnym a bezpłatnym komunikowaniem się... – 2009. – Nr 6. – S. 165–174. – Режим доступу: http://www-old.inib.uj.edu.pl/wyd_iinb/-s3_z6/klugowska.pdf.
 15. Lewis, D. W. A Model for Academic Libraries 2005 to 2025 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://scholarworks.iupui.edu/handle/1805/665>.
 16. Library Publishing Services: Strategies for Success: Final Research Report (March 2012) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://docs.lib.purdue.edu/purduepress_ebooks/24/.
 17. Más-Bleda, A. Can a personal website be useful as an information source to assess individual scientists? The case of European highly cited researchers / Amalia Más-Bleda, Isidro F. Aguillo // Scientometrics. – July 2013. – Vol. 96, Iss. 1. – P. 51–67.
 18. Nahotko, M. Global Digital Library as part of e-Research infrastructure and Science 2.0 [Електронний ресурс] / Marek Nahotko. – Режим доступу: <http://eprints.rclis.org/20343/2/GDL.pdf>.
 19. Pulikowski, A. Widoczność publikacji naukowych w Internecie [Електронний ресурс] / Arkadiusz Pulikowski // Zarządzanie informacją w nauce; IV Ogólnopolska Konferencja Naukowa, 28-29 listopada 2012, Katowice. – Режим доступу: <http://www.ptin.org.pl/konferencje/Z2012/repozytorium/Pulikowski.pdf>.

20. Pyati, A. A Critical Theory of Open Access: Libraries and Electronic Publishing [Електронний ресурс] / A.K. Pyati // First Monday. – 2007. – Vol. 12. – № 10. – Режим доступу: <http://firstmonday.org/article/view/1970/1845>.
21. Robinson-Garcia, N. Librarians “Embedded” in Research / N. Robinson-Garcia, D. Torres-Salinas // CiLiP Update Gazette. – 2011. – P. 44–46.
22. Ronald, C. Jant. Innovation in academic libraries: An analysis of university librarians’ perspectives / C. Jant Ronald // Library & Information Science Research. – 2012. – № 34. – P. 3–12.
23. Turtle, E. C. Scholarly Communication: Science Librarians as Advocates for Change [Електронний ресурс] / E. C. Turtle, M. R. Courtois. – Режим доступу: <http://www.istl.org/07-summer/article2.html>.
24. Wittenberg, K. The Role of the Library in 21st-Century Scholarly Publishing / K. Wittenberg // No Brief Candle: Reconceiving Research Libraries for the 21st Century: Papers from a Meeting Convened by CLIR (Washington, D. C., 27 February 2008). – 2008. – P. 35–41.
25. 2012 top ten trends in academic libraries: A review of the trends and issues affecting academic libraries in higher education. June 2012 // College & Research Libraries News. – 73. no. 6. – P. 311–320.

Дослідження виконано в рамках науково-дослідної роботи «Університетська бібліотека та трансформація системи наукових комунікацій» (реєстр в УкрНТЕІ № 01144002412)

2.3. Інформаційне забезпечення науки у ВНЗ в сучасному освітянському просторі України

Світова наукова спільнота, в межах досліджень якої перебуває весь комплекс проблем, пов’язаних із теорією й практикою розбудови інформаційного суспільства, прогнозує, що в найближчому майбутньому на передових позиціях світового розвитку перебуватимуть інформаційно розвинені та інтелектуально могутні країни. Інтелектуалізація інформаційного суспільства за таким прогнозом дасть змогу зупинити відтік інтелектуально розвиненої частини суспільства, забезпечити прагнення молоді до нових здобутків світового науково-технічного та гуманітарного розвитку, об’єднати суспільство довкола спільної мети щодо максимального використання творчих можливостей українського народу.

В процесі формування теорії інформаційного суспільства в західній науці періоду 1970–1980-х рр. освіта була визнана багатьма дослідниками як найбільш інформаційно-ємна сфера суспільства. Таку інформаційну насиченість забезпечує освіті її напрями науково-педагогічної та науково-дослідної діяльності.

Майбутнє українського суспільства значною мірою залежить від здатності управляти інформацією та засобами її обробки, виробництва інформаційного продукту, розповсюдження й використання соціальних мереж для потреб всіх сфер життєдіяльності. До причин, які зумовлюють випереджаючу необхідність інформаційного забезпечення саме національної системи освіти, слід віднести: підвищення насиченості суспільства інформацією й динаміка зростання її споживання; ідеологічне значення інформатизації як засобу формування нової моделі міфологічного світогляду; усталеність процесу управління інформацією в різних соціальних інститутах; активне впровадження нових інформаційних технологій в політичні, економічні, гуманітарні процеси сьогодення країни; інтенсифікація на національному рівні процесів приватизації інформаційних технологій в гуманітарній сфері.

Зазначені причини актуалізують роль та значення освіти за всіма освітньо-кваліфікаційними рівнями як дієвого знаряддя соціальної еволюції країни, засобу становлення інноваційної моделі розвитку суспільства на підґрунті інтелектуалізації, забезпечення останнього кваліфікованими фахівцями. Українська освіта XXI ст. повинна стати конкурентноздатною у глобалізаційному вимірі інформаційного простору, віднайти та забезпечити перспективи вдосконалення змісту освіти та її інформаційно-технічного забезпечення. Замість традиційної ретрансляції знань в навчальному процесі повинно домінувати формування умов і засобів для успішного творчого пошуку, втілення інноваційних технологій в освітянську діяльність, забезпечення найкращого середовища для здійснення соціалізації індивіда через наукові комунікації, перетворення освіти на конструктивну наукоємнісну силу.

У процесі підготовки фахівців вищої кваліфікації за різними освітньо-кваліфікаційними рівнями здійснюється передавання нового знання на рівні формування професійних навичок та відокремлюються ті проблемні напрями, які потребують подальшого наукового дослідження. Науково-педагогічна діяльність у ВНЗ сприяє узагаль-

ненню існуючого професійного знання та формуванню в процесі його викладання світогляду відносно нових тенденцій розвитку, тобто базових чинників створення наукових концепцій.

Досліджуючи наукові джерела щодо окреслених актуальних аспектів теми, було виявлено методологічну особливість розглядання сьогодні сучасного освітянського простору науковцями. В індустріальному суспільстві перевага надавалась прагматичній, технократичній домінанті в освіті. В сучасній освітянській ситуації в межах функціонування інформаційного суспільства головний акцент зроблено на гуманітарному вимірі освіти. Різні аспекти гуманізації освітянського простору розглядаються в працях філософів, культурологів, вчених-натуралістів, психологів, педагогів, фахівців з дидактики та методики вищої освіти: В. Казначеева, М. Мойсеєва, Г. Акопова, Г. Александрова, Ш. Амонашвілі, Б. Ананьєва, В. Андреева, В. Афанасьєва, В. Зінченка, Н. Карпова, Н. Ковальова, І. Котова, А. Непомнящого, А. Половінкіна, В. Табачковського, Е. Шиянова, Н. Алексєєва, Л. Бурлакова, Д. Данільчука, С. Тихомирова та багатьох інших. Інформаційна складова в освітянській діяльності сучасних ВНЗ є предметом досліджень Г. Годованюк, М. Кісіля, В. Козлова, В. Агєєва, С. Антонової, А. Білощицького, О. Блистова, В. Кухаренка, І. Мороза, М. Цветкової. Функціональні можливості окремих підрозділів інститутів вищої освіти, зокрема бібліотек, у формуванні науково-інформаційного простору розглядаються багатьма дослідниками, про що свідчать наукові форуми України: щорічні міжнародні семінари Інституту вищої освіти АПН України, міжнародні конференції Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського та Інституту проблем реєстрації інформації НАН України, конференції та засідання Міністерства освіти і науки України. На порядку денному цих форумів обговорюються питання базових елементів єдиного науково-інформаційного простору, бібліотечно-інформаційних ресурсів, інформаційно-аналітичних структур бібліотек, формування Інтернет-середовищ в бібліотеках ВНЗ, удосконалення послуг інформаційного сервісу в межах навчального процесу у ВНЗ та багато інших питань, які є вже повсякденною нормою функціонування системи ВНЗ у Західній Європі. Завдання модернізації вищої освіти, що обговорюються науковцями України, віддзеркалюють проблеми програмних досліджень Д. Белла, М. Кастельса, Е. Гідденса, Ж. Бодріяра, А. Моля.

У межах окреслених соціальних завдань вищої освіти в інформаційному розвитку України, враховуючи реформаційний стан самої освітянської системи, необхідним є з'ясування соціальної значимості інституту вищої освіти в справі формування наукових комунікацій України в контексті теорії й практики інформаційної діяльності з урахуванням галузевої спрямованості підготовки кадрів національними ВНЗ (на прикладі підготовки фахівців для Державної митної служби України).

Історично в світовому та національному масштабах створення та функціонування ВНЗ сполучалось із процесом формування кабінетних та бібліотечних фондів, галузевий склад яких забезпечував якість педагогічного та наукового процесу. У період закладання університетської освіти в Україні наукові фонди бібліотек найчастіше передували створенню самого університету, що передбачалось навіть уставом університету [2]. Створення мережі ВНЗ в Україні в ХХ ст. забезпечило функціональне призначення бібліотек у складі закладів вищої освіти як інформаційних центрів, що обслуговували галузевий напрям підготовки кадрів та подальше удосконалення наукової бази всього педагогічного процесу.

Інформаційна ємність вищої освіти має також важливий економічний критерій розвитку сучасного суспільства України. Економічна цінність інформаційної діяльності у ВНЗ по виробництву інформаційних продуктів і послуг можливо розглядати як частину інформаційного бізнесу у валовому національному продукті. Таке визначення відносно діяльності інформаційних і бібліотечних структур ВНЗ не є протиріччям щодо теорії інформаційного суспільства [5]. Відносно економічного критерію оцінки стану національного інформаційного простору вища освіта належить до вторинного інформаційного сектору економіки. Характерною ознакою цього сектору є не виробництво інформаційного продукту та послуг по ринковій вартості, а інформаційна діяльність з асортиментом наданих послуг у структурі навчального закладу, які сприяють підвищенню ефективності праці та управління освітянським процесом. Економічна цінність інформаційної діяльності вузівських центрів оцінюється за кінцевим результатом освітянської діяльності – якості підготовки фахівців для всіх сфер життєдіяльності суспільства.

Якість підготовки фахівця в університетах, академіях, галузевих ВНЗ в Україні формується через засвоєння фундаментальних

наукових дисциплін і професійно орієнтованих дисциплін. Обидва цикли наукових дисциплін є наукоємними, для засвоєння яких потребується великий обсяг як документованої інформації, так і сучасних інформаційних ресурсів через локальні та світові інформаційні мережі. Якісний рівень засвоєного знання фахівцем дає можливість реалізувати себе безпосередньо у професійному виконанні функціональних обов'язків та управлінській діяльності, як найбільш теоретично вимогливій. У даному випадку теоретична «підкованість» кожного випускника ВНЗ забезпечує еволюцію його професійної сфери до вимог нового суспільства – «постіндустріального». Так вважає представник теорії постіндустріалізму в західній науці Д. Белл [1].

Фактором успішного розвитку нового суспільства, що базується на інформації, стає теоретичне знання. Д. Белл сформулював п'ять вихідних положень і компонентів нового типу суспільства: головний принцип – провідна роль теоретичних знань як джерела нововведень і визначення політики в суспільстві; сфера економіки – перехід від виробництва товарів до виробництва послуг; сфера зайнятості – переважання професійних фахівців і техніків; майбутні напрями – контроль над технологією та технологічними оцінками діяльності; процес прийняття рішень – створення нової інтелектуальної технології.

Інформаційне суспільство, за Д. Беллом, порівняно з попереднім індустріальним, змінюється в бік інтелектуалізації; домінування знань, переорієнтації головних цінностей і потреб відповідно до підвищення динаміки функціонування суспільного організму та вимог до професійної кваліфікації. Інтелектуальна інформація керує поведінкою виробників і споживачів, що підкреслює її корисність в базовій сфері суспільства – економіці. Тому сутність інформації в інформаційному суспільстві, згідно теорії Д. Белла, суто економічна, що обумовлює ціннісні орієнтації інформаційних продуктів і послуг в суспільстві споживання. Економічний прагматизм теорії Д. Белла, як домінанта у світоглядному розумінні нового простору, був обґрунтований практикою стратегічного розвитку економіки США, закладеного ще в роки «великої економічної депресії» і пов'язаного з розробкою й впровадженням інтелектуальних технологій та засобів комунікацій. Нові технології спровокували сучасну особливість еволюції наукового знання у світовому просторі, а саме: поглиблення спеціалізації в науці, через яку постає проблема збережен-

ня єдності й цілісності наукового знання. Знання, як засвідчують сучасні філософи, набуває прагматичного, прикладного, інструментального характеру, що відображається й на системі освіти. Від пізнавальних функцій знання «дрейфує, в напрямі системи тренажу, навчання конкретним навичкам та виконавським процедурам» [10, с. 12].

Вища освіта в світовому контексті та, безпосередньо, в окремих державних формуваннях, як лабораторія для створення нового знання та передачі цього знання майбутнім фахівцям, під впливом зростання кількості винаходів у галузі інформатики, отримала «нову якість». Природний ентузіазм із приводу «інформаційно-технологічного прогресу» призвів до невиправданої гіперболізації цієї нової якості. Результатом цього технократичного оптимізму став розповсюджений, особливо в розвинених країнах, антропоцентризм, пролонгуючи який людство може спровокувати відступ від єдиної системи планетарної еволюції, що в свою чергу призведе до його виродження – відторгнення та загибелі [9]. Такий песимістичний погляд філософії на можливі наслідки технотизації освітянського простору має право на існування як наукова гіпотеза, котру слід або спростовувати, або підтверджувати.

Нова інформаційна ера базується також на інтелектуальних технологіях, що дає можливість говорити про новий тип суспільної організації в державі, робить значимою ідею глобалізації і ставить перед кожною державою низку проблем, до яких слід віднести необхідність формування нової парадигми освіти, як соціального інституту в цілому, та зокрема вищої освіти, як сфери формування нової інтелектуальної еліти, спроможної вирішувати проблеми управління інформаційними процесами [8].

Українська освіта ХХІ ст. повинна стати конкурентоздатною у глобалізованому вимірі інформаційного простору, віднайти та забезпечити перспективи вдосконалення змісту освіти та його інформаційно-технічного та інформаційно-методичного забезпечення. Замість традиційної ретрансляції в аудиторії повинно домінувати в навчальному процесі формування умов і засобів для успішного творчого пошуку, втілення інноваційних технологій освітянської діяльності, забезпечення умов для самостійного творчо-пізнавального процесу та перетворення вищої освіти на конструктивну наукову

складову в системі безперервного інтелектуального та професійного удосконалення особистості.

Конструктивність освіти для українського суспільства полягає в її довершеній науковій насиченості, яка забезпечує формування нового соціального інтелекту. Ця особливість національної вищої школи формувалась протягом ХХ ст., вбираючи найкращі традиції Києво-Могилянської академії, Харківського колегіуму, імператорських університетів Малоросії. Через сукупність фахівців із різних напрямків підготовки, національний інтелект, усвідомлюючи специфіку сучасного знання, здатний продукувати нове знання та здійснювати обмін інформацією про нього у всесвітньому масштабі.

Окреслені завдання вищої освіти, як найважливішої складової освітянського простору України, дають можливість кожному ВНЗ розробити стратегію науково-педагогічної та науково-дослідної діяльності, оновлену завданнями входження національної освіти в європейський освітянський простір і конкурентоздатність на світовому ринку освітянських послуг.

Підвищення якості наукових і науково-методичних розробок у ВНЗ на користь ефективності навчального процесу залежить переважно від двох факторів: наукової кваліфікації професорсько-викладацького складу та наявності «лабораторних» умов для постійного удосконалення особистісного знання. Враховуючи існуючі мовні, просторові, галузеві бар'єри на шляху отримання всього обсягу нового знання про предмет навчання, актуальним стає включення в процес формування якісного знання з фахів у ВНЗ посередників між особистістю студента та обсягом наукової інформації. Значущість посередницьких структур у ВНЗ підвищується необхідністю адаптації нового знання безпосередньо до завдань навчального процесу, в якому знання подається на рівні апробованого та формуючого професійні навички.

Посередницькі функції наукових бібліотек в сфері освіти в розгалуженому інформаційному просторі в західній науці й практиці були визнані ще на початку 1970-х років. Саме в ці роки організаційно стали формуватись у США університетські інформаційні системи окремих штатів на базі наукових бібліотек, які забезпечували доступ усіх освітніх установ до своїх інформаційно-документальних ресурсів. Об'єднання можливостей щодо інформаційного забезпечення навчального процесу шляхом підключення до локальних ме-

реж через ПК, дозволило активізувати самостійну роботу студентів та ввести інноваційний метод отримання вищої освіти – дистанційне навчання.

Для освітянського простору України характерним залишається існування при кожному ВНЗ окремого інформаційного посередника – наукової бібліотеки або її трансформації в навчальний інформаційно-ресурсний центр. Досвід функціонування наукових бібліотек у системі вищої освіти з урахуванням вимог сучасності досконало викладено в навчально-методичному посібнику «Основы организации работы библиотеки вуза» [3]. Однак, маючи такі розгорнуті рекомендації щодо організації роботи наукової бібліотеки ВНЗ, її нормативно-правові засади, доречно з'ясувати для кожного закладу окремо рівень інформаційної насиченості наукової та науково-методичної діяльності, що забезпечує якісні показники навчального процесу. Первинним кроком у формуванні стратегії інформаційного забезпечення головних напрямів діяльності ВНЗ є створення моделі стратегічного плану наукових досліджень локального, регіонального, національного рівнів, враховуючи етапність створення нового знання в межах галузевого спрямування ВНЗ. Процес моделювання наукових досліджень для наукової бібліотеки вишу є необхідним чинником управління її внутрішньою функціональною спрямованістю, що забезпечує її мобільність і значущість для ВНЗ.

До пролонгованих напрямів наукової діяльності у ВНЗ належить: проведення наукових досліджень, пов'язаних із спеціалізацією кафедр, направлених на отримання й застосування нових знань в освітньому процесі; удосконалення науково-методичного забезпечення навчального процесу; підвищення якості підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів і фахівців галузевих установ; проведення наукових досліджень, визначених пріоритетними для міністерства, якому підпорядковується ВНЗ; підготовка наукових та науково-педагогічних кадрів; розвиток наукового потенціалу студентів; організація наукових конференцій та інших форм обміну результатами наукових винаходів.

Кожний із означених напрямів наукової діяльності ВНЗ має бути деталізовано з урахуванням потреб поточного навчального року, періоду ліцензування спеціальностей ВНЗ, періоду акредитації, періоду звітування про наукові та навчальні досягнення. Взаємо впливовість та взаємообумовленість науки й навчального процесу

є соціальною необхідністю сьогодення, оскільки динаміка наукового знання сучасного періоду розвитку науки диктує необхідність впровадження інновацій в змістовне наповнення наукових дисциплін. Крім того, еволюція сучасного знання на принципах інтеграції фундаментальних наук і міждисциплінарних зв'язків прикладних наук сприяє оновленню глосаріїв, розробки галузевих тезаурусів та їх використання в створенні наукових і навчальних текстів, перш за все, наукових монографій, підручників і навчальних посібників. За рекомендацією директивних документів Кабінету міністрів і Міністерства освіти і науки України Академією митної справи зосереджено увагу на таких інтеграційних напрямках фундаментальних та прикладних наукових досліджень: загальноісторичні аспекти дослідження національної економічної безпеки; дослідження інтеграційних процесів при забезпеченні економічних інтересів України; правове забезпечення механізму безпеки держави; митна політика та митне регулювання як чинники національної безпеки держави; застосування інноваційних технологій для забезпечення безпеки держави: інформаційний, технологічний, екологічний аспекти; вивчення історичного досвіду та перспективи митної політики; дослідження соціально-психологічних і гуманітарних аспектів в галузі митної справи; дослідження регулювання кадрової політики в митних органах.

Включення інформаційного компоненту в напрямок «застосування інноваційних технологій» відповідає змістовним положенням «Концепції національної інформаційної політики», де відокремлено розглядаються основні складові інформатизації українського суспільства. За цією концепцією передбачено інформаційне забезпечення системи національної освіти [4, с. 69]. В свою чергу, положення «Концепції...» розвивають та деталізують статті Закону України «Про інформацію» відносно зміцненню матеріально-технічних, організаційних, наукових основ інформаційної діяльності [7]. Зміцнення наукових основ інформаційної діяльності у ВНЗ через функціональні обов'язки кафедр та інформаційних центрів забезпечують «ефективне використання інформації» та сприяють «постійному оновленню, збагаченню та збереженню національних інформаційних ресурсів» [Там само].

Засобом удосконалення інформаційного забезпечення напрямів діяльності ВНЗ є послідовна інформатизація всіх його організаційних структур. Створення локальної інформаційної мережі дозволяє

не тільки поліпшити діловодство у ВНЗ, а, в першу чергу, надавати інформаційні послуги щодо методичного забезпечення наукових досліджень та навчального процесу. У галузевому напрямку підготовки фахівців в Академії митної служби України безпосередньо приділяють увагу інформаційному моделюванню навчальної та виробничої практики на досвіді функціонування митних служб інших країн. Таку інформаційно-методичну допомогу Академія системно отримує від 21 організації, серед яких ВМО, Міжнародна мережа митних університетів, Інститут дослідження матеріалів у Німеччині, Департамент енергетики США, Третьяковська галерея в Росії.

Активізовано роботу по створенню систематизованої бази даних вітчизняних і зарубіжних напрацювань із митної справи. Окрема увага приділяється науковим статтям із періодичних видань та наукових збірників. Локальна інформаційна мережа, на створення якої направлені трудові ресурси кафедр та бібліотеки Академії, повинна прискорити процес інтеграції науки в практику викладання навчальних дисциплін. У цих умовах гарантією якісного задоволення інформаційних потреб користувачів митної інформації є ефективне формування та функціонування бібліотечно-інформаційного сегмента як ресурсного ядра комунікаційного середовища митної справи. Саме бібліотека є найкваліфікованішим комунікаційним посередником, який застосовує багатofункціональний комплекс взаємопов'язаних ресурсних, техніко-технологічних та організаційних засобів, забезпечуючи надання користувачеві релевантної інформації в потрібному йому форматі «тут і зараз». Під комунікативним середовищем митної галузі пропонується розуміти комплекс взаємопов'язаних гетерогенних ресурсів митної інформації, а також навігаційних, техніко-технологічних та організаційних засобів, що підтримують інформаційний процес та забезпечують комунікаційну взаємодію суб'єктів митної справи.

Перші паростки розпочатого процесу слід вбачати в факті видання монографій, навчальних посібників та конспектів лекцій під грифом МОН для всіх спеціальностей Академії за комплексною тематикою, пов'язаною з проблемами інформатизації та інформаційних систем: «Методи раціональної організації обробки інформації з урахуванням якісно-кількісних характеристик» (Б. І. Мороз, В. П. Дюбко); «Методи раціональної організації обробки інформації в системах передачі

даних» (Б. І. Мороз, В. П. Добко); «Теорія інформації» (Б. І. Мороз, Ю. В. Ульяновська, Л. В. Кабак).

За змістом підготовки фахівців митної служби інформаційну підтримку від структурних підрозділів бібліотеки Академії отримали автори монографій «Адміністративна діяльність митних органів: проблеми теорії і практики» (Д. В. Приймаченко), «Економічна складова діяльності митної служби в системі забезпечення державних пріоритетів України» (С. П. Коляда), «Практикум з митної справи» (І. М. Коросташова та ін.), «Міжнародна економічна статистика» (Н. Г. Навроцька).

Програмне забезпечення «ІРБІС-64», встановлене в бібліотеці, дозволяє генерувати власні когнітивно-інформаційні ресурси митної тематики у формі електронного каталогу, бібліографічних бюлетенів, списків, тематичних показників тощо. Для задоволення інформаційних потреб користувачів встановлена автоматизована інформаційна система, скерована на ведення багатоаспектного інформаційного пошуку. Із метою забезпечення його релевантності співробітниками бібліотеки розроблений інформаційно-когнітивний інструмент – предметний рубрикатор із митної справи, який охоплює весь проблемно-тематичний потенціал галузі. Предметний рубрикатор, що є основою показника публікацій із митної тематики, розроблений співробітниками інформаційно-бібліографічного сектора бібліотеки на основі Митного кодексу, Наказу ДМСУ № 153 від 28.02.2006 р. та з урахуванням навчальних дисциплін митного спрямування, що викладаються в Академії. На основі цього предметного рубрикатора в АІБС «ІРБІС» створений ієрархічний довідник.

Постійну інформаційну підтримку одержують укладачі із категорії інформаційних споживачів, які належать до професорсько-викладацького складу, сумісників, що є досвідченими практиками митної служби, адміністративного апарату, для створення всього видового різноманіття навчально-методичних документів, що забезпечують організацію навчального процесу за кредитно-модульною системою в Академії.

Такі довгострокові функціональні завдання для всієї інформаційної інфраструктури Академії декларують офіційні документи Міністерства освіти і науки України щодо видання навчальної літератури [11].

Таким чином, на сучасному етапі бібліотечно-інформаційні установи митних закладів освіти в Україні та ближньому зарубіжжі є ключовими суб'єктами інформаційно-комунікаційного забезпечення галузі. Їхні сукупні інформаційні ресурси й послуги відбивають документну, інформаційну та когнітивну складові БІЗ і є основою задоволення навчальних, наукових і виробничо-практичних потреб користувачів. Пріоритетними напрямками діяльності бібліотек профільних ВНЗ щодо створення ефективного інформаційно-комунікаційного простору митної галузі України є розвиток корпоративної взаємодії, спрямованої на формування та взаємовикористання розподіленого електронного ресурсу, який поєднує довідково-пошуковий апарат і повнотекстові БД митної проблематики.

Сучасна практика інформаційного забезпечення наукової та науково-методичної діяльності у ВНЗ без її галузевого розподілу знаходиться на етапі запозичення світового досвіду функціонування навчальних інформаційних мереж та їхнього пристосування до вітчизняного освітянського простору. Не відкидаючи специфічні особливості функціонування бібліотек ВНЗ, обумовлені історичними обставинами їх структуризації на принципах архаїки, сучасні вимоги інтелектуалізації нації модернізують усталену практику забезпечення функціонування ВНЗ у контексті вимог національної інформаційної політики. Для Академії митної справи суто інноваційним завданням є координованість інформаційної політики в межах визначення дій по обслуговуванню багатозмістовного процесу в сучасній вищій школі. Запорукою реалізації такої політики є програмні документи щодо адаптованості ВНЗ України до стану інформаційно-ресурсного забезпечення європейських ВНЗ, які відіграють роль моделей для вітчизняного освітянського простору.

До перспектив наукового та прикладного удосконалення інформаційного забезпечення наукової та науково-педагогічної діяльності у ВНЗ України, досліджуючи досвід їх інноваційної політики, слід віднести, в першу чергу, такі: удосконалення нормативно-правової бази щодо використання науково-інформаційних ресурсів в електронному середовищі ВНЗ; організацію депозитарію електронних видань і електронних версій друкованих видань, розгортання роботи з архівування наукової інформації в соціальних мережах; наповнення локального сховища електронної інформації ВНЗ як засобу інтеграції інформаційних ресурсів бібліотеки, кафедр, науково-дослідних

підрозділів і формування єдиного науково-інформаційного простору; розвиток корпоративних інформаційних мереж, що інтегрують територіально-розподілені бібліотечні структури та інформаційні ресурси за напрямками підготовки фахівців вищою школою України.

Список використаних джерел

1. Белл, Д. Грядущее постиндустриальное общество: опыт социального прогнозирования : пер. с англ. / Д. Белл. – М. : Academia, 1999. – 956 с.
2. Березюк, Н. М. Библиотека Харьковского Национального университета им. В. Н. Каразина за 200 лет (1805–2005) / Н. М. Березюк, И. Г. Левченко, Р. П. Чигринова. – Х. : Тимченко, 2006. – 390 с.
3. Дригайло, В. Г. Основы организации работы библиотеки вуза : науч.-практ. пособие / В. Г. Дригайло. – М. : Либерея-Бибинформ, 2007. – 624 с. – (Библиотекарь и время. ХХІ век ; вып. 64).
4. Дубас, О. П. Інформаційний розвиток сучасної України в світовому контексті : монографія / О. П. Дубас. – К. : Генеза, 2004. – 208 с.
5. Кастельс, М. Информационная эпоха. Экономика. Культура. Общество / М. Кастельс. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
6. Пасмор, Ю. В. Наукові дослідження в галузі права як об'єкт інформаційного забезпечення / Ю. В. Пасмор // Вісн. Харк. держ. акад. культури. – 2010. – Вип. 30. – С. 187–194.
7. Про інформацію : Закон України, 2 жовт. 1992 р. № 2657-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 48. – С. 1447–1462.
8. Роскошний, А. П. Формування майбутнього фахівця у вищих навчальних закладах України / А. П. Роскошний // Концептуальні проблеми модернізації вищої освіти : матеріали міжнар. наук. конф., 13–14 листоп. 1998 р. – Донецьк, 1998. – С. 100–102.
9. Тапскотт, Д. Электронно-цифровое общество: плюсы и минусы эпохи сетевого интеллекта / Д. Тапскотт. – М. : INT Пресс, 1999. – 406 с.
10. Хорос, В. Постиндустриальный мир – надежда и опасения / В. Хорос // Мировая экономика и международные отношения. – 1998. – № 12. – С. 5–17.
11. Щодо видання навчальної літератури для вищої школи : наказ М-ва освіти і науки України № 588 від 27.06.2008р. – Офіц. вид. – К., 2008. – 7 с.
12. Customs Modernization Initiatives: Case Studies / In Lue De Wulf and Jose Sokol, eds. – Washington D. C. : World Bank, 2004.

2.4. Бібліометричні методи для проведення наукових досліджень (на прикладі дослідження Міжнародної Кримської конференції)

Перші спроби кількісних досліджень документальних інформаційних потоків відносяться до початку XIX століття, але остаточно даний науковий напрям сформувався наприкінці 60-х–початку 70-х років минулого сторіччя. Саме з цього періоду дослідники оперують такими термінами, як «бібліометрія», «наукометрія», рідше «інформетрія». У рамках бібліометричних досліджень розробляються нові методики аналізу документних потоків і нові напрями їх використання. Теоретичні підходи до визначення терміну «бібліометрія» описані в зарубіжній літературі: Д. Хокінг розумів під бібліометрією кількісний аналіз бібліографічних характеристик певної частини літератури [1], Д. Шмідмайєр визначав бібліометрію як застосування математичних методів до бібліографічної, інформаційної й бібліотечної діяльності [2], Ю. Гарфілд визначав бібліометрію як метод кількісних досліджень документів, що існують у вигляді матеріальних об'єктів або бібліографічних одиниць [3] та ін. Вітчизняні вчені визначають бібліометрію таким чином: О. І. Воверене вважає, що «бібліометрія – комплекс кількісних методів вивчення масивів наукових документів» [4, с. 4], А. В. Нестеров під бібліометрією розуміє «кількісні методи, засоби і навички, використовувані фахівцями для обробки, аналізу і синтезу даних, інформації і знань, що представлені в документальній бібліотечній формі і розповсюджуються через загальнодоступне середовище бібліотечно-інформаційної комунікації» [5, с. 11], О. М. Зусьман вважає бібліометрію одним із напрямів бібліографічних досліджень, мета якого полягає у вивченні та прогнозуванні розвитку науки [6]. Але найчастіше в своїх роботах дослідники дотримуються терміну, запропонованого в 1969 р. англійським ученим А. Прітчардом: бібліометрія – науковий напрям, що вивчає статистичними методами бібліографічні характеристики документів [7].

Учені й фахівці, що займаються питаннями бібліометрії вважають, що бібліометрія не є самостійною дисципліною, а уявляє собою комплекс математичних і статистичних методів. Дослідження науки разом із бібліометрією здійснюють наукометрія та інформетрія. У основі цих методів, також як і в бібліометрії, лежить кількісний аналіз.

Наукометрія досліджує кількісні закономірності, які використовуються для вдосконалення наукової діяльності. Інформетрія досліджує кількісні закономірності, які використовуються для вдосконалення наукової діяльності. Інформетрія досліджує також комплексні закономірності наукової інформації й наукової комунікації для вдосконалення інформаційної діяльності, кількісні закономірності документальних інформаційних потоків, лінгвістичні засоби, засоби суспільної комунікації, параметри тематичних зв'язків між складовими документального потоку.

Сучасна наука виділяла в різні періоди наступні методи аналізу документальних потоків:

- історико-генетичний, книгознавчий методи, які дозволяють характеризувати походження й розвиток основної частини документального потоку (тип, вигляд, жанр публікації);
- типологічні методи, які дають можливість співвіднести документ за його формалізованими ознаками з певним типом літератури, виглядом і жанром публікації;
- класифікаційні методи (систематизація, предметизація, дескрипторизація, кластеризація), які застосовують для виявлення тематично однорідного мікропотoku та його внутрішнього підрозділу на предметно відособлені складові частини при вивченні тематичної структури документного потоку;
- статистичні (кількісні) методи, які дозволяють заміряти у потоці частоту зустрічних документів за будь-якою ознакою. Зміна здійснюється в абсолютних цифрах, а для наочного уявлення й співзіставлення результатів може бути вираженою в процентному відношенні;
- семантико-лінгвістичні методи, що засновані на різних методиках змістовного аналізу відомостей про документи та їх тексти. Контент-аналіз засновано на аналізі частоти певних термінів і словосполучень, які зустрічаються у назві або тексті документа. Близький йому кластерний аналіз, при якому виділяються ключові слова за силою зв'язку між ними, об'єднуються в споріднені кластери або предметні рубрики. Сленговий аналіз дозволяє прогнозувати актуальні суспільні проблеми на основі виявлення нових понять у різних словосполученнях. Служить, наприклад, для формулювання нових предметних рубрик з актуальних тем та ін.;

– бібліографічний аналіз документів побудований на вивченні формальних, змістовних і функціональних ознак документів. Дозволяє виявити роль і місце документу (або однорідної їх сукупності) у загальному потоці документів, їх ціннісні властивості, дати змістовну інтерпретацію отриманим статистичним показникам та ін.

З усіх вивчених і випробуваних наукометричних і бібліометричних методів для вирішення інформаційних завдань найбільш відомі наступні методи: статистичний, підрахунку кількості публікацій (кількісний метод), цитат-індекс (індекс цитування).

Статистичний метод використовує такі вимірники як: кількість учених, журналів, публікацій та ін. У його складі виділяються тимчасові динамічні залежності та стаціонарні розподіли. Тимчасова динаміка кількості журналів, наприклад, припускає використання двох індикаторів: кількість журналів і задані проміжки часу. Причому із двох задіяних розподілом індикаторів лише один (кількість журналів) є в повному розумінні індикатором (вимірником). Тимчасова динаміка кількості співавторів у бібліометричному аналізі використовує як основний індикатор: статті в цілому, написані одним або декількома авторами; частку їх робіт в статтях з 1, 2, 3, 4 і більш авторами; середню кількість авторів статей і т. д. Значення факту співавторства для інформаційного пошуку полягає в тому, що продуктивність і співавторство корелюють між собою. Це дозволяє виділити ядро найбільш активних дослідників, кількість яких, як правило, невелика, та велике число авторів, що співробітничать у невеликій кількості статей.

Статистичний метод дослідження не дозволяє безпосередньо виявити вплив всієї сукупності чинників на точність обробки, а, отже, виявити причини виникнення погрішностей і шляхи підвищення точності. Статистичний метод оцінює одночасно вплив всіх чинників, що діють при даній обробці. За наслідками дослідження, отриманими після обробки аналізованих даних, наводяться висновки про його точність. Тому до переваг статистичного методу слід віднести можливість визначення точності обробки даних.

Розподіл середнього обсягу статей за авторами, окремими напрямами й вузькими питаннями науки, авторами й організаціями, регіонами й мовами, доцільно проводити у табличному варіанті у зв'язку з багатофакторністю індикаторів, що враховуються при цьому. Таким чином, у **методі підрахунку публікацій (кількісний метод)**

вимірником є кількість наукових продуктів (книги, статті, звіти та ін.), що об'єднуються загальним терміном – «публікація».

Хоча наукометричний індикатор «кількість наукових публікацій» розроблений краще за інші, у конкретних випадках його застосування необхідно встановлювати формалізовану процедуру «зважування» публікацій різних типів й окремих публікацій. Такий вимірник відкриває ряд цікавих практичних можливостей у бібліометрії, оскільки в загальному випадку криві зростання кількості публікацій мають різноманітний вигляд. Вони дозволяють зробити висновки про актуальність і перспективність даного наукового дослідження.

Розподіл вчених за кількістю публікацій дозволяє не тільки виявити продуктивність, але й визначити ранг ученого, та, отже, його значущість у науці. Розподіл публікацій за науковими напрямками для різних країн надає можливість уявлення про відносну ступінь розвинутості окремих галузей науки у країнах, що може бути використано при прийнятті рішення про вивченість публікацій тієї чи іншої країни у межах дослідницької роботи.

Метод цитат-індексу (індексу цитування) базується на обов'язковості посилань в наукових публікаціях; у його основі – наукометричний індикатор: кількість посилань. Цей метод використовується для вимірювання параметрів науки та продукту праці ученого – наукової публікації. Перспективи розвитку цього методу більшою мірою пов'язані сьогодні з розвитком наукометричних баз даних, які, у свою чергу, корелюють з вивченням часової динаміки науки. Статистика цитування дозволяє виявляти закономірності розвитку науки, вірогідні темпи її розвитку і «прориви». На думку сучасних дослідників-практиків, «індекс цитування є одним із самих розповсюджених наукометричних показників і застосовується для формальної оцінки в наукових колах і колах державних службовців багатьох країн» [8, с. 5].

Саме на використанні цих наукометричних методів побудовано висвітлення результатів аналізу доповідей учених України, Росії та Білорусі у матеріалах КриМіКо, що є **метою даного дослідження**.

Використовуючи статистичний метод, метод підрахунку публікацій (кількісний метод) і метод цитат-індексу, автором проведено дослідження опублікованих матеріалів Міжнародної Кримської конференції «НВЧ-техніка і телекомунікаційні технології» (КриМіКо = CriMiCo) за 1991–2012 рр. за наступними загальними параметрами:

- історія розвитку напрямів конференції;
- аналіз роботи організаційного і програмного комітетів;
- динаміка публікацій вчених країн за напрямками КриМіКо;
- аналіз публікацій організацій країн-учасників;
- аналіз публікацій авторів країн-учасників;
- гендерний аналіз (аспект) публікацій за напрямками КриМіКо;
- КриМіКо в наукометричних БД;
- наукові зв'язки КриМіКо.

Міжнародна Кримська мікрохвильова конференція (КриМіКо = CriMiCo) проводиться у Севастополі з 1991 року. За 22 роки конференція перетворилася на широко відомий форум, на якому тільки за останні три роки заслухано 1 478 доповідей (у 2010 р. – 535 доповідей, в 2011 р. – 477 доповідей, в 2012 р. – 466 доповідей) із теоретичних, експериментальних, виробничо-технологічних, прикладних та історичних аспектів НВЧ-техніки і телекомунікаційних технологій. Авторами цих доповідей за три роки є більше 1 250 учених і фахівців, що представляють 208 університетів і підприємств 17 країн: Білорусі, Бельгії, Боснії, Герцеговини, Німеччини, Ізраїлю, Ірану, Казахстану, Канади, Китаю, Кореї, Литви, Молдови, Польщі, Росії, США, України та ЮАР. Щорічно на початок конференції видається збірник матеріалів. Всього за 22 роки в матеріалах конференції опубліковано 6 224 доповіді, авторами яких є вчені та фахівці 848 університетів і підприємств 43-х країн (8-ми країн СНД і 35-ти зарубіжних країн). Матеріали конференції індексуються й реферуються такими авторитетними базами даних, як: Inspec IET (IEE), Thomson ISI, Scopus та іншими наукометричними БД, представлені в реферативних журналах ВІНІТІ. Наукова бібліотека СевНТУ започаткувала протягом останніх років наукометричні дослідження за напрямками даної конференції. На початку дослідження були розроблені таблиці, які заповнювались даними, отриманими при перегляді друкованих матеріалів конференції *de viso* (додаток № 1 (на прикладі напряму 3) – таку ж таблицю розроблено для кожного напряму конференції; додаток № 2; додаток № 3). За складеними таблицями проводився аналіз внеску до КриМіКо кожної країни-учасниці конференції (Україна, Росія, Білорусія, інші країни). Для зручності аналіз проводився за хронологічними періодами (1991–2000 рр.; 2001–2010 рр.; 2011–... рр.).

Нижче наведено окремі аспекти проведеного дослідження.

Історія розвитку напрямів конференції. Основою конференції стали семінари з вузьких напрямів (радіовиміри на НВЧ, автоматизація проектування НВЧ-пристроїв, об'ємні інтегральні схеми НВЧ, супутниковий прийом та ін.), які проводилися у вісімдесяті роки минулого століття на базі Севастопольської філії РБЕНТП. Однак, «економічна ситуація», що склалася в кінці вісімдесятих у ВНЗ і на підприємствах оборонного комплексу, показала неефективність такого роду роз'єднання, тому цілком природним було ухвалення в 1990 р. (на семінарі зі супутникового прийому) рішення про проведення, починаючи з 1991 р., конференції, яка б інтегрувала в собі основні напрями НВЧ-техніки та їх застосування (по аналогії з Європейською мікрохвильовою конференцією). Перша конференція була проведена на базі Севастопольської філії Республіканського будинку економічної і науково-технічної пропаганди, друга – там же (назва була змінена на Севастопольську філію Республіканського будинку економічних і науково-технічних знань), третя – там же (назва була змінена на Севастопольський будинок знань), четверта й п'ята – в Діловому і культурному центрі Севастополя, шоста – в Будинку офіцерів флоту і Севастопольському державному технічному університеті (СевДТУ), сьома, восьма, дев'ята й десята, – в СевДТУ, одинадцята, – в СевДТУ і Чорноморській філії МДУ ім. М. В. Ломоносова, дванадцята – в Чорноморській філії МДУ ім. М. В. Ломоносова, Севастопольській міській раді і Морському гідрофізичному інституті (МГІ) НАН України, тринадцята, – в Чорноморській філії МДУ ім. М. В. Ломоносова, Севастопольському національному технічному університеті (СевНТУ) та МГІ НАН України. чотирнадцята та всі подальші конференції були проведені на базі СевНТУ. Головна ініціатива з проведення конференції у СевНТУ належить першому проректорові, к. т. н. Лук'янчуку О. Г. і завідувачеві кафедрою радіотехніки і телекомунікацій, д. т. н., професору Гимпілевичу Ю. Б.

Так, якщо говорити коротко, було започатковано конференцію з НВЧ-техніки, і за всю її історію вона видозмінювалася 2 рази. У 1991–1995 рр. конференція носила назву «НВЧ-техніка і супутниковий прийом» і «НВЧ-техніка і супутникові телекомунікаційні технології» – в ті часи діяльність багатьох колективів була пов'язана з розробкою устаткування цього напрямку (представлялося, що супутникові технології стануть основою для вирішення більшості телекомунікаційних завдань). З 1996 р. по теперішній час конференція має

усталену назву «НВЧ-техніка і телекомунікаційні технології». Окрім цього, конференція має й друге ім'я – Кримська Мікрохвильова Конференція, від якого відбулася її скорочена назва КриМіКо (CriMiCo). Слід зазначити, що ці назва та акронім зберігаються до теперішнього часу.

Напрями конференції формувалися поступово. Протягом першого десятиліття на конференції було сформовано 8 напрямів, які відображали наукові й професійні інтереси Організаційного та Програмного комітетів.

За друге десятиліття перелік напрямів конференції був розширений з 8-ми до 17-ти. Питання про включення кожного нового напрямку приймалося на засіданнях Організаційного та Програмного комітетів конференції за наявності відповідних підстав.

Напрями конференції, що сформувалися за 22 роки:

1. Твердотільні прилади і пристрої НВЧ – з 1999 р. (у 1991 р. – Секц. 2: Сучасна елементна база для систем прийому СТБ; у 1992 р. – С3, Б4: Твердотільні підсилювачі. Генератори і джерела сигналу; у 1993 р. – В7, С7: Активні схеми і прилади НВЧ і КВЧ. Твердотільні генератори; у 1994 р. – Керовані і цифрові пристрої. Оптикохвильова взаємодія. Генератори і змішувачі. НВЧ-транзистори і підсилювачі; у 1995 р. – А1, С1, А2, А3: НВЧ-діоди і транзистори. Пристрої КВЧ-діапазону. Твердотільні пристрої. НВЧ-підсилювачі; у 1996 р. – НВЧ-підсилювачі, транзистори і інтегральні схеми. Твердотільні і електровакуумні прилади і пристрої; у 1997 р. – В1, В3: Твердотільні прилади і пристрої. Оптико-мікрохвильова взаємодія; у 1998 р. – А1: Твердотільні прилади і пристрої);

1а. Моделювання і автоматизоване проектування твердотільних приладів і пристроїв – з 2005 р. (у 1992 р. – С1, С2: Автоматизоване проектування і виробництво НВЧ-пристроїв. Автоматизоване проектування і моделювання НВЧ-пристроїв; у 1993 р. – В8, В9, С12, С.833: Автоматизоване проектування. Системне моделювання. Моделювання НВЧ-пристроїв; у 1994 р. – Автоматизоване виробництво, проектування і моделювання. Системне проектування і моделювання; у 1995 р. – С2, С3: Автоматизоване виробництво, проектування і моделювання. Системне проектування і моделювання; у 1996 р. – Системне проектування; у 1997 р. – А5, А6: Автоматизоване проектування і моделювання. Системне проектування і моделювання);

2. Електровакуумні і мікровакуумні прилади НВЧ – з 1999 р. (у 1992 р. – В5, В6: Електровакуумні прилади КВЧ-діапазону. Аналіз і конструювання електровакуумних приладів КВЧ-діапазону; у 1993 – С1, С2: Електровакуумні прилади НВЧ. Моделювання і проектування електровакуумних приладів НВЧ; у 1994 р. – Електровакуумні прилади НВЧ; у 1995 р. – С7, С8: Електровакуумні прилади НВЧ. Проектування електровакуумних приладів НВЧ; у 1997 р. – В5: Електровакуумні прилади НВЧ);

3. Системи НВЧ зв'язку, віщання і навігація – з 1999 р. (у 1991 – Секц. 1: Системи супутникового прийому; у 1992 р. – А1, А4: Малогабаритні радіолокатори. Системи супутникового прийому і віщання; у 1993 р. – А4, А5, А6: Супутниковий прийом: компоненти і ефективність. Наземні і супутникові системи зв'язку. Мережі зв'язку; у 1994 р. – Телекомунікаційне устаткування; у 1995 р. – А7: Телекомунікаційні системи; у 1996 р. – Супутникові і наземні системи зв'язку і віщання. Пристрої і системи аналогової і цифрової обробки НВЧ-сигналів. Мікрохвильові інтегровані телерадіоінформаційні системи; у 1997 р. – А3: Телекомунікаційні системи і мережі; у 1998 р. – А2, В2: Системи НВЧ-зв'язку, віщання і супутникової навігації. Системне і функціональне проектування/Телекомунікаційні мережі);

3а. Інформаційні технології в телекомунікаціях – з 2010 р.;

4. Антени і антенні елементи – з 1998 р. (у 1992 р. – А7, А8: Антени і опромінювачі. Автоматизоване проектування і моделювання антен; у 1993 р. – А1, А2, С11, В12: Аналіз антен і антенні елементи. Антени. Теорія ліній передачі і антен. Антенні решітки; у 1994 р. – Теорію електромагнітного поля. Антени і антенні решітки. Аналіз антен, антенних елементів і решіток; у 1995 р. – В1, В5, В6: Теорія електромагнітного поля. Аналіз антен. Аналіз антенних елементів і решіток; у 1996 р. – Антени і антенні елементи; у 1997 р. – С1, С2: Антени і антенні елементи. Теорія електромагнітного поля);

5. Пасивні компоненти – з 1999 р. (у 1991 р. – Секц. 4: Пристрої сантиметрового діапазону; у 1992 р. – А6, В7, В8: Фільтри і компоненти для апаратури зв'язку. Методи розрахунку хвильоводних структур. Пасивні компоненти; у 1993 р. – В5, В6, С8, С9, С10: Багатоплюсники і квазіоптичні пристрої. Фільтри і резонатори. Управляючі і логічні пристрої/Резонатори. Теорія резонаторів і хвильоводних елементів. Методи розрахунку хвильоводних структур; у 1994 р. – Пасив-

ні компоненти. Пристрої КВЧ-діапазону; у 1995 р. – В2: Пасивні компоненти; у 1997 р. – А2: Пасивні компоненти; у 1998 р. – А3: Пасивні компоненти/Матеріали для НВЧ-техніки);

5а. Матеріали і технологія НВЧ-приладів – з 2005 р. (у 1992 р. – А5: Матеріали і компоненти для систем супутникового прийому; у 1993 р. – В4: НВЧ-матеріали; у 1995 р. – А4, В4: НВЧ-матеріали і вимірювання їх параметрів. GaAs-технологія; у 1996 р. – Виробництво і випробування; у 1997 р. – А1: НВЧ-матеріали);

5б. Наноелектроніка і нанотехнологія – з 2007 р. (у 1996 р. – Нанотехнологія і наноелектроніка; у 1997 р. – В2: Нанотехнології і наноелектроніка; у 1998 р. – В3: Технологічне устаткування, нанотехнологія і наноелектроніка; з 2005 р. – у складі напряму 5а);

6. НВЧ-електроніка надвеликих потужностей та ефекти – з 1998 р. (у 1993 р. – В11: Джерела НВЧ-випромінювання надвеликої потужності; у 1994 р. – НВЧ-техніка надвеликих потужностей; у 1995 р. – С4, С5, С6: НВЧ-техніка надвеликих потужностей. Плазмова електроніка 1, 2; у 1996 р. – НВЧ-електроніка надвеликих потужностей і плазмова електроніка; у 1997 – 1998 рр. – В4: НВЧ-електроніка надвеликих потужностей і плазмова електроніка);

6а. Електромагнітна і радіаційна стійкість матеріалів і електронної компонентної бази – 2007 р. (в 1993 р. – В10: Дія могутніх НВЧ-полів на вироби електронної техніки);

7. НВЧ-вимірювання – з 1996 р. (у 1991 р. – Секц. 3: Вимірювання на НВЧ; у 1992 р. – В1, А2, В2, В3: Аналізатори ланцюгів. Датчики і методи контролю властивостей матеріалів. Вимірювання в КВЧ-діапазоні. Амплітудні і фазові вимірювання; у 1993 р. – В1, В2, В3, С.828: Вимірювання параметрів НВЧ-ланцюгів. Вимірювання параметрів сигналів і ланцюгів. Вимірювання параметрів антен і матеріалів; у 1994 р. – НВЧ-вимірювання; у 1995 р. – А5, А6: Вимірювання параметрів НВЧ-ланцюгів. Вимірювання параметрів НВЧ-сигналів);

8. Прикладні аспекти НВЧ-техніки – з 1999 р. (у 1992 р. – А3: Застосування в медицині і в сільському господарстві; у 1993 р. – А3, С6, А7, А8: Системні аспекти НВЧ-устаткування. Застосування в наукових дослідженнях. НВЧ-техніка в промисловості. НВЧ-техніка в охоронній сигналізації і на транспорті; у 1994 р. – НВЧ-техніка в промисловості, охоронній сигналізації та на транспорті; у 1995 р. – В8: НВЧ-техніка в промисловості і на транспорті; у 1996 р. –

Застосування НВЧ-техніки в медицині і промисловості; у 1997 р. – А4, А7: Мікрохвильова техніка в медицині і промисловості. Устаткування для виробництва і випробувань НВЧ-приладів; у 1998 р. – С3: НВЧ-техніка в медицині, промисловості, сільському господарстві і на транспорті);

8а. НВЧ-техніка в медицині і екології – 2005 р. (в 1993 р. – А10, А11: НВЧ-техніка в медицині. Використання НВЧ-випромінювань в медицині і сільському господарстві; у 1994 р. – НВЧ-техніка в медицині і біології; у 1995 р. – А8: НВЧ-техніка в медицині, біології і фармацевтиці);

9. Радіоастрономія, дистанційне зондування і розповсюдження радіохвиль – з 2002 р. (у 1992 р. – С4, С5, С6: Розповсюдження і розсіювання радіохвиль. Системи дистанційного зондування. Результати і ефективність дистанційного зондування; у 1993 р. – С3, С4, С5, А9: Розповсюдження радіохвиль. Дистанційне зондування і спостереження. Розпізнавання радіолокації. Радіобачення і автодинні пристрої; у 1994 р. – Розповсюдження радіохвиль. Дистанційне зондування; у 1995 р. – В3, В7: Вимірювання і розповсюдження радіохвиль. Дистанційне зондування/ НВЧ-техніка в радіоастрономії; у 1996 р. – Теорія електромагнітного поля і розповсюдження радіохвиль; у 1997 р. – С4: Розповсюдження радіохвиль; у 1998 р. – С1: Теорія електромагнітного поля і розповсюдження радіохвиль);

Е. Підготовка інженерів і фахівців телекомунікаційного профілю – з 1999 р. (у 1993 р. – А12: Підготовка інженерів; у 1994 р. – Підготовка інженерів з НВЧ-техніки; у 1996 р. – Підготовка інженерів з НВЧ-техніки; у 1997 р. – А8: Підготовка інженерів; у 1998 р. – С4: Підготовка радіоінженерів і фахівців телекомунікаційного профілю);

Н. Історія розвитку радіотехнологій і телекомунікацій – з 2003 р. (у 1996 р. – Військово-історична сесія). У 2009 р. напрям отримав другу назву – Федотівські читання, на згадку про відомого історика радіотехніки, члена Програмного комітету конференції Є. А. Федотова (1926–2009).

У 2001–2012 рр. отримали розвиток такі форми представлення доповідей, як семінари і спеціальні секції. Останні – це засідання, на яких представлені доповіді з однієї організації. У 2001–2010 рр. таких спеціальних секцій було три: секція компанії «Бета ТВком» (Донецьк,

2006, 2007 рр.) та Інституту радіотехніки і електроніки Російської Академії наук (Москва, Фрязіно, 2010 р.).

Аналіз роботи комітетів конференції. За 22 роки у роботі комітетів конференції взяло участь 153 учених і фахівців. Перші 9 років конференції в програмному комітеті працювали вчені з України, Білорусі й Росії. Починаючи з 2001 р., географія розширилася учасниками з Нідерландів та США. За 1991–2012 рр. проведення конференції у складі програмного комітету працювали 89 вчених, у організаційному – 105 (табл. 1). Високій репутації конференції сприяє те, що її Програмний комітет очолюють відомі і авторитетні фахівці: ректор Білоруського державного університету інформатики і радіоелектроніки, д-р техн. наук, проф. Батура М. П., проректор із наукової роботи Московського авіаційного інституту (Національного дослідницького університету в області авіаційної, космічної і ракетної техніки), д-р техн. наук, проф. Шевцов В. О. і проректор з наукової роботи Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут», директор Інституту телекомунікаційних систем НТУУ «КПІ», член-кореспондент Національної академії наук України, д-р техн. наук, проф. Ільченко М. Ю.

Таблиця 1

Склад комітетів конференції за країнами

Країна	Оргкомітет	Програмний комітет	Країна	Оргкомітет	Програмний комітет
Україна	66	47	США	–	1
Росія	27	33	Всього	105	89
Білорусь	8	7	З них жінок	9	4
Великобританія	1	–	В т. ч.:		
Корея	1	–	України	4	2
Нідерланди	1	1	Росії	4	2
Польща	1	–	Нідерландів	1	–

Першими членами Оргкомітету конференції від України стали Гимпілевич Ю. Б. (СевНТУ, Севастополь), Єрмолов П. П. (СКТБ МГІ АН України, Севастополь), Ільченко М. Ю. (НТУУ «КПІ», Київ),

Пустовойтенко В. В. (МГІ АН України, Севастополь), Романцов Ю. А. (Радіоастрономічний інститут АН України, Харків), Сундучков К. С. (ДП «Укркосмос», Київ), Шелковніков Б. Н. (НТУУ «КПІ», Київ).

У складі Оргкомітету КриМіКо в різні роки працювали жінки-вчені з України: Кондрашова Н. П. (1991–1993 рр.), Бартко А. Р. (1991–1992 рр.), Пойгина М. І. (БКЦТ «Мікротек», м. Київ, 1993–1995, 1997–1999, 2001–2004 рр.), Ржевцева Н. Л. (СевНТУ, Севастополь, 2005–20012 рр.).

Представники Білорусі у складі оргкомітету з 1999 г.: БГУІР, м. Мінськ, 2003–2008 рр. (Батура М. П., Кураєв О. О.), НДІ радіоматеріалів, м. Мінськ, 1999–2003 рр. (Демченко О. І.), НВО «Інтеграл», м. Мінськ, 2006–2008 рр. (Ємельянов В. А., Шведов С. В.), завод «Измеритель», м. Новополоцьк, 2000 р. (Решко Ю. П.). Більшість названих раніше білоруських фахівців брали також участь і в роботі Програмного комітету КриМіКо: проф. Батура М. П. (у 2005–2012 рр. – співголова Програмного комітету від Білорусі), проф. Кураєв О. О. (2003–2012 рр.), д-р техн. наук Демченко О. І. (1999–2000, 2003–2004, 2006–2012 рр.). Окрім цього, великий внесок до розвитку конференції внесли також наступні представники Програмного комітету: проф. Абрамов І. І. (БГУІР, м. Мінськ, 1999–2000, 2003–2012 рр.), чл.-корр. НАН Білорусі, проф. Коршунов Ф. П. (Інститут фізики твердого тіла і напівпровідників НАН Білорусі, 2007–2012 рр.) і проф. Єлізаров А. С. (МРТІ, 1992 р.).

Представники Росії увійшли до складу Оргкомітету 1-ої конференції КриМіКо. Першими членами Програмного комітету конференції від Росії були Злотникова Є. А., Локшин Б. А., Сомов А. М. (НДІ радіо), Нефедов Є. І. (Інститут радіотехніки і електроніки РАН), Совлуков А. З. (Інститут проблем управління РАН), Тюхтін М. Ф. (Казанський авіаційний інститут).

Слід також відзначити особливий формат проведення засідань комітетів конференції. До 1996 р. Програмний комітет конференції збирався «фрагментарно» у Києві, Москві й Харкові, а починаючи з 1997 р. став збиратися повним складом (у 1997–1998 рр. – у Києві, в 1999–2000 рр. – в Мінську, в 2001–2002 рр. – у Таганрозі). З 2003 р. засідання Організаційного і Програмного комітетів конференції проводяться за регулярним циклом: Мінськ–Київ–Москва (Підмосков'я).

Головна ініціатива проведення засідань в Києві належить проректору Національного технічного університету України «КПІ», члену-кореспонденту НАН України, проф. Ільченку М. Ю. і голові правління ВАТ «Сатурн», канд. техн. наук Чмілю В. М.

Головна ініціатива проведення засідань у Москві (Підмосков'я) належить начальнику відділення ФДУП НПП «Исток» канд. фіз.-мат. наук Галдецькому А. В. і проректору Московського авіаційного інституту (Національного дослідницького університету в області авіаційної, космічної і ракетної техніки), д-ру техн. наук, проф. Шевцову В. О.

Аналіз публікацій учених України, Росії й Білорусі за напрямками КриМіКо. Учені різних країн брали участь в 17-ти секціях і семінарах впродовж 22-х конференцій КриМіКо. У матеріалах конференції за ці роки було опубліковано 6 224 доповіді (з них 185 замовлених і оглядових); публікації підготували до друку близько 6 тис. авторів. Динаміка публікацій учених України, Росії і Білорусі та їх розподіл за напрямками конференції представлені в табл. 2.

Таблиця 2

Кількість доповідей авторів з України, Росії і Білорусі за напрямками

Назва напрямку	Україна	Росія	Білорусь
Замовлені та оглядові доповіді *	90	80	15
1. Твердотільні прилади і пристрої НВЧ	173	368	18
1а. Моделювання і автоматизоване проектування твердотільних приладів і пристроїв	106	116	8
2. Електровакуумні і мікровакуумні прилади НВЧ	254	161	110
3. Системи НВЧ зв'язку, мовлення та навігації	571	152	34
3а. Інформаційні технології у телекомунікаціях	72	15	5
4. Антени і антенні елементи	356	236	25
5. Пасивні компоненти	277	260	22
5а. Матеріали і технологія НВЧ-приладів	120	145	35
5b. Нанoeлектроніка і нанотехнологія	89	93	122

Назва напрямку	Україна	Росія	Білорусь
6. НВЧ-електроніка надвеликих потужностей та ефекти	163	114	17
6а. Електромагнітна і радіаційна стійкість матеріалів та електронної компонентної бази	12	23	12
7. НВЧ-вимірювання	337	158	44
8. Прикладні аспекти НВЧ-техніки	176	158	37
8а. НВЧ-техніка в медицині та екології	183	65	20
9. Радіоастрономія, дистанційне зондування та поширення радіохвиль	253	144	15
Н. Історія досліджень у галузі радіотехнологій	68	13	–
Е. Підготовка інженерів і фахівців телекомунікаційного профілю	58	8	–
ВСЬОГО	3 268 (2 793**)	2 229 (1 882**)	524 (494**)
З них публікації жінок-вчених, включаючи доповіді у співавторстві	735	493	78

Примітки: * включені в напрями конференції; ** спільні доповіді з іншими авторами.

Кількість доповідей, представлених вченими інших країн складає всього 4,24 % (264 доповіді).

КриМіКо у наукометричних БД. Презентуються результати бібліометричного аналізу інформаційного масиву КриМіКо за наукометричними базами даних, зокрема за БД Scopus™.

Загальна кількість публікацій конференції складає 6 224, з них кількість публікацій, що мають переклад англійською мовою – 5 133 (з 1999 р. – це обов’язкова умова для публікації доповідей конференції). З 2001 р. матеріали КриМіКо індексуються в наукометричних базах даних IEEEExplore™ (2001 р.), INSPEC™ (2002 р.), Scopus™ (2004 р.), Compendex™ (2004 р.). Масиви публікацій, представлені в наукометричних БД, сформувалися за рахунок англomовних публікацій КриМіКо і складають в: IEEEExplore™ – 68 % (з 2001 р.), INSPEC™ – 41 % (з 2002 р.), Scopus™ – 54,42 % (з 2004 р.), Compendex™ – 54,42 % (з 2004 р.) від загальної кількості публікацій КриМіКо.

Таблиця 3

**Хронологія індексування публікацій конференції КриМіКо
в наукометричних БД**

Роки	Загальна кількість доповідей конференції	Scopus™	IEEEExplore™	Compendex™	INSPEC™
1991	21	—	—	—	—
1992	90	—	—	—	—
1993	190	—	—	—	—
1994	128	—	—	—	—
1995	133	—	—	—	—
1996	118	—	—	—	—
1997	244	—	—	—	—
1998	273	—	—	—	—
1999	177	—	—	—	—
2000	258	—	—	—	—
2001	256	—	247	—	—
2002	251	—	243	—	251
2003	320	—	307	—	—
2004	348	334	334	334	—
2005	436	407	407	407	—
2006	421	257	257	257	—
2007	388	389	389	389	388
2008	394	395	395	395	394
2009	406	407	407	407	406
2010	535	536	536	536	535
2011	477	466	466	466	477
2012	466	—	—	—	—
Всього	6 224	3 191	3 988	3 191	2 451

Детальний аналіз публікацій конференції в наукометричних БД, зокрема, проведений за БД Scopus™, дозволяє виділити із загального проіндексованого масиву бібліографічних записів (3 191) публікації російською мовою – 2 672, англійською мовою – 2 662, українською мовою – 393. Дані табл. 3 свідчать про індексування в наукометричних БД 100 % публікацій конференції, починаючи з 2001 р., за винятком 2006 р. (проіндексовано 61 % публікацій в базах даних Scopus™, IEEEExplore™, Compendex™; у БД INSPEC™ – 0 %).

Більше 50 % наукових публікацій КриМіКо, проіндексованих в наукометричних БД, свідчать про високий рівень наукових результатів в області радіотехнологій на пострадянському просторі, творчій співпраці вчених різних країн за напрямками конференції. Динаміка публікацій конференції за роками (у хронології) дає уявлення про активність вчених країн СНД у використанні такої форми наукових комунікацій, у тому числі і по відношенню до контактів із іноземними науковими організаціями, як конференції.

Публікаційна активність організацій та авторів, що беруть участь у КриМіКо. Наукові праці конференції презентують результати наукової діяльності 848 (у БД Scopus™ – 161) вищих навчальних закладів, науково-дослідних інститутів, державних і недержавних підприємств (з них: 682 – у 8-ми країнах СНД, 166 – у 35-ти зарубіжних країнах).

Оцінка активності публікації вищих навчальних закладів і наукових організацій зроблена на основі статистичного аналізу наукових праць конференції (*de viso*) і даних наукометричної БД Scopus™. Для аналізу бібліографічних даних використовувалися методи статистичного і бібліометричного аналізу, особливості застосування яких для досягнення цілей даного дослідження наведені в попередніх публікаціях [9–11; 13].

Ранговий аналіз по кількості публікацій визначив групу організацій, публікаційна активність яких на порядок вища за всіх інших. До них відносяться 18 організацій (11 – вищі навчальні заклади України, Росії, Білорусі та 7 – наукові установи АН і науково-дослідні організації). Друга група складає більше 800 організацій, публікаційна активність яких складає від 1-ої до 35-ти публікацій. У табл. 4 представлена публікаційна активність першої групи організацій за матеріалами КриМіКо та даними БД Scopus™.

Таблиця 4

Рейтинг організацій за даними КриМіКо та БД Scopus™

№ пор.	Організації	КриМіКо	Scopus™	Країна
1.	Національний технічний університет України «КПІ» National Technical University of Ukraine, Kiev Polytechnic Institute	406	274	UA
2.	Інститут радіофізики і електроніки ім. А. Я. Усикова НАН України Institute of Radiophysics and Electronics of National Academy of Sciences of Ukraine	431	230	UA
3.	Білоруський державний університет інформатики і радіоелектроніки Belarusian State University of Informatics and Radioelectronics	353	207	BE
4.	Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна Kharkiv National University	356	184	UA
5.	Севастопольський національний технічний університет Sevastopol National Technical University	298	154	UA
6.	Саратовський державний університет ім. М. Г. Чернишевського Saratov State University	128	114	RU
7.	Харківський національний університет радіоелектроніки Harkivskij Nacionalnij Universitet Radioelectroniki	210	100	UA
8.	Білоруський державний університет Belarusian State University	67	83	BE
9.	НВП ФДУП «Исток» Federal State Unitary Enterprise	162	78	RU

Закінчення табл. 4

№ пор.	Організації	КриМiKo	Scopus™	Країна
10.	Інститут радіотехніки і електроніки ім. В. А. Котельникова РАН Institute of Radio-engineering and Electronics, Russian Academy of Sciences	107	67	RU
11.	Московський авіаційний інститут (державний технічний університет) Moscow State Aviation Institute	68	53	RU
12.	Бета ТВ ком, ТОВ Betatvcom Ltd.	58	44	UA
13.	Київський національний університет ім. Т. Шевченко National Taras Shevchenko University of Kiev	56	43	UA
14.	Санкт-Петербурзький державний електротехнічний університет (ЛІЕТИ) Sankt-Peterburgskij Gosudarstvennyj Elektrotehniceskij Universitet	69	41	RU
15.	Інститут фізики ім. Л.В. Киренського СБ РАН Kirensky Institute of Physics, Siberian Branch of the Russian Academy of Sciences	71	41	RU
16.	Томський державний університет систем управління і радіоелектроніки Tomskij Gosudarstvennyj Universitet Sistem Upravlenija i Radioelektroniki	56	38	RU
17.	НДІ напівпровідникових приладів, ТОВ Research Institute of Semiconductor Devices	66	37	RU
18.	Інститут прикладної фізики РАН Institute of Applied Physics, Russian Academy of Sciences	57	35	RU

Як видно з табл. 4, найбільшу публікаційну активність проявляють вищі навчальні заклади. Серед ВНЗ першість по кількості наукових публікацій належить вченим Національного технічного університету України «КПІ», Білоруського державного університету

інформатики і радіoeлектроніки, Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, Севастопольського національного технічного університету, Саратовського державного університету ім. М. Г. Чернишевського, Харківського національного університету радіoeлектроніки; серед установ АН – ученим Інституту радіофізики і електроніки ім. А. Я. Усикова НАН України.

Публікаційна активність авторів КриМіКо з України, Росії й Білорусі підтверджує результати наукових досліджень та активності публікації організацій (табл. 5). Дані про публікаційну активність вчених цих країн, що внесли найбільший внесок у розвиток конференції [9–11] підтверджуються дослідженнями в БД Scopus™ [13].

Наукові зв'язки КриМіКо (міжкраїнна мобільність). Бібліометричний аналіз спільних (міжкраїнних) публікацій проводився за матеріалах трьох конференцій: щорічній конференції Microwave & Telecommunication Technology (CriMiCo) з 1992 по 2012 рр. – 22 конференції, Antenna Theory and Techniques (ICATT) – 4 конференції (1997, 1999, 2003, 2007 рр.) та Ultrawideband & Ultrashot Impulse Signals (UWBUSIS) – 4 конференції (2006, 2008, 2010, 2012 рр.). Перша конференція є універсальною, такою, яка містить в своєму складі до 2012 року 17 напрямів, 2-а і 3-а – вузькоспеціалізовані конференції, тематика яких відображає 4-й і 6-й напрями конференції CriMiCo відповідно. Результати проведеного аналізу наведені в табл. 6–8.

Аналіз даних, наведених у табл. 6–8, дозволяє зробити наступні висновки. Так, протягом 1992–1993 рр. спостерігалось деяке зростання числа міжкраїнних публікацій, що, найімовірніше, було пов'язано з оптимістичними очікуваннями після отримання країнами СНД незалежності. Період 1994–1995 рр. з нульовим числом міжкраїнних публікацій слід вважати критичним періодом, який характеризує той факт, що такий оптимізм був маловиправданим. У період з 1996 по 2001 роки характерним є перманентне зростання числа міжкраїнних публікацій (незначний «спліск» 1999 року можна пояснити «посткризовим» посиленням інтересу до міжнародної співпраці). Наведені в цьому абзаці дані стосуються універсальної конференції CriMiCo. Дані за цей період по спеціалізованій конференції ICATT хоч і менш репрезентативні, але відображають приблизно таку ж тенденцію.

Рейтинг авторів за даними БД Scopus™

№ пор.	Автори	Організація	Публікації в Scopus™	В т.ч. публікацій в КриМіКо	Щ	Індекс Хірша
1.	Кураєв А. А. Kurayev, A. A.	БДУІР Belarusian State University of Informatics and Radioelectronic	147	49	22	2
2.	Сініцин А. К. Sinitsyn, A. K.	БДУІР Belarusian State University of Informatics and Radioelectronic	120	36	29	2
3.	Храмов А. Е. Hramov, A. E.	Саратовський ДУ Saratov State University	125	31	270	14
4.	Єрьомка В. Д. Yeryomka, V. D.	ІРЕ НАНУ Institute of Radiophysics and Electronics of National Academy of Sciences of Ukraine	59	28	23	3
5.	Катрич В. А. Katrich, V. A.	ХНУ Kharkiv National University	97	27	49	4
6.	Глоба Л. С. Globa, L. S.	НТУУ «КПІ» National Technical University of Ukraine, Kiev Polytechnic Institute	40	26	0	0
7.	Кириченко А. В. Kirichenko, A. Y.	ІРЕ НАНУ Institute of Radiophysics and Electronics of National Academy of Sciences of Ukraine	84	26	57	5

Продовження табл. 5

№ пор.	Автори	Організація	Публікації в Scopus™	В т.ч. публікацій в КриМіКо	Щ	Індекс Хірша
8.	Абрамов І. І. Abramov, I. I.	БДУР Belarusian State University of Informatics and Radioelectronic	52	25	41	4
9.	Біляев Б. А. Belyaev, B. A.	Інститут фізики ім. Киренського, СВ РАН Kirensky Institute of Physics, Siberian Branch of the Russian Academy of Sciences	97	24	70	6
10.	Луценко В. І. Lutsenko, V. I.	ІРЕ НАНУ Institute of Radiophysics and Electronics of National Academy of Sciences of Ukraine	78	23	14	2
11.	Галдецький А. В. Galdetskiy, A. V.	«Исток», НВП ФДУП Federal State Unitary Enterprise	53	23	11	2
12.	Колесов В. В. Kolesov, V. V.	Южний федеральний університет Southern Federal University	75	23	143	7
13.	Божков В. Г. Bozhkov, V. G.	НДІ ПП, БАТ Research Institute of Semiconductor Devices	78	22	47	4
14.	Єрмолов П. П. Yermolov, P. P.	СевНТУ Sevastopol National Technical University	24	22	4	2
15.	Широков І. Б. Shirokov, I. B.	СевНТУ Sevastopol National Technical University	61	21	25	2

Закінчення табл. 5

№ пор.	Автори	Організація	Публікації в Scopus™	В т.ч. публікацій в КриМіКо	Щ	Індекс Хірша
16.	Свириденко В. І. Sviridenko, V. I.	Бета Телеком Betatvcom Ltd	21	21	0	0
17.	Смольский С. М. Smolskiy, S. M.	МЕІ (ТУ) МРЕІ	36	20	3	1
18.	Шелковников Б. Н. Shelkovnikov, B. N.	НТУУ «КПІ» National Technical University of Ukraine, Kiev Polytechnic Institute	41	20	11	2
19.	Прохоров Э. Д. Prokhorov, E. D.	ХНУ Kharkiv National University	81	20	11	3
20.	Магда І. І. Magda, I. I.	ХФТІ, ННЦ National Science Center Kharkov Institute of Physics and Technolog	46	19	19	1

Таблиця 6

Результати аналізу універсальної конференції CriMiCo

Рік проведення	Кількість міжкраїнних доповідей / відсоток до загальної кількості доповідей на конференції	Загальна кількість доповідей на конференції
1992	1 / 1,1	90
1993	3 / 1,6	190
1994	–	128
1995	–	133
1996	2 / 1,7	118
1997	6 / 2,5	244
1998	6 / 2,2	273
1999	7 / 4,0	177
2000	6 / 2,3	258
2001	9 / 3,5	256
2002	13 / 5,2	251
2003	14 / 4,4	320
2004	13 / 3,7	348
2005	18 / 4,1	436
2006	20 / 4,8	421
2007	14 / 3,6	388
2008	21 / 5,3	394
2009	27 / 6,7	406
2010	23 / 4,3	535
2011	25 / 5,2	477
2012	23 / 4,9	466

Таблиця 7

Результати аналізу спеціалізованої конференції ICATT

Рік проведення	Кількість міжкраїнних доповідей / відсоток до загальної кількості доповідей на конференції	Загальна кількість доповідей на конференції
1997	5 / 1,3	373
1999	5 / 2,4	206
2003	12 / 5,3	227
2007	12 / 8,2	146

Таблиця 8

Результати аналізу спеціалізованої конференції UWBUSIS

Рік проведення	Кількість міжкраїнних доповідей / відсоток до загальної кількості доповідей на конференції	Загальна кількість доповідей на конференції
2006	4 / 3,5	114
2008	4 / 5,0	80
2010	5 / 6,1	82
2012	3 / 3,3	95

Останнє десятиліття (2002–2012 рр.) характеризується відносною стабільністю відсотка міжкраїнних публікацій із середнім рівнем 3,74 % для конференції CriMiCo, 6,75 % для ICATT і 4,47 % для UWBUSIS. Середнє значення міжкраїнної компоненти в загальному масиві публікацій по трьох конференціях складає 4,99 % [12].

Проблеми міжкраїнної мобільності як чинника формування єдиного наукового простору, наукових зв'язків, інтернаціоналізація науки й наукової діяльності стають все більш актуальними та привертають увагу дослідників в різних країнах. Мобільність як механізм глобалізації науки використовується сьогодні для створення Європейського наукового простору. А мобільність ученого, вважає Б. А. Маліцький, «є найважливішим засобом досягнення природної просторової загальності наукової праці і наукового результату, ефек-

тивним способом підвищення релевантності дослідників до рішення наукової проблеми, в якій вони спеціалізуються» [14].

Завдяки мобільності забезпечуються кадрами новітні напрями досліджень. Мобільність також дає можливість працювати багатонаціональним дослідницьким колективам, що підсилює конкурентоспроможність країн, куди вона направлена, а також їх першість у використанні отриманих результатів. Міжнародна дослідницька співпраця, як правило, призводить до появи спільних публікацій, авторами яких виступають учені різних країн та організацій. При цьому число спільних публікацій відображає ступінь наукової співпраці даних організацій і країн. У зв'язку з вищевикладеним показовою є географічна структура міжнародної співпраці напрямів кримських конференцій (табл. 9).

Таблиця 9

Географічна структура міжкраїнної співпраці конференції CriMiCo (1992–2012 рр.)

Напрями конференцій	Кількість спільних публікацій	Країни
1. Твердотільні прилади і пристрої НВЧ	20	Україна, Росія, Молдова, США, Бахрейн, Туреччина, Канада, Корея, Швейцарія, ОАЄ, Франція, Німеччина, Італія
1а. Моделювання і автоматизоване проектування твердотільних приладів і пристроїв	8	Україна, Росія, Корея, Франція, Фінляндія, Великобританія, Мексика
2. Електровакуумні і мікровакуумні прилади НВЧ	29	Україна, Росія, Білорусь, Корея, США
3. Системи НВЧ зв'язку, віщання і навігація	16	Україна, Росія, Білорусь, Великобританія, Німеччина
3а. Програмні середовища і технологія надання послуг в телекомунікаційних мережах (секція організована в 2010 р.)	3	Україна, Молдова, Німеччина

Напрями конференцій	Кількість спільних публікацій	Країни
4. Антени і антенні елементи	58	Україна, Росія, Білорусь, Великобританія, Німеччина, США, Франція, Мексика, Данія, Фінляндія, Бельгія, Іран, Іспанія, Польща, Нідерланди, Італія, Франція, Туреччина, Канада, Корея, Ірландія, Данія, Австрія, Греція, Великобританія
5. Пасивні компоненти	25	Україна, Росія, ОАЕ, Великобританія, Корея, Мексика, Туреччина, Японія, Польща, США, Китай, Чехія
5a. Матеріали і технологія НВЧ-приладів	12	Україна, Росія, Білорусь, Корея, Молдова, США, Китай, Литва, Німеччина, Бразилія
5b. Нанoeлектроніка і нанотехнологія	39	Україна, Росія, Білорусь, Німеччина, США, Грузія, Великобританія, Франція, Бразилія, Польща, Японія
6. НВЧ-електроніка надвеликих потужностей і ефекти	26	Україна, Росія, Білорусь, Німеччина, США, Ізраїль, Іспанія, Японія, Нідерланди, Данія, Мексика, Корея, Фінляндія, Туреччина, Австралія, Франція
6a. Електромагнітна і радіаційна стійкість матеріалів і електронної компонентної бази	2	Україна, Росія
7. НВЧ-вимірювання	9	Україна, Росія, Корея, США, Ірландія, Греція, Литва, Чехія
8. Прикладні аспекти НВЧ-техніки	9	Україна, Росія, Білорусь, США, Фінляндія, Норвегія

Напрями конференцій	Кількість спільних публікацій	Країни
8а. НВЧ-техніка в медицині і екології	6	Україна, Росія, Білорусь, Польща
9. Радіоастрономія, дистанційне зондування і розповсюдження радіохвиль	23	Україна, Росія, Білорусь, Ізраїль, Великобританія, ОАЕ, Німеччина, Італія, Нідерланди, Швеція, США, В'єтнам
Всього:	285	38

Ранговий аналіз сумісних публікацій учених визначив в лідери країни:

- Росія і Україна – 66 публікацій за напрямками: 1, 1а, 2, 3, 4, 5, 5а, 5b, 6, 6а, 7, 8, 8а, 9;
- Україна і Білорусь – 21 публікації за напрямками: 1, 2, 3, 4, 5а, 5b, 6, 8, 8а, 9;
- Україна та США – 15 публікацій за напрямками: 1, 2, 4, 5а, 5b, 6, 7, 9;
- Україна та Корея – 13 публікацій за напрямками: 1, 1а, 2, 4, 5а, 6, 7;
- Україна та Мексика – 10 публікацій за напрямками: 1а, 4, 5, 6.
- Росія та США – 9 публікацій за напрямками: 1, 2, 4, 5, 5а, 5b, 6, 7, 8, 9.

Спільні публікації учених решти країн представлені в кількості від однієї до п'яти.

Проведений вперше наукометричний аналіз публікацій міжнародної Кримської конференції «НВЧ техніка і телекомунікаційні технології» дає можливість виявити динаміку публікацій вчених України, Росії та Білорусі в області радіотехнологій на пострадянському просторі та оцінити їх внесок у світову науку, дослідити соціальні та наукові зв'язки між ученими та організаціями різних країн. Дане дослідження запроваджує у науковий обіг нові факти, які пов'язані з історією досліджень в області радіотехнологій в Криму.

Список використаних джерел

1. Hawkings, D. T. Uncoventional uses of on-line information retrieval systems: On-line Bibliometric studies // Sci. – 1977. – Vol. 28, № 1. – P. 13–18.
2. Schmidmeier, P. Die Vermittlung von Grundrissen in der Bibliometrie als Voraussetzung für die Anwendung der Bibliometrie in den technischen Universitätsbibliotheken // IATUL. – 1978. – Vol. 10. – P. 31.
3. Garfield, E. Citation Indexing – its theory and application in science, technology and humanities. – N.Y.: John Wiley & Sons, 1979. – 274 p.
4. Воверене, О. Библиометрия – структурная часть методологии информатики / О. Воверене // Науч.-техн. информ. Сер. 1. – 1985. – № 7. – С. 1–5.
5. Нестеров, А. В. Библиометрия в библиотеке / А. В. Нестеров. – Новосибирск, 1990. – 27 с. – (Препр. / ГПНТБ СО АН СССР; № 90–1.)
6. Зусьман, О. М. Библиографические исследования науки : Автореф. дис... д-ра пед. наук / О. М. Зусьман. – СПб., 1999. – 39 с.
7. Pritchard, A. Statistical Bibliography or Bibliometrics? // Jour. of Document. – 1969. – V. 25, № 4. – P. 348–349.
8. Елин, А. Л. Заметки к вопросу об эффективности использования различных наукометрических показателей и критериев эффективности научных исследований / А. Л. Елин, Ю. Ю. Шапошников // Научная периодика: проблемы и решения. – 2013. – № 3. – С. 4–12.
9. Ермолов, П. П. Об участии Беларуси в организации и работе КрыМиКо (1991–2008 гг.) / П. П. Ермолов, Н. Л. Ржевцева // СВЧ-техника и телекоммуникационные технологии (КрыМиКо'2009) : материалы конференции (19; 14–18 сент. 2009 г.; Севастополь). – Севастополь : Вебер, 2009. – Т. 1. – С. 32–35.
10. Ермолов, П. П. Об участии Украины в организации и работе КрыМиКо (1991–2010 гг.) / П. П. Ермолов, Н. Л. Ржевцева // СВЧ-техника и телекоммуникационные технологии (КрыМиКо'2010) : материалы конференции (20; 13–17 сент. 2010 г.; Севастополь). – Севастополь : Вебер, 2010. – Т. 1. – С. 63–72.
11. Ермолов, П. П. Об участии России в организации и работе КрыМиКо (1991–2010 гг.) / П. П. Ермолов, Н. Л. Ржевцева // СВЧ-техника и телекоммуникационные технологии (КрыМиКо'2011) : материалы конференции (21; 13–17 сент. 2011 г.; Севастополь). – Севастополь : Вебер, 2011. – Т. 1. – С. 75–84.
12. Ржевцева, Н. Л. Совместные публикации на международных конференциях как показатель межстрановой мобильности ученых и специалистов : (на примере крымских конференций по СВЧ-технике и телекоммуникациям) / Н. Л. Ржевцева // Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес : Тези доповідей Міжнародної науково-теоретичної конференції студентів та аспірантів (4–5 квітня 2012 р.; Харків). – Харків : Вид-во НТУ «ХП», 2012. – Ч. 3. – С. 129–131.

13. Ржевцева, Н. Л. Международная конференция КрыМиКо в наукометрических базах данных / Н. Л. Ржевцева, А. В. Васильев // 22-я Международная Крымская конференция «СВЧ-техника и телекоммуникационные технологии», (КрыМиКо'2012) : материалы конф., 10–14 сент. 2012 г., Севастополь / Севастоп. нац. техн. ун-т [и др.]. – Севастополь, 2012. – Т. 1. – С. 22–27. – Библиогр. в конце ст. (5). – ISBN 978-966-335-371-5.
14. Малицкий, Б. А. Межстрановая мобильность ученых как следствие пространственности перемещения центров научно-технологической активности / Б. А. Малицкий // Наука та наукознавство. – 2011. – № 4. – С. 51–67.

Актуальні питання бібліотечного менеджменту

3.1. Промоція книжок та читання за допомогою мас-медій

Актуальність даної розвідки полягає в зростанні інтересу до промоції читання серед різних аудиторій, адже в умовах інформатизації та глобального суспільства цікавість до читання слабшає. Останні декілька років читання втрачає свій виключний статус у житті людини, хоча й досі залишається одним із важливих способів досягнення життєво важливої інформації.

Ці тривожні знаки змушують уряди, різні організації та об'єднання, видавництва та бібліотеки започатковувати програми підтримки читання, використовувати рекламу та PR-заходи, аби зацікавити читанням, привчити читати дітей та молодь.

Окрім того, книжка сама по собі – вельми унікальний продукт, оскільки поєднує в собі духовну та матеріальну складову, тому її реклама має бути особливою. До того ж, в інформаційну добу вміння комунікувати стає стратегічним ресурсом, у тому числі й для видавництв, книгарень і бібліотек.

Метою даного дослідження є спроба поглянути на вітчизняний медійний простір із точки зору промоції книжок і читання, адже, на жаль, мусимо констатувати, що для більшості громадян читання та книжки знаходяться не на пріоритетних позиціях.

Варто зазначити, що ми розуміємо під «промоцією» калькування англomовного слова *promotion*, що означає елемент маркетинг-мікс, який відповідає за зв'язок ключових маркетингових звернень з цільовими аудиторіями [8, с. 117].

Все частіше на різних рівнях постає питання – як сьогодні можна популяризувати книжки та читання. До комунікаційної політики

книжок зазвичай відносять рекламні оголошення на телебаченні, радіо та у пресі, каталоги видавництв із інформацією про нові видання, рецензії, книжкові огляди, участь видавництв у книжкових виставках та ярмарках, інтерв'ю з авторами та видавцями, літературні дайджести та складання рейтингів книжок («ТОР-10», «Обов'язково повинен прочитати / must read»), плакати та буклети, інформацію з сайту видавництва або письменника, блоги авторів (які в свою чергу виступають: по-перше, засобом та об'єктом реклами; по-друге, потребують окремої промоції).

Більшість видавництв та книгарень користується найбільш доступними та дешевими способами рекламування й промоції книжок – листівками та інформаційними листками. Рівень інформаційної, рекламної та PR-діяльності підприємств видавничої бізнесу залишається на сьогодні не достатньо високим, хоча й надзвичайно важливим. Пам'ятаючи про те, що книжки – доволі незвичайний, а може й навіть унікальний товар – підхід до їхньої промоції має бути специфічним. Для ефективної дії реклами на потенційного споживача, оголошення має бути створено з урахуванням всіх основних законів реклами. Проте – мало створити рекламне повідомлення, ще потрібно обрати доречний канал його передачі. До промоції книжок і читання можна (і потрібно) залучити такі канали, як мас-медії.

Тож, серед завдань нашої розвідки – звернути увагу на медіа-канали, що використовуються для промоції книжок і читання (телебачення, радіо та періодична преса) та проаналізувати досвід українських мас-медій у сфері популяризації книжок і читання.

Нагадаємо, що до традиційних мас-медій відносять телебачення, радіо, газети та журнали, а, так звані, «цифрові медіа» (блоги, соціальні мережі) до нашої уваги не потрапили, адже вони потребують окремого та більш детального дослідження. Відмітимо тільки, що всесвітня мережа Інтернет допомагає у просуванні літератури та книжок, бо як комунікаційний канал дозволяє показати обкладинку книги, розміщувати великі за обсягом і детальні рецензії на книги, демонструвати відеорекламу, буктрейлери та презентації книжок, а за допомогою гіперпосилань користувач може швидко отримати вищерпну інформацію про книгу, автора та книжкову серію. Проте, суттєвим недоліком на сьогодні залишається обмежений доступ до цього ресурсу аудиторії глобальної мережі (відомо, що активними користувачами мережі Інтернет є мешканці великих міст у віці

15–40 років, що складає декілька відсотків від загальної кількості населення країни; проте, заради справедливості, слід відмітити, що ця частка продовжує невпинно збільшуватися).

Промоції книжок та читання присвячено декілька робіт зарубіжних і вітчизняних авторів, серед яких слід виокремити наступні: Д. Беклешев «Реклама книг сьогодні» [1], В. Стельмах та Д. Коул «Як створюються нації, що читають: досвід, ідеї, зразки», А. Берштадт «Соціальна реклама книги» [2], Д. Передній «Реклама книги: модифікація та тенденції розвитку», В. Кулаковська «Реклама книги в незалежній Україні», Т. Булах «Реклама у видавничій справі» [3] та ін.

Питання промоції книг та читання також частково постають у роботах, присвячених видавничому маркетингу; наприклад у підручниках В. Теремка, Н. Еріашвілі та ряді наукових публікацій, в яких автори зазначають необхідність ініціювання та підтримки програм промоції культури читання в різних країнах та світі [9, с. 109].

Д. Беклешов зазначає [1], що потенційні споживачі мають орієнтуватися в асортименті книжок, мають знати, що нового пропонують книгарні, тому реклама книги є важливою складовою комунікаційного процесу. Проте минуло лише кілька десятиліть, і книжки стали потребувати реклами вже з зовсім іншої причини, а саме – через зниження цікавості до читання, байдужості до нових і старих авторів, конкуренції з боку Інтернету та комп'ютерних ігор. Внаслідок цього фахівцям із комунікацій сьогодні доводиться замислюватися над створенням привабливого образу книги та читання в свідомості аудиторії, особливо молоді, дітей і батьків. Сьогодні соціальна реклама більше, ніж комерційна, привертає увагу аудиторії до читання взагалі та книжок зокрема.

А. Берштадт вказує, що реклама книги може бути комерційною де-юре, проте соціальною – де-факто через низку проблем, які вона зачіпає [2, с. 76]. Книжкова рекламна комунікація стала відігравати важливу соціальну роль, адже вона задає загальну модель споживання книжкової продукції взагалі.

Натомість В. Стельмах та Д. Коул пропонують ознайомитися з сучасним досвідом і кращими кампаніями промоції читання у США, Великій Британії та Росії, які вважаються країнами-лідерами у програмах, що формують і підтримують культуру читання.

Як і в інших сферах, у видавничій справі рекламі нині належить одне з провідних місць вважає Т. Булах [3, с. 5]. Проте зауважимо, що важливішою за рекламу є загальна комунікаційна політика об'єкта видавничої діяльності чи книгорозповсюдження (реклама, зв'язки з громадськістю).

Рекламно-інформаційні повідомлення здатні не лише поінформувати потенційних представників аудиторії про наявність видавництва на книжковому ринку та його асортимент, але й збільшити обсяги продажу книжкової продукції в декілька разів. Зауважимо, що зробити це допоможе лише вдала реклама розповсюджена за допомогою доречних медіаканалів, в іншому разі, в покупців може сформуватися упереджене ставлення до видавництва та продуктів його діяльності або вони взагалі не помітять рекламного оголошення та не отримають інформації про видавництво, асортимент, акції, контактні дані тощо.

Під рекламою слід розуміти адресовані цільовій аудиторії повідомлення у формі тексту, зображення, звуку про наявність на ринку, характерні особливості, переваги товарів та послуг [5, с. 205].

Підтримка постійної PR-комунікації з потенційною аудиторією (зв'язки з громадськістю) допомагає сформувати та підтримувати імідж видавництва, книгарні, автора чи бібліотеки через налагодження відносин із контактними аудиторіями, поширення інформації про діяльність, книги та авторів.

За допомогою рекламних та PR-кампаній замовники намагаються змінити ставлення потенційного споживача до пропонованого товару та компанії, що його виробляє, сформувати потребу у товарі (ще неусвідомлену), зміцнити або змінити ставлення до товару. У нашому випадку, замовники соціальної реклами намагаються донести до аудиторії, що читати потрібно, корисно та цікаво (читати корисно – шкода від нечитання; потрібно читати в автобусі та метро; читати маленьким дітям мінімум 20 хвилин щодня; читати хлопцям, бо дівчата люблять розумних чоловіків; читати та відкривати нові світи тощо). А вже замовники комерційних рекламних повідомлень пропонують аудиторії звернути увагу на певні книгарні, певних авторів і певні книжкові серії.

Аналізуючи телебачення як один з каналів передачі інформації зазначимо, що за таким показником – як охоплення аудиторії – йому немає рівних. Телевізійна реклама вважається ефективною,

а можливість охопити великий сегмент аудиторії – одна з причин цього. Залучення даного каналу дозволяє представити книгу аудиторії в найкращому образі, адже потенціал телебачення – у впливі, який воно спричиняє на аудиторії за допомогою поєднання візуального образу, звуку та слів. До того ж це підвищує рівень участі споживачів до рівня відвідування магазину та підвищує запам'ятовування рекламної інформації.

Тим не менш, телебачення має й ряд суттєвих недоліків, до яких можна віднести перевантаження ефіру рекламною інформацією, значні витрати за виготовлення та розміщення реклами [8, с. 366]. Замовляючи та розміщуючи ролик або сюжет на телебаченні, замовник ніколи точно не може знати чи побачити максимальної кількості саме його потенційних споживачів цієї рекламної інформації. Телебачення слід використовувати тільки тоді, коли рекламодавцю необхідно візуально вплинути на масову аудиторію (показати обкладинку, вхід до книгарні, обличчя нового автора).

Хоча увагу аудиторії привертають історія створення книги, інформація про автора на вітчизняному телебаченні, на превеликий жаль, є лише одна програма повністю присвячена книжкам. Вона має назву «Книга.ua» та виходить на національному каналі «УТ-1» щоп'ятниці о 13.15, а її тривалість становить 20 хвилин (2013 р.); з 2014 р. програма змінила час трансляції на ранок середи, та із січня її можна було переглянути о 09.30. В будь-якому разі цей час незручний для більшості представників аудиторії. Не зважаючи на те, що програма доступна і для онлайн перегляду, очевидно, що для такої країни, як Україна, замало мати всього лише одну телевізійну програму, присвячену книжкам.

Якщо провести паралель із радянським часом, то телевізійна програма «Коло читання» («Круг чтения») [1, с. 171] була єдиною, що розповідала про літературу (проте й телевізійних каналів було на порядок менше). У 1985 р. програма виходила щосуботи на першому каналі, її тривалість складала 45 хвилин, з 12.20 до 13.05 [4].

Окрім єдиної спеціалізованої програми про книжки, ми виділяємо різноманітні інформаційні та розважальні програми, ток-шоу, автори та ведучі яких знаходять час для приділення уваги промоції книжок і авторів у ефірі своїх програм.

Іноді книжкова тематика потрапляє до ранкових шоу, новин культури та світських хронік, але, на жаль, для цього має бути надзвичай-

но поважна причина: книга може опинитися на першому місці серед проданих або ж відомий голівудський режисер вирішить екранізувати якийсь із творів вітчизняного автора і тим зробить його всесвітньо відомим, або ж автор скоїть щось неординарне й тим самим, як наслідок, приверне увагу до себе та своїх творів.

Наведемо для прикладу декілька випадків промоції читання в ефірі вітчизняних телевізійних каналів. На каналі «112 Україна», який нещодавно з'явився на медіа ринку, нами були помічені хвилини, повністю присвячені книжкам і творам художньої літератури. Одна з форм анонсування – «112 рекомендує. Книги», де ведуча дуже стисло розповідає про книжкові новинки, що з'явилися на книжковому ринку в межах програми «Культурна революція». Також у перервах між програмами журналісти каналу декларують фрагменти, певно з улюблених творів (журналіст-стрінгер декламував вірш С. Єсеніна). Прикладом є й такі інформаційні вставки, як «Тиждень Івана Франка» з пропозицією після цитати з твору співробітника чи глядача каналу почитати цього автора. Потрібно відмітити схожість цієї кампанії з двома американськими кампаніями підтримки читання: «READ» (Американської бібліотечної асоціації – ALA), коли всім читачам пропонувалося створити власну картинку на підтримку читання, та «Read more about it» (ALA спільно з телевізійним каналом CBS), інформацію про яку наведемо згодом.

Програма «В кабінетах» та її ведуча Лариса Губіна (5 канал) декілька разів потрапляли і до кабінетів письменників. Наприклад, у розмові з братами Віталієм та Дмитром Капрановими постало питання сучасного книговидання, виданих і нових книжок. У програмі «В гостях у Д. Гордана», при обговоренні з гостею О. Хангою питання щодо виданої нею книги, частина сюжету була присвячена шляхам розповсюдження нового виданого твору. Ці приклади, на жаль, доводять епізодичний, а не цілеспрямований характер згадування про літературу та авторів у вітчизняному телевізійному ефірі.

Силу телебачення та авторитет ведучої яскраво демонструє Опра Уїнфрі (США). У своєму надпопулярному вечірньому шоу вона часто рекомендує глядачам звернути увагу на певні твори літератури, що призводить до збільшення уваги аудиторії до рекомендованих нею книжок. Так, наприклад, її представлення під час шоу книги «Анна Кареніна» (автор – Л. Толстой) саме у перекладі Р. Невіра та Л. Волхонської, зробило даний друкований твір лідером книжкових

продажів [7, с. 1]. Можна сказати, що завдяки пораді чи маленькому коментарю цієї ведучої продаються великі накладі книжок. Між іншим, до переліку її бізнес-діяльності та кола інтересів входить і книжковий клуб.

Також у США знайшли цікавий спосіб поєднання творів художньої літератури та телебачення. Бібліотеки разом із телевізійним каналом CBS проводили кампанію «Прочитай про це більше» (Read more about it) [6], намагаючись зацікавити глядачів процесом читання книжок. Після трансляції історичних фільмів глядачам пропонувався перелік із декількох книжок, які мали відношення до показаного періоду історії, та звучало запрошення завітати до найближчої бібліотеки й запитати ці твори.

На Британському каналі BBC свого часу мало місце унікальне шоу «Велике читання», в результаті якого було обрано улюблену книгу нації – «Володар перстнів» Д. Толкієна [6]. Без сумнівів, цикл подібних програм привертає увагу аудиторії до певних книжок, змушує зацікавитися або перечитати їх.

На жаль, на українському телебаченні таких масштабних прикладів ми не знайдемо. В ефірі зрідка з'являються інформаційні сюжети, які можна віднести до непрямої реклами – інтерв'ю сучасних письменників і видавців, сюжети про літературні премії та їх лауреатів, інформаційні сюжети з книжкових виставок та ярмарків. В інтерв'ю журналісти можуть поцікавитися в своїх відомих співрозмовників про книжки, яким вони приділяють увагу останнім часом. Такі сюжети можуть нами класифікуватися як допоміжні у процесі промоції книжок і читання, адже вони інформують глядачів та, можливо, викликають зацікавленість певної частини аудиторії до певних літературних творів і читання взагалі.

Радіо, порівняно з телебаченням, є більш оперативним, економним і високосегментованим каналом передачі інформації. Серед усіх рекламних каналів радіо має найкоротший період підготовки реклами. Крім того, переважна більшість представників аудиторії не сприймає радіо як подразник.

Книжкову промоцію, як і промоцію іншого товару, на радіо можна звести до такого переліку: ролик, програма, репортаж, оголошення ведучого, рекламна пісня (джингл). Радіо не здатне показати аудиторії обкладинку книги або яскраві ілюстрації (як це може теле-

бачення). Сила радіо – слова та образи, котрі можна створити в уяві аудиторії за їхньою допомогою.

Наведемо, приклад сценарію радіо-реклами книги «Життя великих людей» знайдений нами. Реклама подана як діалог двох людей, що розмірковують над кросвордом:

- Перший голос: 43 по вертикалі: Кому була присвячена «Місячна соната» Бетховена? 9 літер: «і» – третя, «д» – восьма.

- Другий голос: Джульєтті Гвіччарди.

- Перший голос: Підходить! 47 по горизонталі: У якому місті народився Мікеланджело? 7 літер: «к» – перша, «р» – четверта.

- Другий голос: У Капрезе.

- Перший голос: Слухай, а звідки ти все знаєш?

- Другий голос: Найбільш цікаву та корисну інформацію про життя видатних особистостей я дізнаюся з серії книг Ромена Роллана «Життя великих людей».

Між іншим, під час року книги у республіці Білорусь радіостанція «Альфа» проводила конкурс на кращий сценарій радіореклами книжки та конкурс на кращий слоган, що буде популяризувати читання. Організатори конкурсу обіцяли кращий слоган розмістити на будівлі Національної бібліотеки РБ.

Проте, як зазначає Д. Беклешов, недолік радіореклами в тому, що слухач не має можливості повернутися до рекламного оголошення [1, с. 169], але водночас автор відмічає корисність від застосування радіоканалу та радіо-оголошень у середині магазину чи виставкового центру для розповсюдження інформації про видавництва, нові надходження, певних авторів і видання.

Якщо торкатися питання існування реклами в українському радіопросторі, то слід відмітити, що у FM-діапазоні також зустрічаються програми (переважно розважального характеру), що присвячені книжкам, літературним творам, і можуть бути розглянуті нами як один із елементів промоції книжок і читання.

Так, на радіостанції «Relax» між піснями, новинами та рекламою передбачено розважальні записи – уривки з відомих творів під назвою «Relax прочитання», які можна класифікувати як розважальну програму-вставку з маленьких (всього лише на 100–120 слів) фрагментів із улюблених літературних (класичних і сучасних) творів, що відповідають загальному формату радіостанції («Relax FM» позиціонує себе як легке та спокійне радіо). Радіопрограма має за слоган

фразу: «Фрагменти з улюблених творів», та анонс: «Сторінки, що неможливо забути. Строки, що відпечаталися у серці. Слова, які назавжди залишилися в історії».

Концепція програми полягає у прочитанні фрагментів із класичних і сучасних творів світової літератури, логічно завершених та таких, що легко сприймаються на слух аудиторією радіостанції.

І хоча на меті автори програми абсолютно не мають сприяти промоції читання серед слухачів, формувати культуру читання чи популяризувати письменників (адже стратегічна місія програми полягає всього лише у відволіканні та розважанні слухача), проте ми не можемо ігнорувати факт існування такої програми в українському FM-діапазоні.

За планом програма виходить один раз на дві години з 10.00 до 23.00 та чотири рази на годину з 23.00 до 06.00. Читають фрагменти ведучі радіостанції, так звані бренд-войси – впізнавані голоси ведучих, чоловічі або жіночі в залежності від літературного фрагменту та його автору.

Натомість, авторська програма українського актора Олексія Горбунова «Зворотній бік вітру» виходила в ефір на хвилях радіостанції «Ренесанс» впродовж декількох років. Ця програма не мала аналогів в українському ефірі, адже у ній автор читав фрагменти культових творів (С. Давлатова, В. Шукшина, В. Пелевіна, Х. Мураками). Важливим є і той факт, що автор та ведучий самостійно на свій смак обирав авторів та твори, а також і стиль читання фрагментів перед мікрофоном. Тривалість програми складала годину, виходила вона у вечірньому ефірі щовівторка, але оскільки формат радіостанції музичний, а не розмовний, то читання фрагментів твору перебивали музичними композиціями. На наш, погляд, програма мала б зацікавити й заінтригувати частину аудиторії певними творами, саме тому вона розглядається нами як варіант популяризації книги та авторів медіями.

В ефірі радіостанції «Гала-радіо» також були спеціальні хвилини в перерві між музичними композиціями, новинами та рекламою, коли діти розповідали про дитячі книжки (протягом осені 2012–зими 2013 року).

Більш розповсюдженим видається нам процес стимулювання читання через друковані медії, а саме – суспільно-політичні, ділові та розважальні видання. Окрім стандартних рецензій, рекламних ого-

лошень або інтерв'ю, у розважальних виданнях можна розміщувати різні корисні поради, що взяті з книжок. Також це можуть бути способи освідчення у коханні або перелік місць освідчення у коханні літературних героїв, зібрання кулінарних рецептів з відомих творів, ідеї щодо того, як добре провести родинний вечір, чи перелік нестандартних подарунків, які отримували літературні герої. За статистикою видання мають широке коло читачів. Тому, можливо, якийсь цікавий факт змусить частину аудиторії звернутися до оригіналу та прочитати твір, а, можливо, ще якась частина зрозуміє, що книжки – це збірки корисної та цікавої інформації.

Якісні та ділові періодичні видання також долучаються до промоції книжок, а саме – нон-фікшин (ділової чи критичної прози, белетристики) та бізнес-літератури через друк на своїх шпальтах різноманітних рецензій та анотацій; чи то більше – навіть публікують журнальні варіанти творів (як це робить видання «Форбс Україна»). Так, наприклад, було опубліковано журнальний варіант книги І. Літовченка «Запалюючи зірку: історія Київстару від першої особи», а також фрагменти книг «Правила бізнесу Генрі Форда», «Код Дурова», «Величні за власним вибором», «Як влаштований цей світ. Нариси на макросоціологічні теми» тощо.

Всеукраїнська газета «Бізнес» у кожному номері пропонує читачам звернути увагу на бізнес-літературу та поглибити свої знання з менеджменту, маркетингу, фінансового планування, основ управління персоналом, особливостями промоції за допомогою соціальних мереж тощо.

Суспільно-політичний тижневик «Профіль» також присвячує цілу шпальту книгам в рубриці-огляді «Книги від Н. Сняданко». Власне рубрика вміщує інформацію всього лише про три книги та за розміщенням нагадує каталог, адже читачеві пропонувалася назва книжки, ім'я автора, назва видавництва, обкладинка книги, невеличкаа анотація та цитата з твору. До уваги редактора рубрики потрапляє різноманітна література: художні твори, дитяча література, історичні видання тощо.

Провідне видання США «Publisher's Weekly» публікує анотації, відгуки та рецензії на книжки, а також рейтинги літератури, які складаються на основі рівня продажів книжок. Видавці також намагаються розповсюджувати інформацію про нові книжки у періодичних

виданнях: рекламні та інформаційні матеріали публікують «Washington Post», «Newsweek», «New York Times».

Фахівці з реклами вважають що читачі витрачають на прочитання журналів більше часу, ніж на газети; тому й вірогідність уважного прочитання рекламного оголошення на журнальних сторінках більша, ніж у газеті. До того ж кількість людей, що читають журнали, більша за фактичну (номер одного журналу читає не одна особа, а декілька). Наприклад, жіночий журнал переглядають усі жінки, що мешкають у квартирі – мати, донька, бабуся; натомість науковий журнал будуть передавати колегам та ділитися щодо нього інформацією. Фактично виходить, що номер журналу купує одна людина, а читають кілька читачів.

Інформація про книжки у друкованих виданнях може бути представлена модульною рекламою, рецензіями, анотаціями, рубрикою книжкових оглядів, інтерв'ю автора та видавця, репортажами з книжкових виставок і фестивалів, критичними статтями. До того ж друковані медії більше спеціалізовані, ніж інші канали, тому це спрощує процес сегментації аудиторії.

При аналізі контенту тижневика «Український тиждень» та часопису «Критика» на предмет промоції книжок, нами були помічені деякі особистості промоції книг на шпальтах періодичних видань України.

Так, у досліджуваних нами випадкових числах «Українського тижня» за 2011-2013 рр. було відмічено декілька видів промоції книжок. Видання розміщує різноманітну модульну рекламу книгарні «Є» (адреси всіх магазинів, сайт), окремі книжки у книгарні («Ваша іноземна преса в книгарні «Є», «Нові нон-фікш видання з ЕС», література іноземною мовою, дитяча література, путівники, подарункові видання, листівки) та окремо анонсує різні заходи, що відбуваються у книгарні (зустрічі з авторами, дискусії, автограф-сесії), як окремі заходи, так і перелік всіх заходів на тиждень. Також нами була помічена модульна реклама, що анонсувала весняний київський книжковий ярмарок. Окрім всього видання часто публікує інтерв'ю та бесіди з письменниками, надає можливість публікувати їм свої есеї (Т. Прохасько, Л. Подерев'янський). Видання «УТ» має традиційну постійну рубрику «Навігатор», яка присвячена кінофільмам, музичним альбомам і книжкам, що дозволяє ознайомитися з відгуками на твори.

В аналізованих нами числах часопису «Критика» (за 2009 р.) ми також помітили модульне рекламне оголошення київського міжнародного книжкового ярмарку; окрім того на кожний номер припадає приблизно 20–25 рецензій та анотацій на нові збірки поезій, нові видання та часописи, монографії, підручники, книжки. Візуальна подача рецензій у «Критиці» трішки нагадує представлення інформації у книжковому каталозі, адже обов'язково подано обкладинку книги, зазначено автора, назву та подано інформацію про книгу у невеличкому об'ємі.

Окремо ми приділили увагу інформаційним листкам та газетам, що випускають книжкові супермаркети, асоціації видавців, видавництва, Книжкова палата, адже їх можна віднести до періодичних друкованих видань за формою та змістом, окрім того вони створюються спеціально для промоції книжок.

При перегляді інформаційних листів, що випускала мережа магазинів «Емпік», можна зустріти новини з життя цієї мережі книжкових магазинів (презентації книг і творчі зустрічі з авторами, видавцями, ілюстраторами, відкриття нових магазинів), інформацію про нові книжкові надходження, інтерв'ю з авторами, рейтинги книжок. Вся ця інформація, безперечно, впливає на покупця; до того ж обов'язково на шпальтах розмішують анонси подій, що мають відбутися у приміщенні книгарні.

«Стиль життя'emprіk» за декілька років пройшов трансформацію від каталогу форматом А5 до повноцінного інформаційного корпоративного видання форматом А3 зі словом редактора, інтерв'ю, оглядами та рекламою. Між іншим, інформаційні листки видавництва та книжкових мереж функціонально надзвичайно подібні до виставок літератури у бібліотеках, із тією лише різницею, що бібліотека виставляє тематичну літературу з метою ознайомлення читачів із творами, що знаходяться в її фондах, а видавництва та книжкові магазини, окрім ознайомлення аудиторії з асортиментом своєї продукції, ще й намагаються продати свій товар.

Отже, продумана та спланована кампанія щодо промоції книги чи читання дозволяє вирішити деякі завдання, як-то: просування читання, розповсюдження інформації про нові книжки та авторів, формування та підтримки іміджу видавництва або книгарні. При вдало продуманій комунікаційній стратегії використання засобів масової комунікації може привернути увагу до певних книжок взагалі

й читання зокрема. Окрім того слід зазначити, що програма з промоції читання має бути комплексною та охоплювати максимальну кількість каналів комунікації (і не лише мас-медій) в незалежності від того, чия це буде ініціатива – держави, бізнесу чи спільна. До того ж промоція читання має вписуватися в чітку стратегічну програму підтримки книги задля досягнення головної мети – покращення показників читання книг серед населення країни, а не обмежуватися раз від разу нагадуванням про книжки та читання.

Підсумовуючи результати рекламно-інформаційної діяльності щодо промоції книжок і читання на телебаченні, радіо та у пресі, ми дійшли деяких висновків. Так, у підприємств книжкового ринку навіть немає спеціальної платформи, де можна розмістити інформацію про себе й книжки, що видаються та продаються, адже програми, що присвячені літературній продукції та читанню на вітчизняному телебаченні й радіо, практично відсутні (принаймні, на національних каналах).

На нашу думку, телебачення більш підходить для соціальної реклами читання, ніж для реклами якоїсь певної книги. Враховуючи, що у законах України відмічено безоплатність розміщення соціальної реклами, можна не зважати на високу ціну розміщення реклами на телебаченні. Проте виготовлення телевізійного ролика є також доволі витратною справою, і це може вплинути на те, що вітчизняних рекламних агенцій, охочих допомогти із створенням рекламного соціального відео, може й не знайтися.

До того ж ми дійшли висновку, що для радіо та телебачення всі згадки про книжки та читання носять суто епізодичний, навіть випадковий характер, натомість як у друкованих медіа увага книжкам приділяється більш цілеспрямовано.

Друковані періодичні медії – найбільш традиційні та використовувані для промоції книжок і читання. Підтвердженням цього є наведені нами численні приклади та рекламні зразки, що найбільш розповсюджені саме у журналах, незалежно від спеціалізації. Це й модульна реклама, розміщення рецензій та анотацій на нові видання, різноманітні інтерв'ю та статті, які нами були класифіковані як непряма реклама.

У розвинених країнах давно й плідно використовуються всі види мас-медій для промоції книжок і читання, тож будемо сподіватися, що така реклама стане традиційною й для усіх українських мас-медій.

Список використаних джерел

1. Беклешов, Д. В. Реклама книг сегодня / Д. В. Беклешов. – М. : Книга, 1986. – 207 с.
2. Берштадт, А. Б. Социальная реклама книги / А. Б. Берштадт // Библиотекосведение. – 2008. – № 6. – с. 72–76.
3. Булах, Т. Д. Реклама у видавницькій справі [навч. посібник]/ Т.Д. Булах. – Харків, 2011. – 224 с.
4. Программа телепередач [Электронный ресурс] // Советская Россия. – 1985. – № 68 (8719). – Режим доступа: <http://kosmonet.info/varia/program.htm>.
5. Теремко, В. І. Видавничий маркетинг [навч. посібник] / В. І. Теремко. – К. : Академвидав, 2009. – 272 с. (серія «Альма-Матер»).
6. Стельмах, В. Д. Как создаются читающие нации: опыт, идеи, образцы // В. Стельмах, Дж. Коул. – М. : НФ «Пушкинская библиотека», Белый город, 2006. – XIV, 274 с.
7. Филиппова, Т. Слово редактора / Татьяна Филиппова// Библиотечное дело. – 2010. – № 13. – С. 1.
8. Уэллс, У. Реклама: принципы и практика / У. Уэллс, Дж. Бернет, С. Морриарти; пер с англ. – СПб. : Изд-во «Питер», 1999. – 736 с. (серия «Теория и практика менеджмента»).
9. Doiron, R. Promoting a culture for reading in a diverse world [Электронный ресурс] / Ray Doiron, Marlene Asselin // IFLA Journal. – 2011. – Vol. 37, no. 2. – P. 109–117. – Режим доступа: <http://ifl.sagepub.com/content/37/2/109.abstract>
10. Hochman, J. Book Marketing: the Ultimate Guide to the Book Promotion [Электронный ресурс] / Joel Hochman, Larry Leichman. – New-York : Arbor books, 2007. – 71 p. – Режим доступа: <http://books.google.com.ua/books?id=Yq9MkTbW2joC&printsec=frontcover&dq=book+promotion&hl=en&sa=X&ei=1Uc4U4asEenY7Aap1YG4Cg&ved=0CCoQ6AEwAQ#v=onepage&q=book%20promotion&f=false>.

Дослідження виконано в рамках науково-дослідної роботи «Університетська бібліотека та трансформація системи наукових комунікацій» (реєстр в УкрНТЕІ № 01144002412)

3.2. Профессиональные ценности библиотекаря как основа его профессиональной этики в контексте общественного развития

Изначально профессия библиотекаря считалась сложной и почетной, заниматься ею могли люди не просто образованные, а имеющие профессорское звание. Из известных нам библиотекарей можно назвать баснописца И. А. Крылова, писателей В. Ф. Одоевского и М. Н. Загоскина, поэта А. А. Дельвига, критика и искусствоведа В. В. Стасова, математика Н. И. Лобачевского и др.

Создание учебного заведения, как правило, сопровождалось принятием устава, где наряду с подразделениями предписывалось иметь библиотеку. Согласно уставу библиотекарь избирался общим собранием из ординарных профессоров, а его помощник – из адъюнктов или магистров.

В. Н. Татищев в «Лексиконе российском» впервые дает четкое определение библиотеки и библиотекаря. Историк отмечает, что библиотека – это палата, где хранятся множество книг для определенной пользы, а библиотекари, в свою очередь, являются помощниками в приобретении полезных знаний [1]. Библиотекарь-ученый был идеалом в течение долгого времени. Считалось, что во главе библиотеки может стоять лишь человек знатного достоинства и чина. Причем ведущие позиции в библиотеке вуза занимали мужчины и, как правило, на работу приглашались профессора [2].

Со времен основания высших учебных заведений со своими библиотеками существует широко известное изречение: университет таков, каковы его профессора и библиотека. Как правило, перечни лучших университетов мира и лучших университетских библиотек испокон веков совпадали. И, как следствие, большое значение для имиджа библиотеки играли ее кадры.

По совместительству библиотекарем основной библиотеки Екатеринославского Высшего Горного Училища был назначен статский советник В. Е. Загулин [3].

Наряду с фундаментальной (основной) библиотекой в технических вузах, основанных в XIX в., существовала студенческая библиотека. Руководство ею осуществляла избранная библиотечная комиссия. В состав данной комиссии входили профессора и специалисты.

В Екатеринославском Высшем Горном Училище студенческой библиотекой руководил профессор А. Н. Терпигорев.

Ситуация с библиотечными сотрудниками начала меняться в начале прошлого века. Увеличиваются фонды вузовских библиотек, возрастает количество студентов – это требует систематизации книжных собраний, организации каталогов, улучшения условий обслуживания читателей и т. д. В данной ситуации библиотекари-профессора оказались дилетантами. Профессор университета уже не может полноценно выполнять библиотечные обязанности. Как соответствующий вывод следует вопрос о подготовке библиотекаря-профессионала [4]. Тем не менее, библиотекари-мужчины долгое время не могли решиться отдать часть своих полномочий женщинам. По существующему мнению, женщиныгодились для библиотечной работы лишь только потому, что могли тщательно, добросовестно и безропотно выполнять любые монотонные операции, в том числе различные виды библиографирования и каталогизации [5].

Массового прихода женщин в вузовскую библиотеку в вышеуказанное время не произошло прежде всего по причине непризнания за женщинами интеллектуального и социального равенства с мужчинами. Появлению женщин-библиотекарей продолжали способствовать социокультурные обстоятельства, связанные, прежде всего, с получением женщинами образования [6; 7].

Несмотря на постоянно увеличивающееся количество вузовских библиотек, профессии по диплому «библиотекарь» не существовало, так как в стране не существовало учебных заведений, которые занимались бы подготовкой библиотечных специалистов. Отсутствие профессиональной подготовки библиотекарей привело к тому, что среди библиотекарей преобладали случайные люди. В то же время вузовской библиотеке необходимы были сведущие люди с педагогическими способностями, с любовью к книге и к тому, кто ищет в ней знания [8].

Из печатных документов по данному вопросу видно, библиотечное дело с конца XIX века развивалось преимущественно как вынужденный ответ на промышленную революцию и, как следствие, необходимость повышения грамотности населения. На рубеже XIX–XX веков единственным методом получения профессионального образования для сотрудников вузовских библиотек являлись командировки с ознакомительной целью в другие библиотеки.

Вопрос о профессиональной подготовке библиотекарей был поднят на Первом всероссийском съезде библиотекарей, проходившем в июне 1911 г. в Петербурге. Проведение подобного съезда требовали беспорядок народных общественных библиотек, неопределенное положение учебных библиотек, внутренняя неорганизованность, в связи с отсутствием регламентирующей документации, разрозненности библиотечных кадров и т. д. [9]. Данный вопрос приобрел наибольшую остроту на секции университетских библиотек. Впервые в истории библиотечного образования был поставлен вопрос об учреждении кафедр библиотековедения в университетах Санкт-Петербурга и Харькова. На съезде обсуждались возможности организации специальных курсов среднего и высшего звена подготовки кадров. Особый интерес, естественно, вызывал вопрос об определении дисциплин, которые должны были быть включены в учебные планы будущих библиотечных специалистов.

В резолюции Первого Всероссийского съезда по библиотечному делу отмечены ближайшие и важнейшие задачи: открытие специальных высших курсов библиотековедения и библиографии, ходатайство перед Министерством народного просвещения по поводу стажировок в библиотечных школах Германии и США, рекомендации по должностным окладам работников библиотек и т. д. [10; 11].

Становление и развитие профессионального библиотечного образования связано с именем Л. Б. Хавкиной – инициатором, лектором и секретарем курсов по библиотечному делу при Народном университете им. А. Л. Шанявского. При ее непосредственном участии были открыты библиотечные курсы: весенние, краткосрочные, годовые [12].

Сама Л. Б. Хавкина, анализируя работу курсов, постоянно отмечала, что первый опыт работы показал, насколько была велика потребность в данных курсах и насколько эта идея назрела среди библиотечных работников, так как курсы привлекли громадное число слушателей. Задача курсов заключалась не только в том, чтобы дать слушателям известную сумму практических сведений для работы в библиотеке, но и выяснить культурную сторону данной работы. Работа вышеуказанных курсов наглядно показывает, что в прошлом остался стереотип на профессию библиотекаря, который трактовал его как «выдавальную машину». Современная библиотека – это просветительное подразделение учебного заведения, а потому для работы

в ней нужна подготовка как общеобразовательная, так и профессиональная [13].

В начале XX века профессия библиотекаря представляется как профессия грамотного и образованного человека, основная задача которого – помочь пользователю найти свою книгу и книге определить ее пользователя, донести до каждого информацию о печатных изданиях.

Формы и методы государственной подготовки библиотечных кадров впервые были определены Н. К. Крупской. По ее инициативе была организована библиотечная семинария, положившая начало государственной организации библиотечно-библиографического образования. По указанию Н. К. Крупской начинается подготовка библиотекарей в институте внешкольного образования, на котором был организован книжно-библиотечный факультет. Для подготовки работников вузовских библиотек были организованы высшие библиотечные курсы. В 20-е годы XX столетия курс библиотековедения стал обязательным предметом на факультетах общественных наук в университетах. Библиотекарей с высшим образованием готовили уже более двух десятков библиотечных отделений политико-просветительских и педагогических институтов, а также Академия коммунистического воспитания. С начала 30-х годов прошлого века стала развиваться государственная система высшего библиотечно-библиографического образования. Создан первый самостоятельный библиотечный вуз, в дальнейшем в библиотечные институты были реорганизованы политико-просветительские вузы, например, в Харькове, Киеве и т. д. [14].

Именно с этого периода начинается история систематической и целенаправленной подготовки библиотечных кадров в Украине. Специфической чертой библиотекаря-профессионала является знание книги, которое отличается от знания все перечитавшего читателя. Библиотекарь не просто изучает книгу, не просто зачитывается романом, а всегда оценивает ее и применяет к делу, отмечает ее особенности, представляет ее будущего пользователя, делает выводы – насколько она хороша и нужна, насколько интересна и доступна, кому и в каких случаях ее рекомендовать. Библиотекарь – помощник и советник не только в выборе художественных или научно-познавательных изданий, но и технических и специальных печатных документов. Профессия «библиотекарь» – это такая профессия, которая

заставляет людей, выбравших эту специальность, постоянно учиться, потому что от них этого требуют пользователи, которые ежедневно приходят в библиотеку с самыми разнообразными запросами. В библиотеку ежедневно поступают новые источники информации, пересмотреть и перечитать которые просто невозможно. Отсюда естественное желание обратиться за помощью в выборе необходимой информации к специалистам [15].

Профессия библиотекарь отличается от других тем, что ее освоение требует не только специальных профессиональных знаний, но и знаний в области гуманитарных, естественных и технических наук, необходимых для рекомендации. Такую разностороннюю подготовку сотрудники вузовской библиотеки получают в специальных вузах и, впоследствии, в процессе работы, общения с пользователями, непрерывного и разностороннего образования и самообразования [16; 17].

Из вышесказанного можно сделать вывод – центральное место в образовании и самообразовании сотрудников библиотек играет постоянное, систематическое, организованное и хорошо спланированное чтение. В свою очередь, рост инновационной активности, наблюдающийся в современном мире во всех основных сферах общественной жизни, вызывает необходимость подготовки специалистов, способных инициировать новые идеи и доводить их до практического воплощения [18].

Результаты функционирования вузовской библиотеки должны задавать перспективы научной деятельности учебного заведения, служить информационной основой, стимулирующей инновационные изменения в высших учебных заведениях, направленные на улучшение качества функционирования образовательной системы в целом. При такой перспективе вузовские библиотеки смогут способствовать главной цели образовательного процесса – достижению реальной взаимосвязи образования и профессиональной деятельности [19].

В настоящее время сотрудникам вузовской библиотеки важно осознавать, что инновации в библиотечных процессах являются фактором ее развития, и от темпов внедрения инновационных методов, от подготовленности к их выполнению персонала библиотек вузов зависят темпы современного развития и будущее вузовских библиотек Украины.

Проблема кадровой подготовки сотрудников научно-технических библиотек вузов является комплексной, и решать ее необходимо соответственно. Данный вопрос охватывает несколько аспектов. Во-первых, это престиж профессии и получения образования; во-вторых, имидж учебного заведения; в-третьих, повышение квалификации библиотечного персонала.

Под квалификацией специалиста подразумевается его способность выполнять разнообразную сложную работу. Причем его знания и умения зависят не только от уровня образования и опыта работы, но и от его деловых и личностных качеств, черт характера. Сам термин «квалификация» не является выражением однажды измеренного уровня знаний, он отражает их динамическое развитие в сравнении с современными требованиями. В последние годы эта тема привлекает большое внимание: увеличивается число публикаций, создаются документы, определяющие порядок и направления работы библиотек по повышению квалификации кадров, проводятся исследования для выявления путей совершенствования профессиональной подготовки библиотечных кадров [20].

Работа с кадрами: уровень квалификации, правильный подбор, расстановка и рациональное использование деловых качеств – насущная необходимость совершенствования библиотечных процессов, условий для повышения эффективности и качества деятельности библиотеки. При анализе работы вузовской библиотеки по работе с кадрами прослеживается несколько уровней: межведомственный, межрегиональный и внутри конкретной библиотеки. Внутри каждой библиотеки сложилась трехступенчатая система по работе с сотрудниками.

В вузовской библиотеке внимание уделяется работе с вновь принятыми сотрудниками и молодыми специалистами. Для них функционирует «Школа молодого библиотекаря», где слушатели знакомятся с историей, традициями, и основными направлениями деятельности библиотеки, работой отделов и подразделений. Результативность занятий заключается в профессиональной адаптации молодых сотрудников к условиям работы в вузовской библиотеке [21].

Концепция непрерывного профессионального образования сотрудников вузовской библиотеки ориентирована на формирование компетентности, которая определяется: в первую очередь, как углубленное знание выполняемых профессиональных задач; во-вторых,

является выражением известной триады «знание – умение – навыки» и характеризуется такими свойствами как мобильность, гибкость и практичность мышления. Основными формами обучения и воспитания молодых библиотекарей остаются наставничество, стажировка, беседы, экскурсии, информационные и тематические обзоры, встречи с ветеранами библиотеки и т. д. Все эти мероприятия тесно взаимосвязаны между собой.

При организации работы с вновь принятыми сотрудниками учитываются особенности возраста, полученное образование, практическая деятельность и т. д. В работе по повышению квалификации сотрудников библиотеки хорошо зарекомендовали себя конкурсы профессионального мастерства, школы-семинары, тренинги, деловые игры и т. д. [22; 23].

Необходимость повышения профессиональной квалификации в библиотеке вызвана изменениями функциональных обязанностей сотрудников: освоение новых технологических процессов, связанных с автоматизацией и компьютеризацией; переход на работу в другое подразделение; необходимость повышения профессиональной квалификации, вызванная ее недостаточно высоким уровнем и т. д. В основе работы вузовской библиотеки с кадрами лежат систематичность, последовательность и дифференцированный подход к разным категориям сотрудников, а также учет профессиональных интересов сотрудников различных структурных подразделений библиотеки. Работа с кадрами требует постоянного совершенствования традиционных и освоения новых форм и методов работы [24; 25].

При разработке системы повышения квалификации сотрудники библиотеки исходят из того, что ее оптимизация заключается не столько в организации каких-либо новых мероприятий, сколько в рациональном использовании и сочетании уже имеющихся форм и методов. Устное планирование и научно-обоснованное сочетание последних было направлено на воспитание и поддержание у библиотекарей интереса к выбранной профессии [26].

Еженедельно в библиотеках проходят методические советы для руководящего персонала. Для всего коллектива библиотеки проходят занятия, направленные на повышение профессионального уровня (обзоры новинок методической литературы по библиотековедению и библиографии, профессиональных журналов), эстетического и гу-

манитарного образования (обзоры литературно-художественных и научно-популярных журналов) и т. д.

В настоящее время все больший интерес и значение приобретают мероприятия, основанные на конкретных ситуациях: решение производственной задачи, семинары по методу мозговой атаки, имитационные упражнения, деловые игры, анализ конкретных ситуаций. Повышенный интерес вызывают семинары-тренинги, деловые игры. Разработаны и успешно используются в практике алгоритмы типовых ситуаций, возникающих ежедневно в процессе общения «библиотекарь–пользователь» при комплектовании библиотечных фондов, анализе статистических данных, внедрении новых информационных технологий и т. д.

Тенденции творческого развития метода деловых игр и его широкого внедрения в практику обучения библиотечных кадров обусловлены множеством вариантов. Они могут использоваться как средство индивидуальной и групповой подготовки: для тех, чья квалификация еще нулевая, то есть, кого необходимо научить быстро с азов, выработав у них определенные навыки; для тех, кто уже обладает определенным опытом и навыками; и у кого следует расширить компетентность, повысить квалификацию. Деловые игры используются для повышения уровня библиографической грамотности и методической компетентности для библиотечных специалистов всех уровней.

Главное условие успешного внедрения метода деловых игр – максимальное его приближение к реальным условиям. В библиотеках постоянно проводится деловая игра «Руководитель структурного подразделения», функционируют школы-семинары для старшего и среднего звена «Неделя дублера», «Если бы заведующим был я...» и т. д.

В настоящее время работа в вузовской библиотеке невозможна без применения методов социологии, психологии, педагогики, информатики и т. д., что заставляет сотрудников библиотеки осваивать основы этих дисциплин. Во всех вузовских библиотеках широко используются методы анкетирования. Именно анкетирование сотрудников библиотеки дает возможность выявить степень удовлетворенности своей профессией, взаимоотношениями в коллективе, мнением о путях повышения квалификации, об улучшении условий труда. В конце каждого мероприятия разрабатываются практические рекомендации, направленные на улучшение всей деятельности библиотеки.

Важную роль в воспитании молодых библиотекарей, продолжении традиций вузовских библиотек играют мероприятия, связанные с участием ветеранов библиотеки. Подобные мероприятия дают возможность общения в непосредственной обстановке с ветеранами библиотеки и ее молодым составом. Известно, что в современных условиях срок «морального старения» специалиста весьма невелик. Если сотрудник библиотеки не занимается постоянно самообразованием, а администрация, в свою очередь, не прилагает усилий к восстановлению знаний, внедрению новых методов в практическую деятельность, то сотрудник библиотеки через 5–6 лет, несмотря на опыт работы, теряет квалификацию.

Практический опыт работы показывает, что в повышении уровня профессиональных знаний все большее значение получает самообразование. В современных условиях, когда объем необходимых для человека знаний резко и быстро возрастает, невозможно делать главную ставку на усвоение определенной суммы полученных знаний. Важно уметь самостоятельно пополнять знания, ориентироваться в стремительном потоке научной и технической информации. Самостоятельная работа на основе самостоятельного чтения является необходимым дополнением и основой всех других мероприятий по повышению квалификации библиотечных работников. Успешная организация самообразования в коллективе зависит от желания и заинтересованности сотрудников библиотеки. Самообразование включает в себя: изучение и обобщение прочитанного, умение применять на практике теоретические знания. Библиотечное самообразование – это самостоятельная работа, направленная на детальное изучение традиционных методов работы, а также приобретение новых специальных, психологических и других знаний, их творческое внедрение в повседневные процессы библиотечной деятельности.

В межведомственных и межрегиональных методических объединениях вузовских библиотек Украины созданы единые системы непрерывного профессионального образования, включающие научно-практические конференции, методические семинары, семинары-тренинги для руководящего состава и главных специалистов, библиотечные курсы и консультации для среднего и младшего звена библиотеки и т. д.

Проверенной и традиционной формой обмена опытом можно назвать научно-практические семинары и конференции, которые подчеркивают связь библиотечной науки и практики.

Особо следует отметить тот факт, что конференции проходят в разных регионах Украины. Научно-практические конференции прошли в Харькове, Виннице, Днепропетровске, Чернигове, Переяславль-Хмельницком, Донецке, Одессе, Севастополе и т. д. В результате проводимых мероприятий руководящий состав и ведущие специалисты могли на практике ознакомиться с работой библиотек, перенять определенный опыт и внедрить его в своих библиотеках. Такие мероприятия посвящены обсуждению производственных вопросов и состоят из конструкторско-методических докладов, практических занятий, цель которых – изучение практического опыта, его теоретическое осмысление и разработка практических рекомендаций для внедрения в других библиотеках. Как правило, все мероприятия заканчиваются «круглыми столами». Заседания «круглых столов» позволяют разобраться в спорных вопросах, выявить различные точки зрения, определить моменты, помогающие разрешить проблемные ситуации [27; 28].

Благодаря конференциям устанавливаются многочисленные деловые контакты, знакомятся тысячи людей, которые никогда бы не узнали о существовании друг друга. Суть конференций – в постоянстве, преемственности основных идей и новаторских подходов, в постоянной проблематике библиотечных процессов, в подведении определенных итогов развития библиотечно-библиографических знаний в современной социокультурной ситуации.

Комплексная система переподготовки специалистов вузовской библиотеки предполагает проблемное обучение. В данном случае выбирается важная проблема для деятельности нескольких библиотек, кадры для решения которой отсутствуют. Одной из таких проблем, стоящей практически перед всеми библиотеками, является внедрение новых технологий во все процессы библиотечно-библиографической работы. Изучение необходимого материала, как правило, осуществляется от общего к частному, от теории к практике с разработкой механизма существующих форм, методов и технологий [29–32].

В настоящее время недостаточно проведения мероприятий, рассчитанных на повышение эрудиции или расширения профессиональ-

ного кругозора, необходимо постоянное обучение сотрудников библиотеки конкретным методикам, внедрение передового опыта. Практика показывает, что применение деловых игр и тренингов более эффективны, чем проведение семинаров [33].

Использование новых активных форм обучения дают возможность значительно повысить эффект от полученных знаний, так как в процессе игры каждый слушатель непосредственно принимает участие в практическом разрешении поставленной проблемы. Поэтому использование деловых, операционных, имитационных игр дает наглядную возможность апробации выработанных методов при решении определенной проблемы для конкретной библиотеки и для каждого подразделения.

Деловые игры, тренинги лидируют среди современных эффективных методов игрового моделирования. Деловая игра дает возможность проигрывать различные производственные ситуации. Подобные игры и тренинги регулярно проводятся как в индивидуальных библиотеках, так и в пределах методобъединений.

Деловые игры и тренинги, как методы объединения, дают возможность путем практических навыков выбрать единственно верный путь в решении определенной проблемы. Выбор тренинга как формы обучения обусловлен его спецификацией. Тренинг – это эффективный метод обучения, каждый сотрудник, проходящий тренинг – это не просто слушатель, но и активный участник. Кроме того, тренинг основан на развитии личности и мотивации самообразования. Вузовские библиотеки стали участниками программ Международного форума «Відродження» и Британского Совета в Украине: «Тренинговые и презентационные навыки», «Проект развития библиотеки на современном этапе» и т. д.

Интерес и активность слушателей вызваны актуальностью поставленных тем: имидж библиотеки, работа с общественностью, реклама, маркетинг, их специфика в условиях вузовской библиотеки, модерационная деятельность в библиотеке и т. д. [34; 35].

Таким образом, можно сделать вывод, что при переподготовке кадров вузовских библиотек используются как современные педагогические технологии обучения, так и хорошо известные традиционные методы; и в то же время апробируются новые (с целью использования их в практической деятельности). Подобное сочетание форм и методов работы с библиотечным персоналом позволяет сотрудни-

кам ориентироваться в социальных и производственных условиях, которые подвергаются постоянным изменениям, закрепить, расширить, углубить свои знания и получить новые; выявить скрытые возможности коллектива и внести в традиционную практику обучения новые элементы [36].

Подводя итог, следует отметить, что существующая система подготовки специалистов вузовских библиотек включает в себя как традиционные, так и новые технологии, которые в совокупности помогают эффективно работать в условиях реформирования высшей школы. Система непрерывного образования библиотечных работников дает возможность постоянно совершенствовать профессиональные знания, внедрять в практику новые информационные технологии и т. д. Существующая система занимает одно из основных мест в трансформации вузовской библиотеки.

Анализ каждой категории системы непрерывного образования, использования их в комплексе позволяет сделать вывод, что система является действующей, причем требующей творческого подхода и развития педагогической теории, дидактических форм и методов, новых прогрессивных технологий.

Анализируя систему переподготовки библиотечных кадров, следует отметить, что она необычайно сложна и требует, возможно, создания специального подразделения, которое необходимо, прежде всего, потому, что оно обеспечивало бы систематическое, целенаправленное изучение системы и способствовало бы ее развитию и совершенствованию.

Следует отметить, что сотрудники вузовской библиотеки проявляют интерес к новшествам в профессиональной деятельности, изучают и внедряют опыт других библиотек, постоянно работают над изучением проблемы взаимодействия «читатель–библиотекарь», пытаясь избежать конфликтов, стремясь качественно улучшить обслуживание пользователей [37].

Росту престижа библиотечной профессии и повышению столь необходимого в наши дни качественного обслуживания пользователей способствуют использование разнообразных форм и методов подготовки библиотекаря-профессионала, именно эта потребность в изменении профессионального имиджа библиотекаря (наряду с повышением материальной оценки труда) должна поддерживать его профессиональное самолюбие на социально значимом уровне.

Список використаних джерел

1. Абрамов, К. И. История библиотечного дела в России : учеб.-метод. пособие / К. И. Абрамов. – М. : Либерия, 2000. – 175 с.
2. Ванеев, А. Н. Развитие взглядов на библиотечную профессию в дореволюционное время / А. Н. Ванеев // Социодинамика и социоструктура библиотечной профессии : сб. науч. тр. – СПб, 1993. – Вып. 142. – С. 3–13.
3. Рубин, П. Г. Исторический очерк возникновения Екатеринославского Высшего Горного Училища и его деятельности за первое десятилетие (1899–1909 гг.) / П. Г. Рубин. – Екатеринослав, 1909. – 147 с.
4. Володин, Б. Ф. Всемирная история библиотек / Б. Ф. Володин. – СПб : Профессия, 2002. – 352 с.
5. Ястребова, Е. М. Женский вопрос в немецкой библиотечной истории / Е. М. Ястребова // Библиография. – 1993. – № 1. – С. 135–139.
6. Никитин, В. Смолянки, бестужевки, окушерки... / В. Никитин // Родина. – 1996. – № 3. – С. 123–128.
6. Никитин, В. Смолянки, бестужевки, окушерки... / В. Никитин // Родина. – 1996. – № 3. – С. 123–128.
7. Осипова, И. П. Библиотечные кадры: социальные аспекты обновления / И. П. Осипова // Мир библиотек сегодня. – М., 1994. – Вып. 2. – С. 100–104.
8. Ванеев, А. Н. Развитие взглядов на библиотечную профессию в дореволюционное время / А. Н. Ванеев // Социодинамика и социокультура библиотечной профессии : сб. науч. тр. – СПб, 1993. – Вып. 142. – С. 3–17.
9. Плотников, А. Е. История и состав Первого всероссийского съезда по библиотечному делу / А. Е. Плотников // Труды Первого Всероссийского съезда по библиотечному делу, состоявшемуся в Санкт-Петербурге с 1-го по 7-е июня 1911 г. В 2-х ч. Ч 1. – СПб, 1912. – С. 1.
10. Орлов, Н. Н. 35-летие Библиографического Общества при Московском университете / Н. Н. Орлов // Библиографические известия. – 1924. – № 1–4. – С. 25.
11. Программа съезда // Труды Первого Всероссийского съезда по библиотечному делу, состоявшемуся в Санкт-Петербурге с 1-го по 7-е июня 1911 г. В 2-х ч. – Ч 1. – СПб, 1912.
12. Бакун, Д. Н. История библиотеки Московского городского народного университета им. А. Л. Шанявского / Д. Н. Бакун // Библиотека в контексте истории : тез. докл. и сообщений второй науч. конф. – М., 1997. – С. 107–110.
13. Хавкина, Л. Б. Библиотеки, их организация и техника / Л. Б. Хавкина. – СПб. : Изд. А. С. Суворина, 1904. – 386 с.
14. Крупская, Н. К О библиотечном деле : сб. тр. Т. 4. 1934-1935 / Н. К. Крупская. – М. : Книга, 1985. – 557 с.
15. Чачко, А. С. Библиотечный специалист: особенности труда и профессионализация / А. С. Чачко. – К. : Наукова думка, 1986. – 192 с.

16. Черняк, А. Я. Подготовке библиотечно-библиографических кадров – научное обоснование. / А. Я. Черняк // Научные и технические библиотеки СССР. – 1988. – № 8. – С. 3–14.
17. Соколов, А. В. Проблемы отраслевой естественнонаучной и технической подготовки библиотечно-библиографических кадров / А. В. Соколов // Советское библиотековедение. – 1980. – № 2. – С. 3–8.
18. Качанова, Е. Ю. Инновации в библиотеках / Е. Ю. Качанова. – СПб : Профессия, 2003. – 318 с.
19. Сукиасян, Э. Р. Болонский процесс и библиотечная практика / Э. Р. Сукиасян // Научные и технические библиотеки. – 2007. – № 6. – С. 16–24.
20. Подрезова, М. А. Система повышения квалификации в условиях вузовской библиотеки: новые поиски и подходы / М. А. Подрезова // Научные технические библиотеки СССР. – 1990. – № 1. – С. 22–24.
21. Дригайло, В. Г. Технологическая карта сотрудника научно-технической библиотеки / В. Г. Дригайло // Научные и технические библиотеки СССР. – 1991. – № 9. – С. 13–16.
22. Корчевская, М. В. Повышение квалификации сотрудников библиотеки Днепропетровского металлургического института / М. В. Корчевская // Научные и технические библиотеки. – 1992. – № 2. – С. 21–23.
23. Завьялова, С. Б. Библиотечная профессия: современное состояние и перспективы : 3-я научно-практическая конференция молодых специалистов научно-технической библиотеки харьковского политехнического института // Научные и технические библиотеки. – 2001. – № 11. – С. 30–31.
24. Чачко, А. С. Маркетинговый подход как катализатор трансформации современной библиотеки / А. С. Чачко // Научные и технические библиотеки. – 2000. – № 9. – С. 55–60.
25. Загуменная, В. В. Библиографическое образование в Украине : к истории вопросов / В. В. Загуменная, Лутовинова В. И. // Научные и технические библиотеки. – 2000. – № 4. – С. 29–32.
26. Земсков, А. И. Модель научно-технической библиотеки на ближайшее будущее / А. И. Земсков // Научные и технические библиотеки. – 1999. – № 4. – С. 3–13.
27. Федоров, В. В. Консолидация библиотек – путь в новое тысячелетие / В. В. Федоров // Научные и технические библиотеки. – 2000. – № 1. – С. 36–43.
28. Дрыгайло, В. Г. Миссия вузовских и других научных библиотек / В. Г. Дрыгайло // Научные и технические библиотеки. – 2004. – № 4. – С. 50–55.
29. Скар, В. К. Проблемно-модульне навчання на відстані / В. К. Скар // Бібліотечна планета. – 1999. – № 1. – С. 36–37.
30. Скар, В. К. Проблемно-модульне навчання на відстані / В. К. Скар // Бібліотечна планета. – 1999. – № 3. – С. 18–19.
31. Шевченко, І. Проблемно-модульне навчання на відстані / І. Шевченко // Бібліотечна планета. – 2001. – № 1. – С. 30.

32. Шевченко, І. Проблемно-модульне навчання на відстані / І. Шевченко // Бібліотечна планета. – 2001. – № 3. – С. 34.
33. Скнар, В. К. Напрями діяльності Центру безперервної інформаційно-бібліотечної освіти / В. К. Скнар, Я. Хіміч, І. Шевченко // Бібліотечна планета. – 2003. – № 3. – С. 30–31.
34. Барабаш, С. І. Модераційна діяльність в бібліотеці. Коопераційний українсько-німецький проект «Концепція побудови і оптимального розвитку для українських бібліотек» / С. І. Барабаш // Сучасні інформаційні технології для бібліотек та менеджмент науково-освітніх мереж : матеріали I–V Міжнар. шкіл-семінарів : проект Tempus-Tasic. – К., 2002. – С. 22–25.
35. Барабаш, С. І. Семінар-тренінг для бібліотекарів / С. І. Барабаш // Бібліотекар України. – 2002. – 30 квіт. (№ 48). – С. 2.
36. Сукиасян, Э. Р. Кадровый кризис. Статья 1. Путь в профессию / Э. Р. Сукиасян // Научные и технические библиотеки. – 2012. – № 11. – С. 43–48.
37. Шевченко, І. Нові підходи до організації підвищення кваліфікації бібліотекарів: розвиваємо дистанційне навчання / І. Шевченко // Бібліотечний форум України, 2009. – № 3. – С. 32–35.

Забезпечення роботи функціональних підсистем університетської бібліотеки

4.1. Мультимедійні технології як фактор організаційно-технологічних змін бібліотек вищої школи

У сучасних умовах бібліотеки перебувають у процесі динамічних змін, пов'язаних із впровадженням новітніх інформаційних технологій. Під їх впливом відбуваються організаційні зміни, що удосконалюють якість бібліотечного обслуговування; розширюється доступ користувачів до національних і світових інформаційних ресурсів; здійснюється виробництво інноваційних інформаційних продуктів та послуг; змінюється характер соціальної взаємодії. Виникає суттєве протиріччя між наявністю широкого кола високопродуктивних засобів інформаційно-комунікаційних технологій і низькими темпами їх впровадження до бібліотечних систем, що гальмує як темпи їх технологічного розвитку, так і результативність задоволення інформаційних потреб користувачів бібліотек; між темпами опанування інформаційними технологіями різного рівня та швидкістю організаційно-структурних трансформацій бібліотек. Все це відбивається на загальному стані бібліотечно-інформаційної сфери, темпах її інтеграції до сучасної системи соціальних комунікацій. Відставання в розвитку в будь-якій із підсистем бібліотечної діяльності викликає перешкоди в обслуговуванні користувачів. Невипадково цьому питанню присвячені наукові праці провідних українських та зарубіжних дослідників, зокрема І. О. Давидової, В. О. Ільганаєвої, К. В. Лобузіної, Л. Я. Філіпової, Ф. С. Воройского, А. В. Соколова, К. В. Тараканова, Я. Л. Шрайберга та багатьох інших. Між тим, практично

відсутні роботи, в яких розглядаються та узагальнюються питання мультимедійних технологій як фактору організаційно-технологічних змін у бібліотеках вищої школи.

Упровадження мультимедійних технологій (ММТ) в Україні, як і в інших країнах відбувається спочатку в бібліотеках вищої школи, котрі якраз і призначені для продукування та апробації пілотних здобутків науки й техніки.

Запровадження ММТ демонструє нову парадигму сучасної бібліотеки, що має перспективи подальшого зростання та розвитку, перебуває у пошуках нових форм роботи з користувачами, являє собою інтерактивне соціально-комунікаційне середовище.

Освоєння ММТ бібліотеками вищої школи дозволяє інтегрувати різні канали комунікації, що відкриває нові пізнавальні горизонти для наукових досліджень і надає принципово нові засоби транспортування знань та методів навчання. З одного боку, мультимедіа дозволяє створити нове якісне навчальне середовище, з іншого – надає нові можливості для генерації, вилучення, підготовки та транспортування інформації і знань. Можливість застосування графіки, звуку, анімації стала потенційним фундаментом їх значної популярності серед користувачів як публічних, так й університетських бібліотек.

Сьогодні бібліотеки активно застосовують ММТ, зокрема розміщують на власних сайтах різноманітні мультимедійні продукти: динамічну бібліографічну, краєзнавчу та фактографічну інформацію, поцифровані видання, аудіовізуальні матеріали, інтерактивні послуги, система електронних бібліотек трансформується й формується її нова модель, що включає різні види інформації.

Феномен мультимедіа осмислюють провідні політологи, філософи, соціологи, культурологи, бібліотечні та інформаційні фахівці сучасності. До питань використання мультимедійних технологій в бібліотеках звертається багато українських та зарубіжних дослідників, зокрема А. О. Антопольський, Н. Г. Грабар, Г. В. Шемаєва, О. В. Шликова та інші [1; 2; 9; 10]. Автори розкривають сучасні підходи до їх визначення; досліджують можливості та функції; пропонують напрями застосування. Сфери використання мультимедіа досить чітко визначають російські відомі дослідники А. Б. Антопольський, О. В. Шликова [1; 10]. Мультимедіа розглядається як мова соціальної комунікації, як інструмент формування віртуальної реальності й художньої творчості, як засіб соціальної організації лю-

дей, як форма прояву домінуючої ідеології сучасного суспільства [10]. На розвитку мультимедійної культури в інформаційному суспільстві зосереджує увагу І. Г. Єлінер [5]. Мультимедійні технології розглядаються в якості інтегратора різних інформаційно-комунікативних технологій, що відкриває нові трудові та пізнавальні горизонти для наукових досліджень і надає принципово нові засоби транспортування знань та методів навчання [8]. Разом із тим залишається актуальною проблема засвоєння мультимедійних технологій в українських бібліотеках різних типів та видів.

Світова практика вже демонструє питання переходу до мультимедійного простору. В кращих своїх зразках бібліотеки України також приєднуються до вирішення питань використання мультимедіа-технологій.

Динамічність розвитку комунікаційного простору створює, з одного боку, підстави для доступу до міжнародної інформації, з іншого, – сприяє організації представництва своїх науково-освітніх здобутків в електронному середовищі. Дослідники єдині у думці, що бібліотека як елемент інформаційно-комунікаційного простору має забезпечувати доступ користувачів до різноманітної інформації; викликає трансформації в організації діяльності бібліотек, сприяє накопиченню нових функціонально-виробничих рис, що створюють умови їх подальшого розвитку.

Поява в бібліотеках вищої школи нових послуг, таких, як обслуговування мультимедійними документами, було зумовлено розвитком матеріалів на різних типах аудіовізуальних носіїв, підготовлених електронним способом [4]. Джерелами аудіовізуальної інформації є: усне слово, друкований текст, малюнок, живопис, музичний твір, відеозображення, тобто документи, що містять текстову, звукову, образотворчу або зображально-звукову інформацію [10].

Мультимедійні технології (ММТ) розглядаються як фактор якісних змін інформаційно-комунікаційного простору суспільства [8]. При цьому наголошується провідна роль бібліотек в процесі його формування. Впровадження ММТ значно підвищує значення бібліотеки; збільшує можливості інтеграції форм представлення інформації для її подальшого аналізу; закладає умови для візуалізації об'єктів і процесів, що збільшує наочність та розуміння; сприяє використанню різноманіття програмних засобів творчої співпраці викладачів,

студентів та інформаційних посередників, зокрема бібліотечних фахівців.

ММТ розглядаються як особливий вид комп'ютерної технології, який поєднує в собі як статичну візуальну інформацію, так й динамічну [10, с. 14]. А процес засвоєння медіапростору з використанням нових технологій комунікаційної взаємодії у просторі універсуму дорівнюють феномену медіатизації суспільства на засадах синтезу способів комунікації [12].

Основи цього процесу складають: поява відповідного обладнання для ММТ; технології роботи зі звуком, зображенням, синтезу запахів; нові типи накопичувачів інформації; нових програмних продуктів – мультимедіа оболонок; технічних приладів, що реалізують підтримку і використання мультимедійних продуктів. Фактично це знайшло відображення в концепції е–освіти, яка останнім часом сформувалася у інформаційно просунутих країнах, таких як США, Великобританія, Німеччина та інші [5].

Варто зауважити, що ММТ здійснили суттєвий вплив на Інтернет і зробили його значно більшим, ніж окремою мережею, а фактично – глобальним комунікаційним простором, де інформація передається, представляється, переробляється за допомогою різних засобів, що доступні для сприйняття у будь-якому вигляді, а також у процесах її створення та використання [10]. Разом із тим слід зауважити, що ММТ визначають змішану технологічну прогресію. Вона не є простим комбінуванням апаратних і програмних компонентів, а є єдиною розширеною архітектурою програмно-технологічних платформ та інструментів комунікації, що інтегрують майже всі засоби передачі й сприйняття людиною інформації та знань.

Використання ММТ змінює роль бібліотеки вищої школи в системі соціальних комунікацій. Рівень інтерактивності мультимедійних ресурсів разом зі складністю моделей, що використовуються, визначає ступінь взаємодії користувача з об'єктами ресурсу, його вплив на процеси. ММТ забезпечують перехід на новий рівень комунікацій, розширюють спектр форм та засобів інформаційного обміну, посилюють елемент творчого підходу.

Засвоєння ММТ бібліотеками вищої школи дозволяє інтегрувати різні канали комунікації, що надає принципово нові засоби транспортування знань та методів навчання [2]. З одного боку, мультимедіа дозволяє створити нове якісне навчальне середовище, з іншого, –

надає нові можливості для генерації, вилучення, підготовки та транспортування інформації і знань. Можливість застосування графіки, звуку, анімації стала потенційним фундаментом їх значної популярності серед користувачів як публічних, так й університетських бібліотек.

Застосування мультимедіа складає новий рівень впровадження технологічних змін, що, в свою чергу зумовлює організаційні зміни в бібліотеках та сприяє розвитку бібліотеки як інформаційної соціально-комунікаційної структури. Про це свідчить створення в бібліотеках мультимедійних центрів, медіатек, що дозволяє вдосконалювати соціально-комунікаційну інфраструктуру суспільства, в якій можуть взаємодіяти одночасно декілька моделей комунікацій; дозволяє виявляти, аналізувати, структурувати, зберігати, поширювати предметно-орієнтовані наукові дані й фрагменти знань; розробляти інформаційно-когнітивні модулі управління електронними ресурсами.

Таким чином, ММТ поєднують пізнавальну, наукову, культурологічну, антропологічну, навігаційну та комунікаційну функції, що розширює та розвиває комунікаційну функцію бібліотеки:

- інформаційно-комунікаційне середовище бібліотеки набуває ознак нелінійного інформаційно-когнітивного середовища;
- мультимедіа створює підвалини для розгортання інтелектуальної діяльності, орієнтує бібліотеки на опанування нових технологій роботи та посилення аналітичної діяльності;
- когнітивні можливості мультимедіа розкриваються через доповнення логіко-структурних елементів образно-інтуїтивними засобами, що сприяє розвитку просвітницької функції бібліотеки;
- для мультимедіа продуктів характерним є багатовимірність доступного знакового простору, наявність внутрішніх; зовнішніх (з іншими електронними виданнями) динамічних зв'язків, забезпечення інтерактивної роботи, що дозволяє бібліотекам здійснювати обслуговування на новому рівні.

Упровадження ММТ відкриває нові можливості у створенні, зберіганні, розповсюдженні та використанні інформації. Їх застосування приєднує медіації комунікаційного простору, що пов'язано з можливістю не опису реальності в символічних абстракціях, не аудіо-, не відеовідоображення об'єктів і процесів, а принципово нову модель, яку можна охарактеризувати як адекватне подання реальності.

Розвиток ММТ змінює діяльність бібліотек, сприяє її трансформації в складну систему, яка вирізняється багатоконпонентністю, інтегральністю, поєднанням лінійного та нелінійного подання інформації [7]. З іншого боку, у зв'язку з тим, що бібліотека існує в динаміці інших каналів комунікації, на її діяльність впливають і тенденції розвитку усіх сфер суспільства.

На привабливість медіатечної мережі впливає використання всіх можливих форм взаємодії з користувачами, в першу чергу, за допомогою технології Web 2.0, яка створює нову основу для взаємодії медіатеки, бібліотеки, користувача, суспільства в цілому. В медіатеці з принципів Web 2.0 доцільним є використання інтерактивності й можливості внесення користувачем свого вкладу. Посилення взаємодії з користувачами може сприяти розвитку медіатеки у напрямі удосконалення змістовного наповнення ресурсу; удосконалення доступу до мультимедійних об'єктів за рахунок внесення додаткової інформації в опис ресурсів. Таке співробітництво дозволить забезпечити високу якість матеріалів, які можна буде використовувати в процесі навчання, самоосвіти, наукових досліджень. Крім того, зворотній зв'язок із користувачем має відігравати свою роль у формуванні нових сервісів і вдосконаленні наявних, заснованих на відкритих стандартах.

Проведений аналіз дозволяє визначити декілька напрямів засвоєння мультимедійних технологій бібліотеками вищої школи України.

До першого напрямку віднесено комплектування та організацію доступу для користувачів бібліотек до мультимедійних продуктів та послуг.

До другого – формування позитивного іміджу бібліотек на засадах створення мультимедійних презентацій та інших мультимедійних продуктів, що відображають сучасні бібліотечні послуги.

До третього – створення багатовимірного науково-освітнього та соціокультурного середовища на основі генерації й транспортування мультимедійної інформації та знань в рамках програм культурної й наукової спадщини.

Четвертим напрямом є організація мультимедійних читальних залів, мультимедійних центрів, медіатек [4; 6].

У професійних публікаціях «медіатека» визначається як сучасна назва публічних бібліотек, фонди яких містять різні типи документів і книг: друковані, електронні, мультимедійні, а також мають облад-

нання, необхідне для їх збереження та відтворення, і доступ до них через комп'ютерні мережі, включаючи Інтернет [6; 11]. У розумінні професійних бібліотекарів, медіатека – це, перш за все, організований простір для індивідуальної та масової роботи користувачів із інформацією на електронних носіях. Організація медіатеки сприяє створенню розподіленого медіасередовища зі спеціальними засобами й методами, що бере участь у формуванні медіаграмотності та інформаційного світогляду користувачів. У медіатеках, що одержали поширення в Україні, поєднуються наступні процеси: надання доступу до всіх видів сучасних джерел інформації; створення електронних каталогів; систематизація та зберігання інформації різних видів (текст, графіка, відео, звук, мультимедіа). Їх технічне оснащення відрізняється від оснащення, яке необхідне для використання технологій автоматизації.

Медіатеку трактують як інструментально-програмно-технічний комплекс, у бібліотечному розумінні – це спеціалізований підрозділ в межах традиційної бібліотеки, де формуються фонди відповідних носіїв інформації: оптичні диски, комп'ютери, дискети, відеокасети, аудіокасети, музичні диски, діапозитиви, мультимедійні енциклопедії та інші мультимедійні документи.

Як інтегруюча структура вона має можливість використовувати й впроваджувати нові носії інформації в роботу бібліотеки, що забезпечує комплексний характер бібліотечного обслуговування користувачів. Застосування мультимедійних технологій та забезпечення доступу до мультимедійної інформації потребують створення не тільки чітко організованої структури, але й вимагають гнучкості з метою часткової її перебудови та перерозподілу функцій між окремими елементами для вирішення пріоритетних на даний момент завдань інформаційного обслуговування користувачів.

В освітніх установах медіатека є структурним підрозділом, який найчастіше базується на базі комп'ютерного або Інтернет-класу чи центру.

Бібліотека та медіатека співвідносяться як частина та ціле. Найголовніша відмінність між двома системами знаходиться в області посередництва та об'єкту інформації: у бібліотеці – це здебільшого «текстовий документ–бібліотекар–комп'ютер–читач»; у разі медіатеки – це «різні види інформації–бібліотекар (медіатекарь)–технічні

засоби–користувач», що пов'язане з поєднанням в медіатеці усього розмаїття сучасних технологій роботи з інформацією та знанням.

Створені медіатеки активно сприяють формуванню інформаційної культури студентів у широкому розумінні, самостійної активності, а також піднесенню професійної кваліфікації викладачів. Так, наприклад, бібліотека Київського національного торговельно-економічного університету має мультимедійну бібліотеку, доступ до освітніх ресурсів Інтернет можна отримати через Wi-Fi. У бібліотеці Полтавського університету економіки та торгівлі створений новий структурний підрозділ – медіатека, що надає доступ до аудіо та відеоматеріалів, оброблених й адаптованих бібліотекою, які призначені для використання викладачами та студентами в навчанні, навчально-методичній діяльності та наукових дослідженнях. Бібліотека Харківської державної академії культури містить матеріали на CD-ROM та колекцію відеофільмів. У 2009 р. в бібліотеці Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка відкрито медіатеку (мультимедійний комп'ютерний клас), що зумовлює доступ користувачів до оперативного та ефективного користування базами даних бібліотеки й до мережі Інтернет. У бібліотеці Київського національного лінгвістичного університету медіатека обладнана на факультеті французької мови та літератури.

В інформаційному освітньому середовищі, яке становить медіатека, стають можливими нові форми організації пізнавальної, комунікативної та креативної (творчої) діяльності всіх її користувачів, в тому числі для створення власних засобів інформації (відеоматеріалів, газет, журналів тощо), для участі в телекомунікаційних проєктах [13].

На базі медіатеки викладач може проводити заняття, що мають груповий або індивідуальний характер; організовувати самостійну роботу студентів у вигляді індивідуальних занять та завдань самопідготовки. В результаті такої роботи студент одержує не тільки предметну або професійну підготовку, а й навички самостійної роботи з новими інформаційними засобами на базі ІКТ; вчиться працювати з електронними каталогами літератури, базами даних, довідниками, електронними енциклопедіями. Використовуючи тренувальні та навчаючі програми, студент самостійно регулює навчальний процес.

Як вже зазначалося, освоєння ММТ призвело до перегляду фундаментальних уявлень про роль і місце бібліотек у суспільстві, основних принципів організації бібліотечного обслуговування користувачів. Таким чином, можна констатувати, що медіатека дозволяє своїм користувачам комфортно й ефективно опановувати нові інформаційні технології, сучасні технічні засоби інформатизації, набувати навички роботи з різними інформаційно-пошуковими системами, локально і віддалено використовувати електронні каталоги, бази й банки даних вітчизняних і зарубіжних бібліотек та інформаційних служб із метою отримання нових знань, самовдосконалення в області вивчаємих дисциплін. Таким чином, медіатека являє собою інтерактивне середовище підготовки висококваліфікованих фахівців.

Переваги медіатеки для користувачів досить суттєві:

- використання безмежних документальних ресурсів (тільки інформаційні ресурси мережі Інтернет сьогодні складають понад 10 мільярдів документів (веб-сторінок), до яких практично можливий вільний доступ користувача;

- якісно нове забезпечення умов роботи для кожного відвідувача. У медіатеці відвідувач залучається до нової для нього самостійної діяльності з отримання різних видів інформації (вербальної, образної, текстової, слухової, графічної) за короткі проміжки часу;

- змога скористатися різними інформаційними засобами для створення творчих продуктів у процесі навчальної діяльності, організація корпоративної або власної веб-сторінки з будь-якої теми;

- участь у конференціях, форумах, диспутах одночасно;

- збільшення питомої ваги самостійності користувача у виборі джерел та організації власної навчальної діяльності [1].

Медіатека, як один із результатів впровадження ММТ, є сховищем найрізноманітнішої інформації: аудіо- та відео-слайдів, комп'ютерних програм, текстової інформації.

Отже, організаційні зміни, пов'язані з впровадженням ІКТ в бібліотечну діяльність, перебудовують форми комунікації, формують нові комунікаційні моделі, характеризуються переходом від внутрішнього контуру бібліотечної діяльності до інтелектуалізації комунікаційного простору (табл. 10).

Відбуваються організаційні зміни, пов'язані із впровадженням сучасних інформаційних технологій в бібліотечну діяльність, котрі на першому етапі динаміки закладають підґрунтя для конструювання

нової бібліотечної реальності, результатом якого є створення автоматизованої бібліотеки. Наступний етап, на підґрунті досягнутого на першому, сприяє розширенню комунікаційного простору на основі засвоєння бібліотеками технологій та сервісів Інтернету, в результаті чого бібліотека трансформується в бібліотечно-інформаційний центр. Це, в свою чергу, стає основою для подальшого розвитку бібліотеки на засадах мультимедійного сприйняття світу, нових комунікаційних відносин, що сприяє формуванню бібліотеки як інтегрованої багатофункціональної установи.

Таблиця 10

Динаміка організаційних змін під впливом впровадження ІКТ

Етапи	Технології	Процеси	Організаційні зміни	Зміни в бібліотечній парадигмі
I	Автоматизації	Реєстрації, каталогізації, організація доступу до власних ЕК	Відділи, сектори автоматизації	Автоматизована бібліотека
II	Інтернет технології	Доступ до зовнішніх ЕР, сайтобудування	Інтернет-центри	Бібліотечно-інформаційний центр
III	Мультимедійні технології	Створення мультимедійних ресурсів, продуктів	Медіатеки	Інтегрований багатофункціональний центр

Варто зауважити, що на етапі визначальної ролі технологій автоматизації провідними були бібліотеки вищої школи, на етапі розширення комунікаційного середовища на засадах Інтернет та мультимедійних технологій до їх рівня наближаються публічні бібліотеки України.

Отже, конвергенція інформаційних та мультимедійних технологій забезпечують принципово новий рівень бібліотечної діяльності. Зазначене посилює завдання бібліотек щодо відбору, комплектування мультимедійними продуктами, формування когнітивних структур професійних знань. Тобто постає проблема формування відповідної комунікаційної інфраструктури з одночасним функціонуванням де-

кількох платформ, стандартів, протоколів, гетерогенного комунікаційного простору. Це свідчить про те, що динаміка технологічно-організаційного розвитку бібліотек є відображенням їх здатності адаптуватися до мінливих зовнішніх і внутрішніх умов існування

Разом із тим, слід відзначити, що проведене дослідження свідчить, в першу чергу, про нерівномірність освоєння комунікаційного простору, існування ряду проблем, котрі вимагають нагального вирішення. В першу чергу, це проблеми технологічні, кадрові, організаційні, фінансові, управлінські. На подібні проблеми звертає увагу й російський дослідник Д. Г. Дейкун, який визначає такі їх види: організаційні, правові, лексико-семантичні, психолого-фізіологічні. Серед даних видів він виділяє нездоланні (політичні, психологічні), частково здоланні (лінгвістичні, семантичні) та ті, що бібліотека в змозі подолати (технічні, організаційні, економічні, стратегічні) [3]. Погоджуючись із ним, слід зауважити, що їх підтвердження знайдено в процесі дослідження динаміки технологічно-організаційного розвитку бібліотек України та алгоритмізації бібліотечних процесів.

Підсумовуючи, можна зазначити, що ММТ змінюють ідеологію бібліотечної діяльності, форми й методи її роботи, програми поведінки в новій соціокомунікаційній реальності. Технологічні зміни в бібліотеках сприяли її організаційно-структурним перетворенням, спрямованим на вирішення принципово нових завдань та характеризуються:

- зростанням складності бібліотечної системи;
- розширенням бібліотечних функцій, збільшенням та ускладненням процесів, що потребують ретельного моделювання на основі їх аналізу;
- наявністю в системі різних за ступенем розвитку бібліотек, що послаблює бібліотечну систему в цілому, а, з іншого боку, – створює умови для її самоорганізації;
- посиленням інтеграційних процесів, пов'язаних із корпоративним бібліотечним рухом;
- поєднанням технологічного знання, технологічного процесу та їх результату.

Організаційні зміни, пов'язані з впровадженням ММТ в бібліотечну діяльність, зумовлюють як внутрішні організаційно-структурні й організаційно-функціональні зміни, так і зовнішні зміни у напрямі розвитку кооперації, консолідації, співробітництва, партнерства.

Вони перебудовують форми комунікації за рахунок нових каналів; формують нові комунікаційні моделі; розширюють можливості комунікаційної діяльності бібліотек із користувачами, бібліотеками, партнерами бібліотек, тобто характеризуються переходом від внутрішнього контуру бібліотечної діяльності до інтелектуалізації зовнішнього комунікаційного простору.

Технологічно-організаційні трансформації бібліотек України викликають посилення технологічних, кадрових, організаційних, фінансових, управлінських проблем, для вирішення яких необхідним є визначення перспектив подальшого розвитку комунікаційної бібліотечної діяльності.

Подальший розвиток бібліотек у сучасному комунікаційному просторі залежить від освоєння новітніх інформаційних технологій на засадах менеджменту.

Використання ММТ підвищує роль бібліотеки вищої школи в системі соціальних комунікацій. Рівень інтерактивності мультимедійних ресурсів разом зі складністю моделей комунікації, що використовуються, підвищує ступінь взаємодії користувача з об'єктами ресурсу, його вплив на процеси комунікаційного обміну; розширює спектр форм, каналів та засобів комунікаційної взаємодії, відбувається поширення нових каналів, які базуються на когнітивних, інтелектуально насичених технологіях

Таким чином, засвоєння бібліотечними установами новітніх інформаційних технологій, мультимедіа відкриває широкі можливості для розширення бібліотечних послуг; впливає на організаційні зміни, в першу чергу, пов'язані зі створенням медіатек та спеціальних відділів, секторів; сприяє перегляду фундаментальних уявлень про роль і місце бібліотек у суспільстві, основних принципів організації бібліотечної діяльності та системи соціальних комунікацій у цілому.

Список використаних джерел

1. Антопольский, А. Б. Мультимедиа как феномен культуры / А. Б. Антопольский, О. Н. Данилова // Библиография. – 2004. – № 6. – С. 84–86.
2. Грабар, Н. Мультимедійні технології та їхній вплив на комунікацію в освіті / Н. Грабар // Вісник Книжкової палати. – 2012. – № 6. – С. 20–22.
3. Дворкина, М. Я. Библиотечное обслуживание; новая реальность / М. Я. Дворкина. – М., 2003. – 48 с.

4. Денисенко, Н. Вузовские медиатеки / Н. Денисенко // Библиотека. – 2007. – № 11. – С. 49–50.
5. Елинер, И. Г. Развитие мультимедийной культуры в информационном обществе / И. Г. Елинер. – СПб. : Изд-во СПбГУКИ, 2010. – 276 с.
6. Зуева, Е. М. Библиотека-медиатека: библиотечный мультимедиа-центр // Медиатека и мир. – 2009. – № 1. – С. 18–21.
7. Шемаєва, Г. В. Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій : монографія / Г. В. Шемаєва. – Х. : ХДАК, 2008. – 289 с.
8. Шемаєва, Г. В. Інтегративні функції мультимедіа в науково-комунікативному середовищі / Г. В. Шемаєва // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук пр. —Х.: ХДАК, 2006. – Вип. 18. – С. 104–112.
9. Шемаєва, Г. В. Вплив інформаційних технологій на зміст і характер обслуговування в бібліотеках ветеринарного профілю / Г. В. Шемаєва // Наук. праці НБУВ. – К., 2000. – Вип. 5. – С. 211–218.
10. Шлыкова, О. В. Культура мультимедиа : учеб. пособие для студентов / О. В. Шлыкова ; МГУКИ. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 2004. – 416 с.
11. Ястребова, Е. Женская медиатека в Кельне – прорыв в XXI век // Библиотека. – 1997. – № 3. – С. 81.
12. Information Literacy Competency Standards for Higher Education [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ala.org/acrl/ilcomstan.htm>. – Назва з екрану.
13. Multimedia: from Wagner to virtual reality/edited by Randall Packer and Ken Jordn. – N.Y. : Norton, 2001. – 394 p.

4.2. Місце веб-сайту в інтегрованому інформаційно-комунікаційному просторі ВНЗ

Важливою умовою розвитку суспільства є соціально-комунікаційна діяльність, оскільки без обміну інформацією та знаннями між індивідами унеможлиблюється інтелектуальна еволюція людства, збагачення соціальної пам'яті, нові досягнення матеріального й духовного життя, розвиток інформаційної сфери. Комунікація в соціумі відображає процеси або способи розповсюдження (передачі) інформації. У теорії комунікації вченими пропонувалися різні її структурні моделі, що по-різному виокремлюють як елементи комунікації, так і зв'язок між ними [1–7]. Суттю теорії комунікації, на думку Г. Г. Почепцова, є поліпшення засобів організації й використання інформації, оскільки саме вона – головний засіб збереження соціального досвіду людства [8], а це стає можливим лише за умови адаптування закладів

інформаційної сфери, і не лише інформаційної, до сучасних умов життєдіяльності.

Починаючи з другої половини ХХ ст. у нашому суспільстві відбуваються нові загальносвітові трансформації, в яких велику роль відіграють комунікаційні процеси, значення котрих посилюють інформатизація, створення інформаційного суспільства, процеси глобалізації та переходу суспільства до сталого розвитку, де інформаційно-комунікаційні системи й процеси мають провідні позиції. Процес інформатизації посідає центральне місце у формуванні інформаційного суспільства, що найяскравіше виявляється у використанні електронних носіїв для формування та зберігання інформаційних ресурсів, а також забезпечення їх загальнодоступності через глобальні інформаційні мережі.

Інформатизація та розвиток соціальних комунікацій кардинально змінюють уявлення про сучасний вищий навчальний заклад (далі ВНЗ), метою діяльності якого стає не тільки продукування, збір, збереження та поширення знань (зокрема в документованій формі), а й надання до них доступу, незалежно від місцеперебування користувача. Характерними рисами сучасного розвитку ВНЗ є розвиток та розширення комунікації в системі освіти, зокрема в освітньому сегменті Інтернет-простору. Комунікація в Інтернеті охоплює елементи зворотного зв'язку та створює безпрецедентні можливості для живого, відкритого та всебічного спілкування користувачів, які розділені територіально. Завдяки функціонуванню Інтернету, формується масова, постійно зростаюча спільнота людей, об'єднаних інтересами, прагненнями, соціокультурними орієнтаціями, незважаючи на етнічні, соціально-політичні та інші відмінності.

У ВНЗ відбувається процес обміну соціально значущою інформацією та документацією з використанням новітніх інформаційно-комунікаційних технологій (далі ІКТ), що розглядаються нами, як сукупність технологій, методів і засобів створення, управління та обробки даних із застосуванням обчислювальної техніки. Тобто, ІКТ забезпечують студенту можливість отримання та передачі навчальної інформації й, таким чином, становлять основу технологічного процесу навчання.

ІКТ стають механізмом для підвищення ефективності та результативності функціонування навчальної документації ВНЗ в інтегрованому інформаційно-комунікаційному просторі (далі ІКП). Також,

в умовах інформатизації освітнього процесу активізується розвиток електронних навчальних документів, які є складовою веб-сайту вишу.

Зважаючи на це, слід зазначити, що питання, пов'язані із дослідженням сучасного стану інформаційно-комунікаційного простору ВНЗ та його веб-сайту, набувають актуальності. Провідне місце в ПКП вишу займають процеси комунікації та інформаційної взаємодії, які здійснюються за допомогою ІКТ, що й визначає інтегровану природу такого простору. А веб-сайти викликають особливу увагу як складні об'єкти, оскільки вони різноманітні та знаходяться в постійному розвитку, їх визначення є приблизними, незакінченими.

Отже, сучасний стан інформаційно-комунікаційного простору якісно відрізняється від його стану в попередні роки, оскільки сьогодні потенційну глобальність отримує будь-яка інформація, яка «потрапляє» у світову телекомунікаційну та комп'ютерну мережу. Комунікація у ВНЗ забезпечує рух навчальної інформації в часі та просторі за допомогою створення, зберігання та розповсюдження навчальних документів не лише в паперовій формі, а й в електронній, завдяки розвиткові нових ІКТ [9].

Специфіка інтегрованого інформаційно-комунікаційного й освітнього простору ВНЗ полягає в тому, що в ньому відбувається високоорганізоване та формалізоване поєднання виробництва навчальної інформації з її накопиченням, обробкою, зберіганням і розповсюдженням за допомогою новітніх ІКТ. Потенційна перевага такого простору спрямована на стимулювання, оновлення та розширення роботи з навчальними документами в електронному форматі.

Концепції інформаційного суспільства, що склалися у вітчизняній та зарубіжній науці, дозволяють обґрунтовувати інтеграційну природу інформаційно-комунікаційного простору ВНЗ.

З одного боку, сучасні виші стають складовою єдиної комунікаційної системи суспільства, що ефективно адаптується до змін світового соціокомунікаційного середовища. І без веб-сайту процес входження вітчизняних ВНЗ до світового інформаційно-освітнього простору унеможлиблюється. Суспільство за допомогою процесів комунікації створює навколишнє середовище – інформаційно-комунікаційний простір, встановлюючи межу між комунікаціями, з однієї сторони, та інформацією – з іншої. Просторовість понять інформації та комунікації зумовлює глобальну природу інформації. У просторі взаємодії цих понять та явищ виникають відносини обміну

інформацією та комунікації різних рівнів, які зумовлені типами суб'єктів, що взаємодіють між собою.

З іншого боку, сучасний ВНЗ характеризується зростанням значущості власного інформаційного середовища (далі ІС), що являє собою сукупність інформації, навчальної документації, інтелектуальних ресурсів, інформаційних технологій, комунікаційної інфраструктури, яка містить комунікації різних категорій суб'єктів. ІС, у свою чергу, – це складова ІКП ВНЗ. На нашу думку, поняття середовища прив'язане до певного місця, в цьому разі – внутрішнього середовища ВНЗ. Поняття простір не має географічних чи територіальних обмежень і містить як зовнішню, так і внутрішню інформацію та комунікації різних рівнів.

Отже, ІКП – це система комунікацій груп, що мають різні функції, статуси, потреби та цінності. Комунікації першого рівня: викладачі та студенти в аудиторіях, котрі приймають участь у процесі передачі знань; комунікації другого рівня: деканати і студенти, студенти й диспетчерська, викладачі – диспетчерська – деканати, котрі приймають участь у процесі організації передачі знань; комунікації третього рівня: викладачі – керівництво кафедрами та факультетами – ректорат, котрі визначають зміст і технології освіти; комунікації четвертого рівня: ректорат – міністерство, котрі визначають стратегії розвитку освіти й регулятивні принципи [10]. Усі ці рівні комунікації та процеси мають документальний супровід, що забезпечується використанням ІКТ. Наприклад, у системі комунікацій першого рівня «викладач – студент» процес передачі знань від викладача до студента опосередковується паперовими та/або електронними навчальними документами – підручниками, посібниками, конспектами лекцій і методичними матеріалами. Так, в ІКП діють чотири головні суб'єкти зі своїми статусами, інтересами й ідеалами – держава, керівництво ВНЗ, професорсько-викладацький склад і студенти.

Інформаційна парадигма, що увійшла у сферу комунікацій з точних і прикладних наук у поєднанні з іншими підходами (зокрема синергетичним), дозволяє ВНЗ створювати власне ІС, центральним елементом якого є навчальна документація. У цьому середовищі відбувається функціонування навчальної документації, що існує і в паперовій, і в електронній формах. Електронна навчальна доку-

ментація ВНЗ є обов'язковою складовою його комунікаційного потенціалу, а також власного офіційного веб-сайта.

Сучасне документознавство, яке досягло значних успіхів у вивченні традиційних форм документу, в останній час активно розробляє концептуальні підходи до розуміння електронного документу. Але середовище мережевих документів залишається поки що малодослідженим. Зазначимо, що у сучасному документознавстві затвердилося уявлення про документ як про документовану інформацію, що закріплена на матеріальному носії. При цьому прибічники стандартизованого підходу розглядають як документи здебільшого службову, ділову документацію [11; 12]. Прибічники більш широкого підходу пропонують у визначенні документу не обмежуватися рамками управління та діловодної практики [13; 14]. Підходи до визначення веб-документів варіюються у межах даних парадигм.

На сьогодні не існує єдиного термінологічного стандарту щодо різновидів веб-сайтів. Для класифікації веб-сайтів та розміщених на них веб-документів у цілому можна використовувати спеціальні стандарти, створені для бібліографічного опису ресурсів, у тому числі і електронних. Термінологія наводиться в ISBDR(ER), у міждержавних стандартах ГОСТ 7.82-2001, ГОСТ 7.83-2001; ряд термінів наводиться у форматі бібліографічного опису UNIMARS та у стандарті метаданих «Дублінське ядро» [13]. Наприклад, у міждержавному стандарті ГОСТ 7.83-2001 електронні видання класифікуються за різними основами поділу: за природою основної інформації, технологією взаємодії з користувачем, цільовим призначенням тощо [15]. Такі критерії підходять і для веб-сайтів. Слід згадати і міжнародний стандарт ISO 15836:2003 «Дублінське ядро», що пропонує структуру метаопису різних ресурсів, яка вважається на сьогодні однією з найкращих. Найбільший інтерес для побудови класифікації представляє такий елемент метаопису як «тип ресурсу». У дублінському ядрі міститься спеціальний словник, що визначає типи ресурсів, який, по суті, є базовим класифікатором. Він містить 12 елементів: колекція, структура даних, зображення, інтерактивний ресурс, сервіс, комп'ютерна програма, звук, текст, статичне зображення тощо.

Деякі терміни також подані в низці довідників і словників із інформаційних і комп'ютерних технологій та у наукових публікаціях відповідної тематики. Поняття «веб-сайт» широко застосовується як

спеціалістами в галузі ІКТ, так і документознавцями. При цьому підходи до його визначення суттєво розрізняються, що здебільшого обумовлено як складністю самих веб-сайтів, так і дискусійністю основного поняття.

Різні типи класифікацій веб-сайтів розробляються і в самому Інтернет-середовищі. До них можна прирахувати класифікації спеціалістів в галузі веб-програмування та укладачів каталогів мережевих ресурсів.

Дослідники, що вивчають електронні документи, пропонують свої класифікації, які містять Інтернет-ресурси. Більшість із них виокремлюють веб-сторінки, як окремі документи та зараховують їх до тих чи інших груп документів [16]. Вважається, що і веб-сторінки слід відносити до Інтернет-документів, створених самою людиною (вручну, або за допомогою певних програмних засобів) [17]. Хоча інші автори виокремлюють домашні сторінки та веб-сайти в окрему групу [18].

Під веб-документом О. І. Рисков розуміє документ, розміщений на веб-сторінці, та такий що є логічною одиницею мережі [14]. Веб-документи розміщуються на веб-сторінках сайту у числі іншої інформації (текстів, графіків, зображень), тобто веб-документ розглядається як оцифрований традиційний документ, що розміщений в мережі на певному сайті, або як публікацію, що не має паперового аналогу, але відображається у вікні браузера в традиційній для паперового документу формі. Цей підхід, заснований на традиційному баченні документу, на наш погляд, не враховує різноманіття можливостей веб-документів. Слід зазначити, що веб-сторінки відрізняються складною інформаційною структурою. Вони можуть одночасно включати в себе різні елементи: текст, графічні зображення, звук, відео, інтерактивні елементи та представляти їх як взаємопов'язане ціле. Паперовий документ таких властивостей не має. Окрім цього, виокремлення певних елементів веб-сторінки, як самостійних, призведе до порушення контексту, що буде заважати адекватному сприйняттю інформації.

Іншу точку зору на визначення веб-документу висловив С. І. Семілетов, який вважає, що розвиток Інтернету призвів до виникнення нового підвиду електронних документів, котрі мають програмну основу [19]. До них відносяться мультимедіа-документи, в тому числі і веб-сторінки. Таким чином, як одиничний веб-документ розгля-

дається веб-сторінка, а веб-сайт, в свою чергу, «як набір електронних документів у вигляді програмних файлів, пов'язаних у систему та розташованих за певною адресою у домені на хост-сервері (комп'ютер, що об'єднує користувачів та надає їм доступ до Інтернету) вузла Інтернету, відображення яких, через звернення електронної програми-браузера (комп'ютерна програма, за допомогою якої користувач отримує можливість пересування в Інтернет-просторі) користувача до даного сайту, на екрані дисплея надається у вигляді завершеного авторського аудіовізуального твору з однієї або декількох сторінок й який доступний будь-якому користувачеві Інтернету, що звертається за даною адресою» [20, с. 54]. Отже, науковець визначає веб-сайт як систему, сукупність електронних документів. Окрім, цього він зазначає, що веб-сайт є предметом авторського права, оскільки є завершеним аудіовізуальним твором.

На думку Ж. А. Рожневої, веб-сайт слід розглядати як складний інформаційний ресурс, що містить сукупність завершених повідомлень (текстів), об'єднаних як правило, загальністю тематики, а інколи пов'язаних між собою лише опосередковано [13]. До веб-сайту входять окремі веб-документи, що дозволяє розглядати веб-сайт як одиничний елемент мережі; наприклад, окремий веб-сайт у складі електронних каталогів Інтернет-ресурсів. Але сам принцип гіпертекстової організації інформації не дозволяє оперувати веб-сайтом як єдиним цілим. Користувач мережі переміщується за допомогою гіперпосилань не по веб-сайту, а по його сторінкам. Остання точка зору, широко розповсюджена у професійному середовищі спеціалістів із ІКТ, ототожнює одиничний веб-документ із веб-сторінкою [13].

Веб-сайт розглядають і як документально-інформаційну систему, оскільки йому притаманні всі ознаки такої системи у класичному розумінні: наявність масиву документів, засобів інформаційного пошуку, техніко-технологічних засобів фіксування, зберігання та представлення інформації, що існує у вигляді організованої сукупності електронних документів та їхніх зв'язків [21].

Отже, були зроблені спроби виявити елементи електронного документу у складі веб-сайту, але цей підхід не був комплексним, а також, не дивлячись на широке використання терміну «веб-сайт», у спеціалізованій літературі з мережевих технологій здебільшого увага приділяється його технічним і технологічним аспектам. Тому дуже актуальним та перспективним є розгляд інформаційної складової

веб-сайту (зокрема, електронних навчальних документів, розташованих на ньому) із документознавчих позицій.

Слід підкреслити складність проблеми визначення веб-сайтів та їх класифікації. Веб-сайт вирізняє єдність інформаційної, технологічної та технічної складових, що обумовлює труднощі в його визначенні. Але на сьогодні спеціалісти пропонують наступне визначення поняття «освітній веб-сайт» – це сукупність веб-сторінок із дизайном, що повторюється, які несуть цілеспрямований процес навчання та виховання в інтересах особистості та суспільства, об'єднані за змістом, навігаційно та фізично знаходяться на одному веб-сервері, використання яких може супроводжуватися атестацією тих осіб, що навчаються [22].

На сьогоднішній день більшість ВНЗ мають власні веб-сайти, перевагами яких є:

- конкретність наданих даних, можливість використання найрізноманітніших форматів електронних навчальних документів, простота та зручність навігації між сторінками веб-сайта, за умови грамотної його побудови;

- доступ необмеженої кількості користувачів до електронних навчальних документів, внаслідок чого фінансові витрати на одиницю інформації виявляються на декілька порядків нижче в порівнянні з друкованою продукцією;

- зручність та однозначність сприйняття наданої інформації;

- висока оперативність і низькі витрати на оновлення інформації та електронних документів;

- постійний зворотній зв'язок із відвідувачами веб-сайту на основі спеціальних технологій, котрі включають обробку електронних форм документів та електронну пошту, що, зокрема, дозволяє студентам дистанційно виконувати практичні та лабораторні роботи, а викладачам дистанційно перевіряти рівень знань студентів (знімаються географічні та хронологічні рамки);

- дистанційний зв'язок та конфіденційність інформації для співробітників, що працюють поза межами головного корпусу, і для користувачів на базі спеціальних інтра- та екстра мереж [23; 24].

На офіційних веб-сайтах ВНЗ розміщена не тільки інформація загального ознайомчого характеру, але й електронні версії навчальних посібників, методичні матеріали, контрольні завдання або самостійні електронні навчальні документи та інше. Так, веб-сайт, що презентує

ВНЗ в інформаційно-освітньому Інтернет-середовищі, містить певну кількість електронних навчальних документів, яким, окрім власних особливостей, притаманні технологічні властивості веб-сайту.

Веб-сайт, особливо при наявності інтерактивних та динамічних елементів, складно ідентично перенести на паперовий носій, тобто для веб-сайту принципово важливою є цифрова (електронна) форма існування – спосіб фіксації інформації, який дозволяє забезпечити її збереження, опрацювання, розповсюдження та представлення користувачеві за допомогою засобів комп'ютерної техніки. Відповідно й документи, що містяться на веб-сайтах, найчастіше називають «Інтернет-публікаціями», що підкреслює їх Інтернет-технологічну особливість у порівнянні не тільки з «паперовими» документами, а й з «електронними документами», які зазвичай створюють як електронні аналоги паперових документів.

Електронні навчальні документи, розміщені на офіційному веб-сайті ВНЗ, виконують усі функції, притаманні паперовим навчальним документам. Але презентаційний характер веб-сайту (він виконує презентаційну/представницьку функцію) забезпечує ефективніше виконання функцій електронних навчальних документів у порівнянні із паперовими документами. Наприклад, комунікаційна функція полягає у розширенні комунікаційних зв'язків, встановлених друкованим навчальним документом, як всередині ВНЗ, так і за його межами. Обмін навчальними документами в процесі комунікації ВНЗ значно прискорюється та скорочується його тривалість.

Наприклад, якщо студент узяв друкований підручник у бібліотеці ВНЗ, то інший студент не має можливості отримати той самий підручник, поки перший студент не поверне його до бібліотеки. А електронний підручник, розміщений на веб-сайті ВНЗ є доступним необмеженому колу користувачів, крім того він має можливості надання динамічного спілкування між суб'єктами комунікації: студентами, викладачами, співробітниками ВНЗ тощо.

Веб-сайт надає нові можливості взаємодії документа з його потенційними користувачами, оскільки дозволяє: інтерактивно надавати доступ до електронних навчальних документів, незалежно від територіального місцезнаходження користувача; оперативно висвітлювати діяльність ВНЗ через публікації новин, оглядів, каталогів видань, а також наукових, методичних і практичних матеріалів; використовувати сучасні засоби спілкування та обміну документальною ін-

формацією, такі, як електронна пошта, інтерактивні конференції, форуми тощо [24]. За рахунок цього веб-сайт ВНЗ реалізує численні задачі та функції електронної навчальної документації на якісно новому рівні; забезпечує можливість надання нових видів освітніх послуг населенню; відкриває перспективи для широкого ознайомлення з досягненнями багатоаспектної діяльності ВНЗ в ПКП. Веб-сайт дозволяє широкому колу користувачів за рахунок переваг віддаленого доступу здолати географічні, часові та інші межі доступу до інформаційних та документальних ресурсів ВНЗ.

Призначення та цілі електронних навчальних документів веб-сайту ВНЗ спрямовані на задоволення потреб користувачів різних рівнів (професорсько-викладацького складу, педагогів-практиків, управлінських кадрів, освітянських, методичних і наукових працівників, абітурієнтів, студентів, аспірантів, здобувачів, докторантів, випускників ВНЗ тощо) і широких кіл громадськості з пріоритетних питань розвитку освітньої системи.

Основу інформаційних запитів і відповідно – потреб користувачів веб-сайту ВНЗ складають:

- електронна навчальна документація;
- інформація щодо нормативно-правових аспектів організації освітнього процесу;
- інформація організаційно-навчального характеру (структура вишу, розклад занять, графіки сесій студентів заочного відділення тощо);
- інформація про сучасний стан освіти, про сучасні наукові досягнення, історико-культурні відомості тощо, пов'язані з певним ВНЗ;
- каталоги сучасних освітніх, наукових, методологічних, методичних, виховних, культурно-просвітницьких технологій, методик викладання та контролю за освітньою діяльністю ВНЗ;
- інформація для абітурієнтів (правила вступу, ціни на навчання, питання з фахових іспитів тощо);
- особливості та напрями вищої освіти;
- сучасні методи організації виховної роботи у ВНЗ;
- пріоритетні напрями навчальної та наукової діяльності ВНЗ.

Саме інформаційні запити та відповіді на потреби користувачів визначають інформаційну складову веб-сайту.

Цінність веб-сайтів ВНЗ обумовлена саме їх комплексністю, яка не досягається та не може бути досягнута традиційними виданнями. Адже веб-сайти багатоаспектно відображають напрямок діяльності ВНЗ. Будь-який ВНЗ видає навчальні та методичні посібники, наукові праці, рекламні матеріали для абітурієнтів, але тільки об'єднані в рамках одного веб-сайту вони дають уявлення про масштаб діяльності ВНЗ та його місця серед інших вишів.

Системність веб-сайту ВНЗ забезпечується провідною ідеєю, відповідними завданнями й змістом освіти, функціями та принципами її організації. Основу розроблення веб-сайту ВНЗ складають освітній, науковий та методичний аспекти діяльності ВНЗ, як зведення наступних положень: призначення, цілі, принципи функціонування, основні напрями, суб'єкти користування, основні розділи й зміст.

На основі вищевикладеного матеріалу та спираючись на міждержавний стандарт ГОСТ 7.83-2001, можна визначити типологічні ознаки веб-сайту ВНЗ, наведені у табл. 11 [15].

Веб-сайт ВНЗ є своєрідним інформаційно-комунікаційним середовищем, що акумулює у собі електронну навчальну документацію та забезпечує її функціонування, збереження й розповсюдження в освітньому Інтернет-просторі. Веб-сайт має свою аудиторію користувачів, періодичність оновлення, вид, спосіб розповсюдження, формат. Окрім електронних навчальних документів на веб-сайті ВНЗ містяться наукові, методичні, довідкові, культурно-просвітницькі електронні документи. Це визначає комплексний і комбінований характер веб-сайту ВНЗ.

Веб-сайт ВНЗ – це складний об'єкт, оскільки він містить електронні навчальні документи різних форматів. Його можна розглядати як специфічну одиницю інформаційного веб-простору.

Окрім цього, кожен веб-сайт має свої внутрішні технологічні характеристики, що представляють собою метаінформацію. На початку кожного коду веб-сторінки містяться мета-теги, що не відображаються у вікні браузера та містять інформацію, що описує веб-сайт в цілому (унікальна URL-адреса сторінки, формат файлів, їх розмір, дата створення та останнього оновлення сторінки, назва, мова, на якій написаний основний текст сторінки, короткий її зміст).

Веб-сайти мають суттєві особливості. Крім гіпертекстової організації інформації та її комплексності, значною відмінністю веб-сайту сучасного ВНЗ є його включення до мережевого інформаційно-

освітнього простору. Тільки в он-лайн режимі веб-сайти відображаються та функціонують в повній мірі. Для них також характерна відсутність жорсткого форматування.

Таблиця 11

Типологічні ознаки офіційного веб-сайту сучасного ВНЗ

№ з/п	Типологічна ознака	Тип	Характеристика типу
1.	За цільовим призначенням	Навчальний	Містить інформацію навчального характеру та призначений для здійснення ефективного процесу навчання
2.	За типом знакової природи інформації	Комбінований (комплексний)	Комбінація різних видів інформації, у тому числі мультимедіа
3.	За типом носія або характером доступу	Віддаленого доступу	Інформація, надана в інформаційно-комунікаційних мережах (на Інтернет-серверах)
4.	За технологією розповсюдження	Мережевий	Доступний потенційно необмеженому колу користувачів через інформаційно-комунікаційні мережі
5.	За характером взаємодії з користувачем	Недетермінований (інтерактивний)	Параметри, зміст і спосіб взаємодії з сайтом прямо або побічно визначені користувачем
8.	За динамікою оновлення інформаційного змісту	Оновлюється за змістом	Періодично оновлюється
9.	За наявністю ідентичних екземплярів	Унікальний	Не має ідентичних екземплярів

До числа основних специфічних особливостей веб-сайту ВНЗ, як середовища збереження та розповсюдження електронної навчальної документації, належать:

– багатомірність доступного знакового простору, можливість використання поряд із природною мовою іншої системи знаків;

- наявність внутрішніх і зовнішніх зв'язків та автоматична їх підтримка;
- динамічність;
- комп'ютерна підтримка користувача;
- презентаційна форма подання інформації [25; 35; 36].

Для веб-сайту властиві особливості подачі, організації та побудови інформації, які визначають нелінійний, гіпермедійний, інтерактивний характер електронних навчальних документів. Структура веб-сайту у цьому випадку розробляється з урахуванням перспектив розвитку різних форм відкритої комунікації. Для розвитку комунікаційних відносин однією з головних умов є наявність засобів зворотного зв'язку, до яких належать форуми, інтерактивні вікна, гостьові книги, відгуки тощо [26].

Мета презентаційної моделі веб-сайту полягає в тому, щоб показати наявність людських та інформаційних ресурсів, відобразити головні особливості організаційної структури ВНЗ і провідні напрями його діяльності. Це пов'язано з тим, що на сьогодні одним із головних завдань веб-сайту ВНЗ є надання користувачам електронних навчальних документів у зручній для сприйняття формі. У закордонних країнах, зокрема США, інформаційному наповненню (контенту) веб-сайтів ВНЗ приділяється особлива увага розробників та осіб, що займаються подальшою їх підтримкою, оскільки веб-сайт сприяє позиціонуванню та просуванню самого ВНЗ, діючи як механізм некомерційної реклами. Наявність грамотно побудованого веб-сайту підвищує рівень оцінки самого ВНЗ користувачем, що бажає ґрунтовно ознайомитися з його діяльністю та інформаційними ресурсами.

Наголосимо, що головним для веб-сайту ВНЗ є: по-перше, змістовний контент; по-друге, грамотна його побудова; по-третє, зручна система навігації. Адже, користувач відвідує веб-сайт ВНЗ із метою отримання інформації, що його цікавить, у найбільш якісному вигляді та з мінімальними затратами часу на її пошук та отримання. Саме це зумовлює важливість вивчення інформаційного наповнення веб-сайту ВНЗ.

Уточнимо, що сукупність інформації, що міститься на веб-сайті, прийнято називати інформаційним наповненням або контентом. Контент (від англ. – зміст) – це будь-яке інформаційно важливе або змістовне наповнення інформаційного ресурсу або веб-сайту. До

контенту веб-сайту зараховують тексти, мультимедіа, графіку, але частіше – це текстове наповнення веб-сайту [27].

На сьогоднішній день питанню веб-контенту за кордоном приділяється пильна увага. Воно детально вивчається та обговорюється в електронних публікаціях Інтернету. У цій галузі розроблені методичні рекомендації, пов'язані з правильною організацією контенту окремих сторінок (наприклад, університетських бібліотек) веб-сайту ВНЗ і способів його представлення, з регулярною підтримкою та оновленням веб-сайтів, із перевіркою посилань на інші Інтернет-ресурси для того, щоб бути впевненими у тому, що вони активні та інформація на них актуальна [27]. Це є необхідним для того, щоб інформація стала достовірною та надійною для користувача.

До питання підтримки контенту в актуальному стані підходять зі всією відповідальністю, наприклад, до цієї справи залучаються викладачі та студенти ВНЗ, тобто ті користувачі, котрі в першу чергу зацікавлені у тому, щоб наповнення веб-сайту було на належному рівні; розробляються рекомендації та правила відносно організації контенту [35]. Отже, закордонні науковці й спеціалісти займаються даною проблематикою та отримують позитивний результат, оскільки такий підхід надає можливість визначити, яка саме інформація повинна бути розміщена на веб-сайті ВНЗ із урахуванням потреб різних груп потенційних користувачів.

Окрім цього, веб-сайт ВНЗ одночасно є: комунікаційним середовищем функціонування, збереження й розповсюдження електронної навчальної документації; та комунікаційним каналом, що презентує ВНЗ в інформаційно-освітньому Інтернет-середовищі.

Комунікаційні властивості веб-сайту висвітлено в роботах: Ж. В. Бабенко [28], В. М. Бебика [29], Л. В. Калашнікової [30], О. А. Кравцової [31], А. А. Кисельової [32], Г. Г. Почепцова [8] та ін.

Кожен із цих дослідників вивчає веб-сайти як канали комунікації, але у різних аспектах. Так, Ж. В. Бабенко зазначає, що веб-сайти є важливими каналами комунікації для організаторів дитячого та юнацького читання, оскільки вони дозволяють надати широкому колу потенційних користувачів інформаційні ресурси, акумульовані у фондах дитячих та юнацьких бібліотек [28].

В. М. Бебик та Г. Г. Почепцов виокремлюють два види Інтернет-співтовариств: Інтернет-співтовариства, спільна діяльність і взаємодія яких містяться виключно в межах Інтернету та такі, що поєдну-

ють спільну діяльність і використання режимів комунікації он-лайн та офф-лайн. Автори зазначають, що веб-сайти є каналами комунікації, оскільки вони мають наступні особливості: масова інтерактивність, загальнодоступність, зберігання результатів комунікації, інтегрованість, оперативність комунікації, загальний єдиний простір комунікації [8; 29].

Умовою успішного функціонування ВНЗ в освітньому просторі є реалізація його інформаційного потенціалу за допомогою використання інноваційних каналів комунікації. На думку Л. В. Калашнікової, інформаційний потенціал ВНЗ є засобом реалізації наукового та освітнього потенціалу, що в сукупності являє триєдину сутність потенціалу ВНЗ. Саме це надалі визначатиме ступінь успішності ВНЗ, його конкурентоспроможності, в остаточному підсумку – життєздатності [30].

А. А. Кисельова умовно називає веб-сайт архівної установи новим видом архівного довідника – комплексним електронним довідником оперативного характеру із досить широкими можливостями: він може включати описову, бібліографічну та археографічну, текстову, графічну інформацію, бази даних тощо [32]. Як окремий документально-інформаційний веб-ресурс у системі загальних мережевих ресурсів ЮНЕСКО та складову світової Інтернет-мережі, архівний портал ЮНЕСКО розглядає О. А. Кравцова [31].

На нашу думку, веб-сайт ВНЗ слід розглядати як комунікаційне середовище розміщення й поширення електронної навчальної документації та важливу складову ІКП ВНЗ, оскільки його функціонування забезпечує типовий набір Інтернет-сервісних служб, що якісно реалізують дистанційну взаємодію з користувачами. Тобто, веб-сайт ВНЗ здійснює комунікаційну взаємодію користувачів та доповнює традиційні джерела інформації для суб'єктів ІКП ВНЗ (студенти, викладачі, керівництво вишу). Основою веб-сайту є комунікаційна модель «багато до багатьох», що містить моделі як «один до одного», так і «один до багатьох», таким чином, забезпечуючи комунікацію «користувач–навчальний документ–користувач». Електронна навчальна документація є основною складовою веб-сайта ВНЗ, має тенденції поширюватися в майбутньому завдяки комплексній Інтернет-комунікаційній природі веб-сайта.

Веб-сайт на сьогодні призначений стати центральним елементом комунікаційної політики ВНЗ, адже він надає широкий спектр

додаткових можливостей здійснення комунікації. Головна особливість полягає в тому, що тепер ВНЗ має можливість надавати користувачам додатковий сервіс: забезпечувати їх актуальною інформацією, здійснювати дистанційне навчання, ефективніше проводити навчальний і науковий процеси та ін. Також наявність власного веб-сайту забезпечує ефективне позиціонування ВНЗ на ринку освітніх послуг в Інтернет-середовищі, що дає можливість користувачеві отримати значно більше інформації й скласти більш повне уявлення про ВНЗ та його послуги. Окрім цього, інформація про поведінку користувачів на веб-сайті одразу може потрапити до інформаційної системи ВНЗ та слугувати для більш якісного їх обслуговування.

Під час спілкування через веб-сайт взаємодія проходить через специфічне інформаційне середовище, яке значно поліпшує та розширює комунікацію. Веб-сайт ВНЗ будується на моделі «відправник → інформаційне середовище → отримувач». Ця модель підкреслює, що спілкування відбувається не між відправником та отримувачем навчальної інформації, а між користувачем та певним середовищем, комунікаційним простором, при цьому обидва учасники діалогу є як відправниками, так й отримувачами електронних навчальних документів одночасно. У цій моделі зроблено крок від простого обміну даними між «передавачем» та «приймачем» до створення ІС, яке сприймається, і можливо, модифікується учасниками діалогу.

Як ми вже зазначали вище, веб-сайт представляє собою багато-спрямовану комунікаційну модель «багато до багатьох», де кожен користувач мережі має можливість звертатися до інших окремих користувачів або їх груп від свого імені, або від імені групи. Ця модель передбачає, що необмежена кількість користувачів має доступ до електронних навчальних документів, розміщених на веб-сайті ВНЗ. Таким чином, відбувається демократизація спілкування, яка звільнює користувача від будь-якого контролю ззовні, передбачає нові правила комунікації в сучасному ВНЗ та надає можливість входу в неї нових учасників.

У моделі цього типу засобом комунікації є розподілена комп'ютерна мережа, а електронні навчальні документи можуть бути представлені як звичайним способом, так і у вигляді засобів гіпермедіа. В межах даної моделі інтерактивна взаємодія можлива як із іншими користувачами Інтернету (міжособистісна взаємодія), так і з самим ІС безпосередньо, причому останній вид є домінуючим.

Електронні навчальні документи не просто передаються від відправника до отримувача, але й саме ІС створюється та видозмінюється під їх впливом і вже у новому перетвореному вигляді сприймається всіма учасниками комунікації вишу. Веб-сайт при цьому стає не просто місцем моделювання реального середовища, а його альтернативою та основою для вибудовування нового комунікаційного середовища, що забезпечує функціонування електронної навчальної документації ВНЗ, тобто слугує каналом і засобом передачі електронних навчальних документів.

Модель комунікації ВНЗ «багато до багатьох» охоплює широкий спектр можливих видів комунікаційної взаємодії, що значно розширює можливості спілкування як для ВНЗ, так і для користувачів, що приймають участь в процесі комунікації [33].

Говорячи про користувацьке призначення веб-сайту ВНЗ, можна виділити наступні їх категорії:

1-а категорія – це абітурієнти та їх батьки, яких цікавить інформація щодо умов вступу до ВНЗ, про обрану спеціальність, вартість навчання тощо;

2-а категорія – це студенти, для котрих важливою та необхідною є навчальна інформація (електронні навчальні документи), розклад занять, прізвища й посади викладачів, новини студентського життя, інформація про проведення олімпіад, спортивних змагань, конкурсів, концертів тощо;

3-тя категорія – це професорсько-викладацький склад, який цікавить навчальна та наукова інформація ВНЗ, електронні продукти (електронні каталоги, бази даних) бібліотеки ВНЗ тощо.

Кожна категорія користувачів має різні інформаційні потреби, тому користується та оцінює саме ту інформацію з контенту веб-сайту, яка є для неї актуальною, важливою, пріоритетною у конкретний момент. Актуально-інформативний сайт впливає на вибір абітурієнта й формує думку користувачів про сам ВНЗ, студенту «допомагає» у процесі навчання та інформує про різноманітні події, що відбуваються у ВНЗ; викладачам сприяє у науковій та професійній роботі. В цілому ж веб-сайт ВНЗ формує освітньо-науковий імідж ВНЗ і визначає його місце в міжнародному освітньо-комунікаційному просторі [34].

Підводячи підсумок слід зазначити, веб-сайт сьогодні – це невід’ємна складова сучасних освітніх та наукових комунікацій

будь-якого вітчизняного ВНЗ. На веб-сайт вишу покладено різні функції, найважливіші з яких – інформативна (інформування користувачів), освітня та виховна (підтримка навчально-виховного процесу), комунікаційна (забезпечення комунікації між користувачем й інформаційним середовищем, користувачем і користувачем тощо) та багато інших. Однак мало створити веб-сайт, необхідно його постійно підтримувати в актуальному стані. Це сприятиме тому, що він буде популярним і буде мати попит користувачів, що, в свою чергу, впливає на престиж самого ВНЗ, на його оцінку користувачем. Перше поверхнєве враження користувачів залежить від технічного та художнього дизайну веб-сайту, а в подальшому – увагу утримує саме контент (інформаційне наповнення).

Інтернет-комунікації надають доступ широкому колу користувачів мережі до освітніх продуктів та послуг, серед яких – електронна навчальна документація. Перевага електронних навчальних документів веб-сайта ВНЗ (або веб-документів) полягає в тому, що вони значно розширюють свої комунікаційні властивості, забезпечуючи гнучкішу комунікацію «документ–користувач» і комунікацію «користувач–документ–користувач» завдяки використанню Інтернет-комунікацій та сервісів. Комунікаційні властивості навчальних документів впливають на ПКП ВНЗ, а, отже, і формують його.

Отже, сучасна інформаційна інфраструктура ВНЗ підсилюється й удосконалюється завдяки веб-сайтам, що виконують численні освітні, інформаційні, комунікаційні функції в соціумі.

Таким чином, веб-сайт ВНЗ можна визначити: як комунікаційний канал, що забезпечує користувачам доступ до електронних навчальних документів ВНЗ; як інформаційно-комунікаційний засіб долучення електронного навчального документа до ПКП та міжнародного інформаційно-мережевого середовища Інтернету; а також як засіб, що суттєво підвищує повноту й оперативність надання користувачам освітніх послуг і сприяє формуванню та вдосконаленню самого ПКП ВНЗ. Перспективними напрямками дослідження веб-сайту як складової ПКП вишу є поглиблене вивчення засобів і способів комунікаційної та інформаційної взаємодії між суб'єктами навчального процесу, а також розроблення рекомендацій щодо їх удосконалення й поліпшення. В свою чергу, подальше вивчення ПКП ВНЗ надає широкі можливості для виявлення факторів і тенденцій розвитку самого навчального закладу.

Список використаних джерел

1. Кастельс, М. Галактика Интернет: размышления об Интернете, бизнесе и обществе / Кастельс М. ; пер. с англ. А. Матвеева ; под ред. В. Харитоновой. – Екатеринбург : У-Фактория, 2004. – 328 с.
2. Луман, Н. Невероятность коммуникации / пер. с нем. А. М. Ложеницина; под ред. Н. А. Головина // Проблемы теоретической социологии. – СПб. : Издательство СПбГУ, 2000. – Вып. 3. – 292 с.
3. Михайлов, В. А. Особенности развития информационно-коммуникативной среды современного общества / В. А. Михайлов, С. В. Михайлов // Актуальные проблемы теории коммуникации : сб. науч. трудов. – СПб. : Изд-во СПбГПУ, 2004. – С. 34–52.
4. Соколов, А. В. Общая теория социальной коммуникации / А. В. Соколов. – СПб. : Изд-во Михайлова В. А., 2002. – 461 с.
5. Социальные коммуникации в Интернет-среде // Социальная коммуникация в современном мире : коллект. моногр. / Н. Н. Азаров [и др.] ; под ред. А. А. Деркача, Е. Б. Перелыгиной. – М. : Альтекс, 2004. – С. 351–363.
6. Філіпова, Л. Я. Документально-електронні комунікації в умовах інформатизації освіти // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології ХХІ ст. : матер. II міжнар. наук.-практ. конфер. – Одеса : ОНПУ, 2009. – С. 18–20.
7. Эко, У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию / Эко У. ; пер. с итал. В. Резник и А. Погоняйло. – СПб. : Симпозиум, 2006. – 544 с.
8. Почепцов, Г. Г. Теория коммуникации / Г. Г. Поцепцов. – М. : Рефл-бук ; К. : Ваклер. – 2001. – 656 с.
9. Шелестова, А. М. Характеристика сучасного інтегрованого інформаційно-комунікаційного простору вищого навчального закладу / А. М. Шелестова // Вісн. Харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. / Харк. держ. акад. культури ; відп. ред. В. М. Шейко. – Х. : ХДАК, 2013. – Вип. 39. – С. 235–242.
10. Шевякова, Л. П. Средства коммуникативного воздействия в образовательном процессе / Л. П. Шевякова // Коммуникация и образование : сб. статей / под ред. С. И. Дудника. – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2004. – С. 428–445.
11. Кулешов, С. Г. Документознавство: історія. Теоретичні основи / С. Г. Кулешов. – К. : ДАКККиМ, 2000. – 163 с.
12. Кулешов, С. Г. Проект концепції розвитку документознавства в Україні (матеріал для обговорення) / С. Г. Кулешов // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство : міжвідомч. збірн. наук. праць. – К., 2009. – Вип. 9. – С. 82–91.
13. Рожнёва, Ж. А. Web-документы: проблема определения и классификации / Ж. А. Рожнёва // Документ в системе социальных коммуникаций : сб. материалов III всерос. науч.-практ. конф. с международ. участием, (Томск, 25–26 октября 2007 г.). – Томск, 2008. – С. 55–60.

14. Рысков, О. И. Исследование нормативно-методического обеспечения и практики применения электронных документов в деятельности федеральных органов исполнительной власти Российской Федерации (1993–2004 гг.) : автореф. дис. канд. ист. наук : спец. 05.25.02 «Документалистика, документоведение, архивоведение». – М. : ВНИИДАД, 2004. – 26 с.
15. Электронные издания: Основные виды и выходные сведения: Межгосударственный стандарт : ГОСТ 7.83-2001. – Минск : Межгосударственный совет по стандартизации, метрологии и сертификации, 2002. – 13 с. (Межгосударственный стандарт СИБИД).
16. Залаев, Г. З. Анализ и классификация электронных документов / Г. З. Залаев // Вестник архивиста. – 1999. – № 2–3 (50–51). – С. 60–68.
17. Боброва, Е. В. Интернет-документ как объект архивного хранения / Е. В. Боброва // Вестник архивиста. – 2000. – № 5–6. – С. 80–85.
18. Злобин, Е. В. О некоторых проблемах классификации и описания электронных документов как исторического источника / Е. В. Злобин // Круг идей: электронные ресурсы исторической информатики : труды VIII конф. ассоциации «История и компьютер». – М. ; Барнаул : Изд-во Алт. ун-та, 2003. – С. 7–36.
19. Семилетов, С. И. Формирование коллекций из Интернет-документов и проблемы авторского права / С. И. Семилетов // Вестник архивиста. – 2003. – № 5. – С. 258–274.
20. Семилетов, С. И. Проблемы охраны авторских прав в российском секторе Интернета / С. И. Семилетов // Проблемы информатизации. – 2000. – № 3. – С. 52–59.
21. Чекмарьова, Л. О. Веб-сайт обласної державної адміністрації України як документально-інформаційна система: засади функціонування, структура, зміст : автореф. дис. канд. іст. наук : спец. 07.00.10 «Документознавство, архівознавство» / Л. О. Чекмарьова ; Держ. ком. арх. України, Укр. НДІ архів. справи та документознавства. – К., 2008. – 19 с.
22. Старова, Т. С. Типология образовательных веб-сайтов [Электронный ресурс] / Т. С. Старова, А. В. Могилев // Вопросы Интернет-образования. – 2001. – Вып. 2. – Режим доступа к журн. : <http://center.fio.ru/vio/vio02/default.htm#>. – Загл. с экрана.
23. Теоретические основы создания образовательных электронных изданий / [М. И. Беляев, В. П. Демкин, Г. В. Можаяева и др.]. – Томск, 2002. – С. 78.
24. Иванченко, Д. А. Системный анализ дистанционного обучения : монография / Д. А. Иванченко. – М. : Изд-во «Союз», 2005. – 192 с.
25. Фещенко, А. В. Веб-сайт университета в современном информационно-коммуникационном пространстве [Электронный ресурс] / А. В. Фещенко. – Режим доступа : <http://ido.tsu.ru/files/pub2010/Feshenko.pdf>. – Загл. с экрана.
26. Куроуз, Дж. Компьютерные сети. Многоуровневая архитектура Интернета / Дж. Куроуз, К. Росс. – 2-е изд-е. – СПб : Питер, 2004. – 765 с. : ил.

27. Филиппова, Л. Я. Создание контента (содержания) библиотечных web-сайтов учебных заведений (из зарубежного опыта) / Л. Я. Филиппова // Научные и технические библиотеки. – 2002. – № 2. – С. 55–58.
28. Бабенко, Ж. В. Интернет-ресурсы для организаторов детского и юношеского чтения как коммуникационный канал / Ж. В. Бабенко // Документ в системе социальных коммуникация : сб. материалов III всерос. науч.–практ. конф. с международ. участием, (Томск, 25–26 октября 2007 г.) – Томск, 2008. – С. 195–199.
29. Бебик, В. М. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка паблік рілейшнз : монографія / В. М. Бебик. – К. : МАУП, 2005. – 440 с.
30. Калашнікова, Л. В. Інтернет-сайти вищих навчальних закладів як інноваційні канали комунікації в умовах формування інформаційного суспільства в Україні : автореф. дис. канд. соціолог. наук : спец. 22.00.04 «Спеціальні та галузеві соціології» / Л. В. Калашнікова. – Х., 2005. – 20 с.
31. Кравцова, О. А. Архівний портал ЮНЕСКО: засада створення, структура, інформаційний ресурс : автореф. дис. канд. іст. наук : спец. 27.00.02 «Документознавство, архівознавство» / О. А. Кравцова ; Держ. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. – К., 2009. – 19 с.
32. Кисельова, А. А. Архівні ресурси України в глобальній інформаційній мережі: види, доступ, перспективи : автореф. дис. канд. іст. наук : спец. 07.00.10 “Документознавство, архівознавство” / А. А. Кисельова ; Держ. ком. арх. України, Укр. НДІ арх. справи та документознавства. – К., 2005. – 19 с.
33. Шелестова, А. М. Модель комунікації веб-сайту ВНЗ: інформаційний аспект / А. М. Шелестова // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матеріали міжнар. конф., (Харків, 8–9 грудня 2011 р.). – Х. : ХДАК, 2011. – С. 254–256.
34. Шелестова, А. М. Університетський веб-сайт: цільове та користувацьке призначення // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, (Харків, 18–19 квітня 2013 р.). – Х. : ХДАК, 2013. – С. 271.
35. Creating web pages at the Durham University [Electronic resource]. – Access regime : <http://www.dur.ac.uk/website/publish/>. – Title from monitor.
36. Internet technology [Electronic resource]. – Access regime : http://www.hpl.hp.com/personal/Dejean_Miligicic/Internet.pdf. – Title from monitor.

КОРОТКІ ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

BRIEF INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Грабар Наталя Григорівна – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри культури, гол. бібліограф Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка (м. Харків). Коло наукових інтересів – соціальні комунікації (навчальні, міжкультурні, професійні), медіареальність.

Grabar Natalia Hryhorivna – PhD of Social Communication, Associate Professor of Culture Department, the main bibliographer of Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture (Kharkiv). The area of expertise is the social communication (training, intercultural, professional), media reality.

Ільганаєва Валентина Олександрівна – доктор історичних наук, професор кафедри бібліотекознавства та соціальних комунікацій Харківської державної академії культури (м. Харків). Займається дослідженням питань розвитку соціальних комунікацій.

Ilhanaieva Valentyna Oleksandrivna – Doctor of Historical Sciences, Professor of the Librarianship and Social Communication Department of Kharkiv State Academy of Culture (Kharkiv). She is engaged in research questions of social communications development.

Кислюк Любов Вікторівна – кандидат наук із соціальних комунікацій, співробітник Навчального центру Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. Петра Василенка (м. Харків). Коло наукових інтересів – дослідження технологічно-організаційного розвитку бібліотек України в умовах сучасного комунікаційного простору.

Kyslyuk Liubov Viktorivna – PhD of Social Communication, employee of Training center of Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture (Kharkiv). The area of expertise is the study of technological organizational libraries development of Ukraine in the conditions of modern communication space.

Кобєлев Олексій Миколайович – доктор наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри бібліотекознавства та соціальних комунікацій Харківської державної академії культури (м. Харків). Основні напрями досліджень: інформаційно-аналітична діяльність бібліотек; бібліометрія, наукометрія, інфометрія; соціальна інформатика; бібліотекознавство (теорія та історія); інформаційно-аналітичне забезпечення наукової діяльності.

Kobelev Oleksii Mykolaiovych – Doctor of Social Communication Science, Associate Professor of the Librarianship and Social Communication Department of Kharkiv State Academy of Culture (Kharkiv). Main research areas: Information Analytics of libraries; bibliometrics, scientometrics, info metrics; social informatics; library science (theory and history); information and analytical support of research activities.

Колесникова Тетяна Олександрівна – кандидат наук із соціальних комунікацій, директор науково-технічної бібліотеки Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна (м. Дніпропетровськ). Коло наукових інтересів – впровадження нових цифрових ініціатив в університетських бібліотеках, формування нової моделі діяльності бібліотеки «Бібліотека як видавець електронних наукових видань», інформаційна аналітика й бібліо- та наукометричні дослідження у сфері бібліотекознавства й транспортної науки.

Kolesnykova Tetyana Oleksandrivna – PhD of Social Communications, Director of the Scientific and Technical Library of Dnipropetrovsk National University of Railway Transport named after Academician V. Lazaryan. (Dnipropetrovsk). The area of expertise is the introduction of new digital initiatives in university libraries, the formation of a new model of scientific library activity “Library as a publisher of electronic scientific publications”, informative analytics and biblio-scientific and scientometric research in the field of librarianship and transport science.

Лесюк Ольга Василівна – кандидат наук із соціальних комунікацій, директор бібліотеки Академії митної служби України (м. Дніпропетровськ). Коло наукових інтересів – бібліотечно-інформаційний

сегмент комунікаційного середовища митної справи України: стратегії формування.

Lesyuk Olha Vasylivna – PhD of Social Communication, Director of the Library of Academy of Customs Service of Ukraine (Dnipropetrovsk). The area of expertise is library and information segment of communication media of customs affairs of Ukraine: strategy formation.

Мямліна Антоніна Владиславівна – викладач кафедри реклами та зв'язків із громадськістю Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (м. Дніпропетровськ). Основні напрями досліджень: промоція книжок та читання за допомогою мас-медій.

Myamlina Antonina Vladyslavivna – lecturer of Advertising and Public Relations Department of Oles Honchar Dnipropetrovsk National University (Dnipropetrovsk). The main research areas: the promotion of books and reading with the help of the mass media.

Нефедова Ольга Никифорівна – директор науково-технічної бібліотеки Національного гірничого університету (м. Дніпропетровськ). Коло наукових інтересів: менеджмент діяльності університетської бібліотеки.

Nefedova Olha Nykyforivna – Director of the Scientific and Technical Library of National Mining University (Dnipropetrovsk). The area of expertise is the activity management of university library.

Побіженко Володимир Вікторович – старший викладач кафедри інформаційних технологій, завідуючий навчальної лабораторії Харківської державної академії культури (м. Харків). Основні напрями досліджень: питання впровадження та використання сучасних інформаційних технологій у навчальному процесі.

Pobizhenko Volodymyr Viktorovych – Senior Lecturer of Information Technology Department, Head of the University Laboratory of Kharkiv State Academy of Culture (Kharkiv). The main research areas: the issues of implementation and use of modern information technologies in the educational process.

Ржевцева Наталія Леонідівна – директор наукової бібліотеки Севастопольського національного технічного університету (м. Севастополь). Коло наукових інтересів – бібліометричні дослідження в області радіотехнологій.

Rzhevtseva Nataliia Leonidivna – Director of the Library of Sevastopol National Technical University (Sevastopol). The area of expertise is bibliometric research in the field of wireless technologies.

Шелестова Анна Миколаївна – кандидат наук із соціальних комунікацій, старший викладач кафедри інформаційних технологій факультету документознавства та інформаційної діяльності Харківської державної академії культури (м. Харків). Коло наукових інтересів – соціальні комунікації (документальні та навчальні комунікації), інформаційні технології (Інтернет-технології у навчанні), документознавство, інформаційна діяльність.

Shelestova Anna Mykolaivna – PhD of Social Communication, Senior Lecturer of Information Technology Department, Faculty of Document Science and Information Activities of Kharkiv State Academy of Culture (Kharkiv). The area of expertise is social communications (documentary and educational communications), information technologies (Internet technologies in training), document science, and information activities.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
БІБЛІОТЕКА В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ.....	8
1.1. БІБЛІОТЕКА ТА УНІВЕРСИТЕТ: ВЗАЄМОДІЯ У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ	8
1.2. ЕВОЛЮЦІЯ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ БІБЛІОТЕК: РОЗВИТОК КОМУНІКАЦІЙНИХ МОДЕЛЕЙ ДІЯЛЬНОСТІ	23
1.3. СПІВВІДНОШЕННЯ СПІЛКУВАННЯ ТА КОМУНІКАЦІЙ	45
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ В БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ.....	61
2.1. ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА СИСТЕМА ЯК ІНСТРУМЕНТ ОПТИМІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК	61
2.2. РОЛЬ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ В ЗБІЛЬШЕННІ ПРЕДСТАВНИЦТВА ВІТЧИЗНЯНОЇ НАУКИ В ГЛОБАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ НАУКОВИХ КОМУНІКАЦІЙ	77
2.3. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКИ У ВНЗ В СУЧАСНОМУ ОСВІТЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ.....	94
2.4. БІБЛІОМЕТРИЧНІ МЕТОДИ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ (НА ПРИКЛАДІ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КРИМСЬКОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ)	107
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ БІБЛІОТЕЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ	136
3.1. ПРОМОЦІЯ КНИЖОК ТА ЧИТАННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ МАС-МЕДІЙ.....	136
3.2. ПРОФЕСІОНАЛЬНІ ЦЕННОСТІ БІБЛІОТЕКАРЯ КАК ОСНОВА ЕГО ПРОФЕСІОНАЛЬНОЇ ЕТИКИ В КОНТЕКСТЕ ОБЩЕСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ.....	150
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОБОТИ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ПІДСИСТЕМ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ.....	165
4.1. МУЛЬТИМЕДІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ФАКТОР ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНИХ ЗМІН БІБЛІОТЕК ВИЩОЇ ШКОЛИ	165
4.2. МІСЦЕ ВЕБ-САЙТУ В ІНТЕГРОВАНОМУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ ВНЗ.....	177
КОРОТКІ ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	198

CONTENTS

INTRODUCTION	5
LIBRARY IN THE SYSTEM OF SOCIAL COMMUNICATIONS	8
1.1. LIBRARY AND THE UNIVERSITY: INTERACTION IN COMMUNICATION STRATEGIES FORMATION.....	8
1.2. THE EVOLUTION OF UNIVERSITY LIBRARIES: THE DEVELOPMENT OF COMMUNICATION ACTIVITY MODELS	23
1.3. THE CORRELATION OF INTERCOURSE AND COMMUNICATION.....	45
INTELLIGENT TECHNOLOGIES IN LIBRARY AND INFORMATION FIELD	61
2.1. INFORMATION AND ANALYTICAL SYSTEM AS A TOOL OF OPTIMIZATION OF LIBRARY ACTIVITIES.....	61
2.2. THE ROLE OF UNIVERSITY LIBRARIES IN INCREASING OF THE REPRESENTATION OF NATIONAL SCIENCE IN THE GLOBAL SPACE OF SCIENTIFIC COMMUNICATIONS.....	77
2.3. INFORMATION SUPPORT OF SCIENCE IN THE UNIVERSITY IN MODERN EDUCATIONAL SPACE OF UKRAINE	94
2.4. THE BIBILIOMETRIC RESEARCH METHODS FOR SCIENTIFIC STUDIES (IN THE CONTEXT OF THE RESEARCH OF INTERNATIONAL CRIMEAN CONFERENCE).....	107
TOPICAL ISSUES OF LIBRARY MANAGEMENT	136
3.1. THE PROMOTION OF BOOKS AND READING WITH THE HELP OF MASS MEDIA.....	136
3.2. THE PROFESSIONAL VALUES OF THE LIBRARIAN AS THE BASIS OF HIS/HER PROFESSIONAL ETHICS IN THE CONTEXT OF SOCIAL DEVELOPMENT	150
THE FUNCTIONAL SUBSYSTEMS SUPPORT OF THE UNIVERSITY LIBRARY	165
4.1. THE MULTIMEDIA TECHNOLOGIES AS A FACTOR OF ORGANIZATIONAL AND TECHNOLOGICAL CHANGES OF THE HIGHER SCHOOL LIBRARIES.....	165
4.2. THE WEB SITE PLACE IN AN INTEGRATED INFORMATION AND COMMUNICATION SPACE OF UNIVERSITIES	177
BRIEF INFORMATION ABOUT THE AUTHORS	198

Наукове видання

Грабар Наталя Григорівна, **Ільганаєва** Валентина Олександрівна,
Кислюк Любов Вікторівна, **Кобелєв** Олексій Миколайович,
Колесникова Тетяна Олександрівна, **Лесюк** Ольга Василівна,
Мямліна Антоніна В'ячеславівна, **Нефедова** Ольга Никифорівна,
Побіженко Володимир Вікторович, **Ржевцева** Наталія Леонідівна,
Шелестова Анна Миколаївна

Університетська бібліотека: нова сфера інформаційної взаємодії

Монографія
Українською та російською мовами

У авторській редакції
Комп'ютерна верстка *О. М. Гончаренко*
Дизайн обкладинки *О. Ю. Аксьонова*

Формат 60×84 $\frac{1}{16}$. Ум. друк. арк. 11,85. Обл.-вид. арк. 11,91
Тираж 300 пр. Зам. №

Дніпропетровський національний університет
залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1315 від 31.03.2003 р.

Адреса видавця та дільниці оперативної поліграфії:
Дніпропетровський національний університет
залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна,
вул. Лазаряна, 2, Дніпропетровськ, 49010